

ИЗДАТЕЛСКА КЪЩА ПЛЕЯДА

КОЛИЙН
МАКЪЛОУ

- 3 -

ЖЕНИТЕ
НА ЦЕЗАР

БОЖЕСТВЕНАТА
ЮЛИЯ

**КОЛИЙН МАККЪЛОУ
ЖЕНИТЕ НА ЦЕЗАР
ЧАСТ III: БОЖЕСТВЕНАТА
ЮЛИЯ**

Превод: Борис Тодоров

chitanka.info

Колкото повече се издига Цезар, толкова по-непримирима е омразата на враговете му. Заклетият му неприятел Марк Бибул се опитва с цената на всичко да срине цялата му политическа кариера, подкрепен от фанатика Катон, злодея Калпуний Пизон и лукавите братя Целер и Непот. Безжалостната политическа борба прави и Цезар все по-безкрупен: в търсене на съюзници той не се свени да използва неуравновесения Клодий и безцеремонния Марк Антоний. Но най-чудесен негов помощник се оказва неземно красивата му дъщеря Юлия, която се влюбва в най-влиятелния римлянин — Гней Помпей Велики — и му гарантира безрезервната подкрепа на големия пълководец.

6

От май 60 г. пр.Хр. до март 58 г. пр.Хр.

Помпей Велики

Юлия

До Гай Юлий Цезар, проконсул в Далечна Испания, от Гней Помпей Велики, триумфатор, писано в Рим, на майските иди, по време на консулството на Квинт Цецилий Метел Целер и Луций Афраний:

Е, Цезаре, оставям това писмо на грижата на боговете и ветровете с надеждата, че първите ще вдъхнат на вторите необходимата мощ, за да получиш вестта достатъчно бързо. Други също ще ти пишат, но аз единствен имам възможност да заделя средства, с които да заплатя на най-бързия кораб, за да отнесе писмото ми до теб.

Добрите люде са скръстили ръце и градът се разпада пред очите ни. Бих могъл да се примиря с управление, доминирано от добри люде, ако поне вършеше някаква

работа. Но нашите добри люде са се зарекли само в едно: да не си мръднат пръста за нищо, но упорито да пречат на всички, които желаят да свършат поне нещо.

Успяха да отложат триумфа ми чак до последните дни на септември и се справиха доста умело. Обясниха пред народа как съм извършил толкова много услуги на Рим, че ми се полагала честта да проведе своето триумфално шествие на рождения си ден! Не ми оставаше друго, освен да стоя девет месеца на Марсово поле. Това, което най-много ме смущава, е причината да се държат така с мен: според техните разбираня самият факт, че съм получавал толкова често специални поръчения, ме превръщал в опасност за държавата. Според тях целта ми била да се провъзглася за римски цар. Това са пълни глупости! Но дори след като знаят, че говорят глупости, те пак не се уморяват да ги повтарят.

Мисля, Цезаре, мисля и не мога да проумея логиката им. Ако нашето общество се опира на солиден стълб, това е Марк Крас. Искам да кажа, да речем, че аз съм едно пиценско парвеню, да приемем, че наистина искам да се провъзглася за цар; но Марк Крас? Защо и той става мишена за стрелите им? Той не представлява опасност за добрите люде; та няма той самият не е, кажи-речи, един от тях? Има старо потекло, радва се на огромни богатства, със сигурност никога не се е държал като демагог. Крас е безобиден! И го казвам, въпреки че не го обичам, не съм го обичал и няма и да го заобичам. Съвместното ни управление преди време беше за мен, все едно съм си легнал под едни завивки с Ханибал, Югурта и Митридат едновременно. През цялата година той само в едно се стараеше: как да съсипе образа, който успях да си изградя в очите на народа. И все пак Марк Крас не представлява опасност за Сената.

Предполагам, питаш какво са сторили добрите люде на Марк Крас, за да ме превърнат в него защитник? Ами създадох истинска политическа криза, ето това направиха. Всичко започна, когато цензорите склучиха договорите за

откупуване на данъците от моите четири източни провинции. Е, вината е в голяма степен на самите публикани! Като видяха колко плячка съм донесъл със себе си от Изток, направили груби изчисления и решили, че Изтокът е неизчерпаема златна мина. Затова и на наддаването за договорите се предложиха съвсем нереалистични цифри. Обещавах на хазната милиони сестерции годишен доход, без да крият амбициите си да лапнат поне още толкова за себе си. Естествено цензорите предпочетоха най-високите предложения. Това се изисква по задължение.

Но съвсем скоро Атик и останалите плутократи си дадоха сметка, че парите, които са се задължили да платят на хазната, не могат да се покрият. Колкото и да скубят публиканите, моите четири източни провинции не са в състояние да платят толкова данъци.

Както и да е, Атик, Опий и неколцина други отишли при Марк Крас и го помолили да се обърне с петиция към Сената. В петицията се настоявало сключените договори по откупуването на данъците от Изтока да бъдат анулирани и цензорите да сключат нови на основа две трети от първоначалните суми. Е, Крас се съгласи и представи своята петиция. Навярно не е и сънувал, че добрите люде ще решат — и ще успеят — да убедят целия Сенат да отговори с едно твърде „НЕ“. Но точно това се случи. Сенатът твърдо отказа.

Да си призная, в първия момент бях доста доволен; беше такава радост за окото да гледам как Марк Крас буквално се смалява пред очите ни. Колкото и да са му дълги рогата, нашият добър стар вол стоеше като ударен от мълния. Но след това си дадох сметка що за глупав ход бяха сторили добрите люде и престанах да се смея. Изглежда, бяха решили най-сетне да покажат на конниците, че всичко се командва от Сената, че само сенатът може да управлява Рим, а конниците следва да си мълчат. Е, сенаторите могат да се самозалъгват колкото си искат, че управляват Рим, но ние с теб знаем, че не е така.

Ако римските делови среди не могат да водят печеливша търговия, Рим е обречен.

След като сенатът произнесе своя отказ по исканията на Марк Крас, публиканите от своя страна отказаха да платят и една сестерция на хазната. Представяш си каква буря настана! Смея да предположа, че публиканите са се надявали по този начин да принудят Сената да се съобрази с исканията им, цензорите да обявят нови търгове и тогава всички участници в предишните ще предложат много пониски суми. Но добрите люде контролират Сената, затова и той все така отказва да отмени сключените договори. Намираме се в безизходица.

Крас понесе жесток удар — и пред сенаторите, и пред конниците. Той е бил говорител на конническото съсловие от толкова отдавна, че през ум не му е минавало някой ден да му откажат това, което иска. Особено когато искането му е било напълно коректно и общественополезно.

А кого, мислиш, добрите люде успяха да превърнат в техен говорител в Сената? Не друг, а доскорошния ми шурей Метел Целер! В продължение на години Целер и помладият му брат Непот бяха мои най-лоялни поддръжници. Но откакто се разведох с Муция, двамата са се превърнали в мои най-заклети врагове. Честно казано, Цезаре, човек ще си помисли, че преди Муция не е имало друг развод в цялата римска история! Освен това имах всички основания да се разведа с нея, нали? Тя ми изневеряваше. Докато аз воювах на Изток, тя прекарваше времето си с Тит Лабиен, мой клиент при това! Как се очакваше да постъпя? Да затворя очи и да се правя, че нищо не знам, само защото Муция е сестра на Целер и Непот? Е, нямаше как да си затворя очите. Но по начина, по който Целер и Непот се държат оттогава насам, излиза, че аз съм изневерявал на жена си! Да се разведа с прескъпата им сестрица? Богове, каква неппростима обида!

Оттогава двамата непрекъснато ми създават тревоги. Не знам как са успели, но дори намериха нов съпруг за

Муция, с достатъчно знатно потекло и обществено положение, та се внуши на обществото, че тя била онеправданата! И кого мислиш хванаха? Моя квестор Скавър! Тя би могла да му е майка. Е, почти. Скавър е на трийсет и четири, а Муция — на четирийсет и седем. Страхотна двойка! Е, доколкото съм забелязал, двамата ги свързва едно — липсата на интелект. Доколкото съм чувал, Лабиен искал да се ожени за любовницата си, но братята Метели се оказали крайно несговорчиви. И накрая честта се паднала на Марк Скавър, който ме забърка навремето в онази каша с евреите. Носят се слухове, че Муция била бременна, което се превръща в още едно позорно петно върху името ми. Да пукне дано, докато ражда.

Имам си все пак една теория защо добрите люде напоследък се държат толкова глупаво и безотговорно. Заради смъртта на Катул. Щом си отиде той, samozабравилите се сенатори попаднаха в мрежите на Бибул и Катон. Представяш ли си: да умреш само защото не са ти дали най-напред думата по време на заседание! Но Катул точно това направи. И остави цялата фракция в ръцете на Бибул и Катон, които не притежават единствената му положителна черта — способността да направи разлика между враждебното отношение и политическото самоубийство.

Имам и друга теория относно това защо Бибул и Катон се нахвърлиха върху Крас. Катул беше понтифекс и съответно остави празно място в колегията. Луций Ахенобарб, зет на Катон, държеше да го заеме. Но Крас се оказа по-бърз и уреди жреческата длъжност за сина си Марк. Това беше смъртна обида за Ахенобарб, особено след като в колегията няма друг Домиция Ахенобарб. Колко забавно! Между другото аз съм вече авгур. Но не станах по-симпатичен в очите на Катон, Бибул и Ахенобарб! Защото покрай мен Ахенобарб загуби още едни избори, и то за доста кратко време.

Собствените ми планове — да раздам земя на ветераните си, да издействам ратификация на договорите,

които сключих на Изток, и така нататък се провалиха. Струваше ми милиони, за да купя консулския стол на Афраний. За съжаление той се оказа много по-добър войник, отколкото политик, но за Цицерон и тези, които му слушат брътвежите, Афраний бил чисто и просто един танцьор. Всичко това, защото на пиршеството по случай встъпването си в длъжност той толкова зле се напи, че накрая влезе с танцова стъпка в храма на Юпитер. Доста неудобно за мен самия, след като всички знаят кой е дал парите за избора му и с каква цел — да имам свой човек, който да контролира Метел Целер. Но Афраний се справя толкова зле, че Целер сам управлява.

Когато през февруари Афраний най-сетне представи моите искания пред Сената, Целер, Катон и Бибул успяха да съсипят всичко. Стигнаха дотам, че за да омаловажат постигнатото от мен на Изток, довякоха Лукул, който отдавна се е отдал на пълно усамотение и вследствие прекомерната употреба на опиати се е видиотил. Искаше ми се със собствените си ръце да ги удуша! Всеки ден се укорявам, задето постъпих според закона и разпуснах войската си; да не говорим как се излъгах да разпределя плячката още в Азия: Катон все повтаря, че не било моя работа да се разпореждам с плячката без съгласието на хазната, разбирай Сената. Когато му напомних, че изключителният ми империум ме упълномощава да решавам всичко както намеря за добре от името на римския народ, той ме обвини, че съм си издействал извънредния империум по незаконен начин, тъй като гласуването е било проведено в плебейското събрание, а не в народното. Пълна безсмислица, но сенаторите възторжено го аплодираха!

През март всякакви дискусии по моите въпроси бяха прекратени. Катон подложи на гласуване искането си в Сената да не се обсъжда какъвто и да е проблем, докато не се реши спорът около откупуването на данъците, и идиотите го подкрепиха! Макар да знаеха много добре, че именно Катон пречи да се намери решение на спора с

данъците! В резултат оттогава досега в Сената не се е обсъждало нищо. Щом Крас повдигне въпрос за спора с откупвачите, Катон се впуска в своите безкрайни празнословия, а сенаторите го гледат в устата!

Ей това съвсем не мога да го разбера, Цезаре. Какво изобщо е постигнал Катон през живота си? Той е само на трийсет и четири години, досега не е заемал никакъв висш държавен пост, като оратор е жалък, всички знаят, че е жалък позьор, но по неясни причини назначените отци са приели за свята истина, че от Катон по-неподкупен човек на света няма, следователно дайте да му се възхищаваме. Толкова ли не разбират, че при наличието на Катоновата интелектуална немощ неподкупността води до трагични резултати! Колкото до Бибул, и за него разправят, че е неподкупен. Двамата все повтарят, че били заклетии врагове на всеки, който стърчи над останалите. Похвална цел. Като изключим очевидния факт, че някои хора стърчат над останалите просто защото са по-способни. Ако всички е трябвало да бъдем равни, щяхме да бъдем и създадени еднакво. Но ние не сме еднакви и това е факт, с който всеки би трябвало да се съобразява.

Накъдето и да се обърна, Цезаре, ме лаят кучешките физиономии на политическите ми противници. Толкова ли не могат да проумеят глупаците, че армията ми може да е разпусната, но войниците ми се намират в Италия? Ако ги призова, те ще се втурнат да ми помагат. Пак ти повтарям, много се изкушавам да ги повикам. Завладях Изтока, удвоих приходите на римската хазна, постигнах всичко както си е по реда. Защо тогава всички са срещу мен?

Както и да е, стига съм се оплаквал. Всъщност ти пиша заради проблемите, които очакват теб.

Всичко започна с твоите главомайващи доклади, които засипваха ден след ден Сената: чудесно проведен поход срещу лузитаните и калаиците, планини от злато и съкровища, целесъобразно усвояване на провинциалните данъци и установяване на обществен мир, увеличен десетократно добив на сребро, олово и желязо, облекчения

за градовете, които навремето Метел Пий наказва — добрите люде навярно са прахосали цяло състояние по шпиони, които да те хванат в лъжа. Но засега поне не са успели да те уличат в нищо, а ако се вярва на хорските приказки, няма и да успеят. Не само ти, но и никой около теб не може да бъде упрекнат в превишаване на правомощията; напротив, жителите на Далечна Испания редовно изпращат благодарствени писма, задето законът наказва виновните и възмездява невинните. Старият Мамерк Принцепс Сенатус — между другото той не е добре със здравето напоследък — се изказа пред Сената в смисъл, че твоето управление на провинцията трябва да служи като образец, а добрите люде дори не можаха да му възразят. Така още повече ги заболя!

Всички в Рим знаят, че ти ще бъдеш първият консул. Дори ако забравим, че и досега винаги си печелил най-много гласове, напоследък популярността ти неимоверно се увеличи. Марк Крас обикаля осемнайсетте центурии и обещава, че още щом седнеш на консулския стол, веднага ще разрешиш проблема с данъците. От което заключавам, че Крас отсега разчита на твоите услуги за в бъдеще — и е сигурен, че ще ги получи.

Е, и аз имам нужда от услугите ти, Цезаре. И то в по-голяма степен от Марк Крас! Той е заложил единствено името си, докато на мен са ми нужни земи за ветераните и ратификация на договорите, които сключих на Изток.

Разбира се, има голяма вероятност вече да си поел по пътя към дома — Цицерон например е убеден в това, — но нещо ми подсказва, че си като мен: решен да останеш на място до последния момент.

Добрите люде току-що нанесоха своя голям удар, Цезаре, и пак се показаха доста хитри и изобретателни. Всички кандидати за консулския пост трябва да обявят своето желание най-късно до юнските нони, нищо че изборите ще се проведат според обичая пет дни преди квинктилските иди. Целер, Гай Пизон, Бибул (който самият е кандидат за консулство, но си стои на сигурно в Рим;

доста си приличат с Цицерон — и двамата не изгарят от желание да рискуват здравето си в някоя далечна провинция) и останалите подкрепиха Катон, когато прокара своя Сенат консулт, определящ срока за представяне на кандидатурите; повече от четирийсет дни преди изборите, вместо традиционните двайсет и пет.

Някой им е прошепнал, че ти пътуваш със скоростта на вятъра, защото прибягнаха и до още една уловка — ако случайно се явиш в Рим преди юнските нони, Целер пожела от Сената отсега да насрочи дата за твоя триумф. Не скъпеше хвалебствия за това, каква чудесна работа си свършил като провинциален управител. След което предложи да проведеш своя заслужен триумф на юнските иди! Всички намериха идеята за превъзходна, затова предложението мина без проблеми. Да, очаква се ти да триумфираш осем дни след крайния срок за кандидатиране за изборите. Чудесно, нали?

Затова, Цезаре, ако все пак се добереш в Рим преди юнските нони, ще трябва да помолиш Сената да ти позволи да се явиш на изборите задочно. Не можеш да прекосиш померия, за да предложиш лично кандидатурата си, защото така все едно се отказваш от империума си и съответно няма да можеш да проведеш триумфа си. Нека допълня, че Целер изрично напомни на сенаторите закона на Цицерон, според който на кандидатите за консулство се забранява да участват в изборите задочно. Любезно предупреждение според мен на добрите люде, че няма да уважат молбата ти да се кандидатираш „ин абсенция“. Хванали са те за топките, както ти сам се изрази навремето, а следователно са ме хванали и мен. Ще се постарая да разубедя овцете в Сената — ама те защо изобщо слушат хора, които не могат с нищо да се похвалят — да ти позволят да се кандидатираш задочно. Доколкото знам, Крас, Мамерк Лепид и мнозина други имат същите намерения.

Най-важното е да пристигнеш в Рим преди юнските нони. Богове, дали ще успееш, дори ветровете да отведат моя кораб възможно най-бързо до Гадес? Надявам се вече

да се намираш някъде по Домициевия път, пратил съм и сухопътен куриер, който да те пресрещне, в случай че вече си тръгнал.

Трябва да успееш, Цезаре! Имам жестока нужда от помощта ти, дори не ме е срам да си го призная. Навремето успя да ме измъкнеш от една изключителна заплетена ситуация, без да нарушаваме закона. Това, което имам предвид, е, че ако не успееш този път да ми помогнеш навреме, ще се наложи да събера войниците си. Не искам да се стига дотам. Ако го допусна, историята ще ме запомни като втори Сула, а погледни как всички в днешно време го ненавиждат. Никак не е приятно хората да те мразят, нищо че Сула точно от това никога не се е притеснявал.

Писмото от Помпей пристигна в Гадес на двайсет и първия ден от месец май. Случи се така, че и Цезар се намираше по това време в Гадес и получи лично писмото.

— От Гадес до Рим по суша за хиляда и петстотин мили — разсъждаваше той пред Луций Корнелий Балб Стария, — което означава, че не бих могъл да стигна в Рим до юнските нони дори да изминавам по сто мили на денонощия. Проклети да са добрите люде!

— Никой не може да пропътува сто мили на ден — съгласи се дребничкият банкер, силно разтревожен от новината.

— Аз бих могъл да го сторя, ако разполагам с добра колесница и поне четири мулета. Но за целта трябва да мога да сменям редовно животните — заяви Цезар. — Така или иначе, пътуването по суша е невъзможно. Ще трябва да се кача на кораб.

— Сезонът не е подходящ за подобно плаване. Писмото на Великия го потвърждава. След пет дни от североизток ще ни връхлети буря.

— Така е, Балбе, но аз съм човек с късмет.

Цезар наистина беше човек с късмет. Дори когато всичко се объркаше, този вълшебен късмет в последния момент проработваше и го спасяваше. Всъщност Цезар сам изковаваше късмета си благодарение на непоколебимото си желание за успех. Сякаш му бе

достатъчно да прецени какво точно трябва да стане, и вече беше в състояние да диктува волята си на естествените и свръхестествените сили. Изминалата година се беше превърнала в най-опияняващото, най-окуражаващото преживяване в целия живот на Балб, който следваше Цезар из цяла Испания. Кой би си помислил, че Цезар ще се довери на атлантическите ветрове, за да изненада варварските племена, които винаги са гледали на океана като на непробиваема защита? Но ето, че римляните не се уплашиха. Корабите отплаваха от пристанището на Олизипон и скоро след това легионите връхлетяха врага. След това дойде пътешествието до далечния Бриганций, където ги чакаха баснословни съкровища. Местното население за пръв път се сблъскваше с непознат народ и само за няколко месеца възприе влиянията на средиземноморската култура. Как се беше изразил Цезар? Не го правел заради златото, а заради мисълта, че разширява римската власт. Какво толкова ги отличаваше тези римляни, малоброен народ, пръкнал се от едно нищо и никакво градче, застанало по пътя на солта из Централна Италия? Кое им позволяваше да помитат всичко пред себе си? Не беше подходящо да ги оприличиш на стихийна морска вълна; по-скоро бяха като мелничен камък, който бавно и търпеливо смила всичко под тежестта си. Римляните никога не се отказваха.

— И как ще се прояви този път късметът на Цезар?

— Най-напред ще ми позволи да се сдобия с бърз платноход. Ще ми намери и два екипа от най-добрите гребци на разположение в Гадес. Няма да вземам багаж, няма да вземам и животни. Пътници ще бъдем само ние тримата с теб и Бургунд. И след това ни остава да изчакаме силен югозападен вятър — усмихна се доволно Цезар.

— Нищо и никаква поръчка — отвърна му с най-сериозно изражение Балб. Той почти никога не се усмихваше; от достопочтените гадески банкери с безупречно финикийско потекло не се очаква да подхождат с лека ръка към сериозните житейски проблеми. Балб не биваше да се смее, той трябваше да поддържа образа си на спокоен и делови човек с бърза мисъл, блестящ интелект и неограничени практически способности.

Цезар вече се беше запътил към вратата.

— Отивам да намеря подходящ кораб. Ти ще избереш добър капитан, който може да води кораб в открито море, далеч от брега. Ще

плаваме по най-прекия маршрут: през Херкулесовите стълбове, спираме за храна и вода в Нови Картаген и продължаваме през Балеарските острови и протока между Сардиния и Корсика. По вода пътят е хиляда мили, а не можем да разчитаме на благоприятни ветрове, каквито са съпътствали писмото на Помпей. Разполагаме само с дванайсет дни.

— Значи повече от осемдесет мили от единия изгрев до другия. Не бих казал, че поръчката ти е лесна за изпълнение — заключи Балб.

— Не е лесна, но е възможна, стига да не ни изненадат ветровете. Но ти се довери на моя късмет, Балбе, а аз ще се доверя на боговете! Ще принесе щедри жертви на морските лари и на богинята Фортуна. Те ще се вслушат в молитвата ми.

Боговете наистина се вслушаха. Как успя Цезар за пет часа да уреди всички въпроси в Гадес, дори предприемчивият Балб не можеше да проумее. Цезаровият квестор беше способен младеж, който с огромно желание се зае да организира транспорта по суша на огромното движимо имущество на началника си; военната плячка отдавна беше поела по Домициевия път към Рим, придружена от легиона, с който Цезар възнамеряваше да проведе триумфалното шествие. Цезар беше изненадан, че сенатът лесно се е съгласил да му разреши триумф, дори добрите люде не бяха възразили; писмото на Помпей обаче обясняваше мотивите им. Защо да му отказват, след като тъй или иначе триумфът му няма да се радва на необходимия блясък. Шествието нямаше да се запомни с нищо хубаво. То дори можеше и да не се състои, ако Цезар не получеше разрешение да се яви задочно на изборите и се принудеше да предаде империума си предварително. Но дори в противния случай датата, насрочена от Целер за триумфа — юнските иди, съвпаднаше с очакваното завръщане на войската. Цезаровите легионери трябваше буквално след пристигането си на Марсово поле да се строят за победното шествие. Войниците щяха да са изтощени, не оставаше време да се подготвят платформите с бойните сцени, нито пък имаше кога да се подреди плячката, изобщо това далеч не беше триумфът, за който би мечтал. Така или иначе най-големият проблем бе да се завърне в Рим преди юнските нони. Трябваше да се моли за силен югозападен вятър!

Вятърът наистина духаше откъм югозапад, ала в никакъв случай не беше силен. Морските течения помагаха на гребците, платното от време на време се изпъваше, но пътуването се превърна в мъчение. Цезар и Бургунд налягаха зад греблата по четири тричасови дежурства на денонощие, което радваше екипажа, също както го радваше и непринуденото отношение на клиента. Балб и капитанът притичваха по палубата натоварени с амфори вода и с качествено испанско вино.

Когато капитанът изведе кораба до италианския бряг, и то точно при устието на Тибър, всички на борда изкрещяха от радост, след което натиснаха едновременно веслата и все едно се надпреварваха, влязоха с шеметна скорост в пристанището на Остия. Пътуването по море бе отнело точно дванайсет дни, а корабът хвърли котва в италиански води два часа след изгрев-слънце на третия ден от юни.

Цезар остави на Балб и Бургунд да се разплатят с капитана, хвърли се на бърз жребец и препусна към Рим. По-далеч от Марсово поле не можеше да отиде, затова се налагаше да намери подходящ човек, който да намери и да повика Помпей. Решението беше взето след дълъг размисъл, тъй като Цезар рискуваше да засегне Крас. Но Помпей беше прав: той имаше по-голяма нужда от Цезар, отколкото Крас, затова имаше и повече основания да му се притече на помощ. Освен това Крас беше стар приятел, някой ден щеше да научи истината и щеше да се успокои.

Катон и Бибул научиха за пристигането на Цезар под стените на Рим кажи-речи едновременно с Помпей, защото в този час и тримата се намираха в Сената и участваха в поредното заседание, на което се решаваше съдбата на откупвачите на данъци в Римска Азия. Писмото бе връчено лично на Помпей, който толкова шумно изрази радостта си, че полузадрямалите сенатори край него щяха да изпадат от столовете от уплаха.

— Моля да ме извиниш, Луций Афраний — прекъсна той консула и хукна към изхода, — но Гай Цезар е на Марсово поле и аз държа да го посрещна лично!

Това накара мнозина негови колеги да се почувстват тъжни и нещастни като азиатски публикани. Афраний, който държеше фасциите за юни, разпусна заседанието.

— Утре пак, един час след изгрев-слънце — обяви той на излизане, понеже добре знаеше, че се очаква Цезар да подаде

прошение до Сената да се яви на изборите задочно. До юнските нони, когато председателят на изборната комисия Целер щеше да приключи със списъците, оставаше само един ден, затова и въпросът трябваше да се разгледа веднага.

— Казвах ви аз, че ще успее — обясняваше на всички Метел Сципион. — Той е като парче корк. Колкото и да го натискате под водата, накрая пак ще изскочи на повърхността.

— Е, все някога ще се обърне с главата надолу — прехапа устни Бибул. — Ние дори не сме сигурни кога е заминал от Испания. Бяхме чули, че смята да остане в Гадес до края на май. Но пък не знае каква изненада сме му подготвили.

— Ще научи, щом Помпей се срещне с него — напомни Катон. — С каква цел си мислите, че Танцъора насрочи ново заседание за утре? Цезар ще подаде прошение да се яви на изборите „ин абсенция“.

— Липсва ми Катул — въздъхна Бибул. — Неговото присъствие е важно на заседание като утрешното. Цезар се справи в Испания по-добре, отколкото предполагаме, затова овчите глави ще са склонни да се отблагодарят на неблагодарника и да му разрешат да се кандидатира задочно. Помпей ще предложи, Крас ще го подкрепи, а също и Мамерк! Ах, този Мамерк, да пукне дано!

При последната забележка Катон просто се усмихна и си придаде загадъчен вид.

Но Помпей нямаше за какво да се усмихва, нито имаше повод да се държи загадъчно. Цезар се беше облегал на кръглата мраморната стена на гроба на Сула, хванал коня си за юздата. Над главата му беше прочутият епитаф: **НАЙ-ДОБРИЯТ ПРИЯТЕЛ, НАЙ-ЗАКЛЕТИЯТ ВРАГ**. Думите важаха не само за Сула, но и за Цезар, помисли си Помпей. А може би и за него самия.

— Защо стоиш точно тук? — учуди се Помпей.

— Ами защо да стоя някъде другаде?

— Хората обикновено си наемат вили на Пинцийския хълм.

— Нямам намерение да се задържам дълго отвън.

— Има една странноприемница на Вия Лата, да отидем там. Миниций е добър човек, освен това ще имаш покрив над главата си. Човек не спи на полето, Цезаре, дори да става дума за броени дни.

— Реших, че е по-важно да намеря теб, отколкото място за спане.

Помпей слезе от коня (откакто бе заел мястото си в Сената, поддържаше скромна конюшня вътре в пределите на града) и двамата поеха по правия и широк път, от който водеше началото си Вия Фламиния.

— Предполагам, че деветте месеца, които прекара извън града, са били достатъчно да научиш всички заведения наоколо — подхвърли Цезар.

— Тази я знам още от времето, когато бях консул.

Странноприемницата на Миниций изглеждаше уютна и почтена, а съдържателят беше свикнал да посреща знатни римски пълководци; за него Помпей беше стар боен другар, а и Цезар не му изглеждаше непознат. Двамата знатни гости бяха настанени в отделна стаичка, задимена от два мангала, бяха им поднесени веднага вино и вода заедно с агнешко печено, наденички, току-що опечен хляб и салата със зехтин.

— Умирам от глад! — призна си Цезар.

— Лапай тогава. Казано честно, и аз ще ти помогна. Миниций се гордее с храната си.

Цезар обясни накратко как е пътувал.

— Югозападен вятър по това време на годината! — смая се Великия.

— Дори не заслужава да го наречем вятър, но поне ме тласкаше в правилната посока. Предполагам, че добрите люде не са очаквали да ме видят толкова скоро?

— За Катон и Бибул вестта със сигурност е неприятна. Докато другите като Цицерон просто си казаха, че си тръгнал от Испания порано, отколкото са очаквали. Все пак не всички могат да си позволят лични информатори в Далечна Испания. Цицерон! — сви вежди Помпей. — Що за позьор! Представяш ли си, имаше наглостта да застане пред Сената и да обяснява как прогонването на Катилина заслужавало „вечна слава“! Колкото пъти вземе думата, все използва случая да ни обяснява как бил спасил страната.

— Аз пък дочух, че сте приятели — възрази Цезар.

— Ще му се на него. Много е напласен.

— От какво? — Цезар се облегна доволно.

— От промяната в статута на Публий Клодий. Народният трибун Херений убеди плебейското събрание да позволи на Клодий от патриций да стане плебей. Сега Клодий се заканва да се кандидатира за народен трибун и да осъди веднъж завинаги Цицерон на изгнание, задето е езекутирал римски граждани без съд. Това е новата цел в живота на Клодий. А Цицерон е ужасен.

— Е, нищо чудно човек като Цицерон да се страхува от нашия Клодий. Клодий е същинска стихия. Не е точно луд, но определено не е и нормален. И все пак Херений не е постъпил правилно, като е използвал плебейското събрание. Един патриций може да стане плебей само по осиновяване.

Миниций дойде да отнесе чиниите и настъпи кратко мълчание. Време беше да минат по същество.

— Сенатът още ли обсъжда въпроса за публиканите? — попита Цезар.

— Заради Катон ще продължи без край. Но щом Целер привърши с набирането на кандидатите за изборите, аз пращам народния си трибун Флавий да предложи законопроекта ми за земята пред плебейското събрание. То от него малко остана, все заради тоя глупак Цицерон! Първо издейства от текста на закона да се изключат всички земи, които са принадлежали към агер публикус преди трибунството на Тиберий Гракх. След това реши, че ветераните на Сула — между другото тъкмо те подкрепиха Катилина, — щели да си запазят своите земи, а на Волатера и Ареций нищо не бивало да се отнема. Следователно повечето земя, която възнамерявам да раздам на ветераните си, трябва да бъде откупена с пари, а те се очаква да дойдат от увеличените данъци на Изтока. Откъдето пък на моя бивш шурей Непот му дойде идеята да се премахнат всички пристанищни такси и мита на територията на цяла Италия. Сенатът реши, че предложението си струва, и веднага го гласува. С одобрението на Сената Непот без проблеми прокара законопроекта си през народното събрание.

— Много хитро! — кимна Цезар. — Излиза, че занапред държавата ще може да разчита само на два източника на приходи от Италия: петте процента данък при освобождаването на роб и рентите на държавната земя.

— Което окончателно ще ме компрометира. След всичко, което постигнах през последните години, хазната няма да види и една

сестерция печалба. Най-напред пиратската война се обезсмисля от премахването на пристанищните такси, след това спечелената държавна земя се разпределя между ветераните ми, а накрая и увеличените приходи от източните провинции отиват за закупуване на допълнителна земя.

— Знаеш ли, Велики — съгласи се кисело Цезар, — винаги съм се надявал, че все някой ден тези хора ще започнат да мислят и за родината си, а не само как да си върнат на политическите си противници. Каквато и стъпка да предприемат, тя все е в нечий ущърб или в защита на нечий частни интереси, но никога в полза на римския народ и неговите владения. Ти не пожали сили да разшириш римския свят и да напълниш римските кесии. Докато те не жалеха усилия само за едно: как да те поставят на мястото ти, и то за сметка на Рим. Беше споменал в писмото си, че имаш нужда от мен. Е, ето ме, използвай ме, както можеш.

— Миниций! — изрева Помпей.

— Да, Гней Помпей? — показа се мигом съдържателят.

— Донеси ни материали за писане.

— И все пак — допълни Цезар, след като свърши с краткото си писмо до Сената — мисля, че ще е най-добре Марк Крас да изложи пред Сената прощението ми. Ще пратя писмото по куриер.

— Защо да не го представя аз? — попита видимо засегнат Помпей.

— Защото не ми се ще добрите люде да знаят отсега, че двамата с теб сме постигнали споразумение. Ти вече достатъчно си ги разтревожил, като си тръгнал да ме посрещаш. Не ги подценявай, Велики. Те могат да съберат две и две. За известно време ще трябва да държим нашите отношения в тайна.

— Да, това го разбирам — омекна Помпей. — Но не ми се ще да се обвързваш с Крас повече, отколкото с мен. Нямам нищо против да му помогнеш при разрешаването на публиканския въпрос и при закона за подкупите, който е насочен предимно против конниците. Но аз съм в далеч по-затруднено положение заради ветераните си и съдбата на договорите, които подписах на Изток.

— Напълно съм съгласен — отстъпи Цезар. — Ти дай знак на Флавий да действа в плебейското събрание, Велики. Това ще хвърли прах в очите на мнозина.

В този миг се появиха Балб и Бургунд. Помпей много се зарадва на гадесчанина, а Цезар забеляза колко изтощен изглежда Бургунд. Майка му със сигурност щеше да го упрекне в безотговорност, задето е карал възрастен човек да гребе по дванайсет часа на денонощие, и то в продължение на дванайсет дни.

— Е, аз ще тръгвам — надигна се Помпей.

Цезар изпрати Великия до вратата.

— Не се издавай. Преструвай се, че сам продължаваш своята борба.

— Крас няма да се зарадва, задето писа най-напред на мен.

— Може би дори няма да разбере. Той беше ли в Сената?

— Не — ухили се Помпей. — Казва, че му действало зле на здравословното състояние. Щом чуел гласа на Катон, и го заболявала главата.

Когато сенатът се събра в четвъртия ден на юни, Марк Крас поиска думата. Луций Афраний, който беше получил молбата на Цезар да се яви на изборите „ин абсенция“, благосклонно му я предостави.

— Крайно разумно искане — заключи Крас в края на практичната си и делова реч, — което сенатът е длъжен да уважи. Всеки от присъстващите тук знае много добре, че по време на управлението на Гай Цезар в провинцията не съществува и най-малко подозрение за злоупотреби, а именно злоупотребите с властта бяха основният мотив на нашия бивш консул Марк Цицерон, когато предложи настоящия закон. Пред нас стои човек, който стриктно е изпълнявал своите задължения към държавата, включително намери решение на един неприятен проблем, който от години поставяше под въпрос властта ни в Далечна Испания. Гай Цезар наложи на място най-коректните възможни законови разпоредби по въпроса за паричните дългове и никой в провинцията, нито длъжник, нито кредитор, не се е оплакал.

— Това едва ли те изненадва, Марк Крас — заяде се Бибул. — Ако някой знае как да се оправя с дълговете си, това е именно Гай Цезар. Навярно е дължал пари и в Испания.

— Най-добре се обърни лично към него за информация, Марк Бибул — невъзмутимо отвърна Крас. — Ако случайно бъдеш избран за

консул, вероятно ще си затънал до гушата в дългове. Избирателите не се подкупват лесно. — Той се покашля в знак, че очаква отговор, но тъй като Бибул си замълча, продължи: — Повтарям, това е съвсем разумно искане, което сенатът е длъжен да уважи.

Афраний подкани другите бивши сенатори да се изкажат и всички дадоха да се разбере, че подкрепят Крас. От действащите претори никой не се сети да каже нещо оригинално, докато не дойде редът на Метел Непот.

— На какво основание — попита той — сенатът ще прави услуги на един всеизвестен хомосексуалист? Нима сме забравили как красавецът Гай Цезар се раздели с девствеността си? Легнал по очи на някоя кушетка в двореца на Никомед! Както ви харесва, назначени отци, но ако възнамерявате да дарите една курва като Гай Цезар с привилегията да стане консул, без да си покаже очите в Рим, то ще се оправите и без мен! Аз нямам навика да върша услуги на такива хора.

Настъпи пълно мълчание, сякаш присъстващите се бояха дори да си поемат въздух.

— Върни си думите назад, Квинт Непот! — тросна му се Афраний.

— Няма, сине Авлов! — отвърна му Непот и се насочи към изхода.

— Писарите да изтрият забележките на Квинт Непот — нареди Афраний, бесен от обидата, която му беше подхвърлена в лицето. — Не е убягнало от вниманието ми, че през годините, които съм прекарал в Сената, в тази свята институция все по-често се наблюдава поведение, което не отговаря на името ѝ. Забранявам на Квинт Непот да участва в заседанията на Сената, докато аз държа фасциите. Някой друг има ли нещо да каже?

— Аз имам, Луций Афраний — обади се Катон.

— Тогава говори, Марк Порций Катон.

Катон явно се затрудняваше да застане неподвижно: въздишаше, пригладжаше си косата или си наместваше тогата. Най-накрая заговори:

— Назначени отци, състоянието на обществените нрави в Рим е под всякаква критика. Ние, хората, които стоим над всички останали, защото принадлежим към най-висшата управленска институция, не правим нищо, за да опазим римския морал. Колко ли сред вас са

прелюбодействали? Колко ли сред вас имат жени — прелюбодейки? Колко ли от вас сте наследници на родители — прелюбодейци? Колко ли от вас са родители на деца — прелюбодейци? Моят працядо Катон Цензор, най-достойният римлянин на всички времена, имаше непоколебими принципи. Никога не е плащал повече от пет хиляди сестерции за роб. Никога не е копнял по ласките на римските жени, нито пък е лягал с тях. След смъртта на съпругата му Лициния той се задоволявал с услугите на робиня, както се полага на седемдесетгодишен мъж. Но щом синът и снахата му се оплакали, че робинята се е разположила като царица в дома, той прогонил момичето и повторно се оженил. Но не пожелал да си избере съпруга сред своите равни, защото се смятал за твърде възрастен и съответно неподходяща партия за римска благородничка. Затова се оженил за дъщерята на освободенеца Салоний. Аз съм наследник на тази връзка и с гордост го повтарям. Катон Цензор е бил изключително морален човек, напълно порядъчен мъж, гордост за тази държава. Той казвал как обичал гръмотевичните бури, защото тогава жена му се притискала до него от ужас и така той можел да я прегърне пред погледите на робите и останалата прислуга. Защото, както добре знаем, един почтен римлянин не може да дава воля на своите чувства на място и по време, неуместни за интимни ласки. Аз самият съм си поставил за цел в своето гражданско и човешко поведение да следвам във всичко примера на моя працядо, който дори преди смъртта намерил сили да забрани на своите близки да харчат излишни пари за погребението му. Напуснал този свят изгорен на скромна клада, а пепелта му била събрана в обикновено гледжосано гърне. Гробът му е още по-непретенциозен, но гражданите все още го почитат, ако се съди по носените встрани от Вия Апия цветя. Но какво би станало, ако днес Катон Цензор се разходеше по римските улици? Какво биха видели зорките му очи? Какво би доловил острият му слух? Какво ли би заключил блестящият му интелект? Потръпвам при самата мисъл за това, но все пак, назначени отци, съм длъжен да говоря. Не мисля, че той би могъл да живее в това гнездо на разврата, в което се е превърнал Рим. Жени се напиват до смърт и се въргалат в канавките. Малки момичета и момчета проституират пред храма на Венера Еруцина. Виждал съм с очите си как римляни с добро име и привидна почтеност надиплят туниките си, за да се изходят насред улицата при

условие, че в съседство има тоалетна! Срамежливостта и елементарното въздържание се възприемат като смехотворно и дори позорно поведение. Катон Цензор би се разплакал, ако научи всичко това. Би се прибрал, за да се обеси на гредата. Колко често е трябвало и аз да устоявам на изкушението!

— Стига си устоявал, Катоне, давай смело, и то още сега! — провикна се Крас.

Катон продължи:

— Рим се е превърнал в помийна яма. Но какво друго да очакваме, щом дори мъжете, които заседават в този Сенат, са посягали на чужди жени или са се отнасяли така пренебрежително към светостта на плътта си, че са предлагали неназовимите си отвърстия за неназовими съприкосновения? Катон Цензор би плакал със сълзи. Погледнете ме и мен, назначени отци! Виждате ли как и аз плача със сълзи? Как може една държава да бъде силна? Как би могла да управлява света, ако самите хора, които я ръководят, са изпаднали до състояние на жалък разврат, ако са заприличали на гнойни циреи, които заразяват всичко край себе си? Ние трябва да престанем да се интересуваме от незначителни въпроси като болките на азиатските публикани и да съсредоточим цялото си внимание върху нуждата римската градина да се оплеви веднъж завинаги. Възвръщането на морала е наша най-висша цел! Ще ни е нужна поне една година, за да прокараме законите, та да стане невъзможно мъже да изнасилват мъже, римски благородници публично да се хвалят със своите кръвосмесителни връзки, управителите на римските провинции да злоупотребяват плътски с невръстни деца! Жените, които прелюбодействат, трябва публично да се екзекутират, както е било в стари времена. Жените, които пият вино, трябва публично да се екзекутират, както е било в стари времена. Жените, които се появяват на Форума, за да пречат на хората и да крещят обидни думи по ораторите, също трябва да се екзекутират, но не както е било в стари времена, защото в стари времена жените не са могли и да сънуват, че ще стъпят на Форума! Жените носят и раждат деца, те за друго не служат! Но къде са законите, които трябва да прокараме, за да определим точните морални правила? Те изобщо не съществуват, назначени отци! Ако Рим обаче иска да оцелее, ние сме длъжни да ги създадем!

— Човек би си помислил — прошепна Цицерон на Помпей, — че говори пред жителите на Платоновата република, не на хора, които всекидневно газят в лайната на Ромул!

— Ще ги разправя тия врели-некипели, докато слънцето залезе — отсъди мрачно Помпей. — Ама какви глупости само! Мъжете са си мъже, жените са си жени и всичко това, което вършат днес при Целер и Афраний, са го вършили и при първите консули.

— Помислете — наставляваше Катон. — Днешните скандални обстоятелства са пряко следствие от нашата склонност да се отдаваме на разпуснатост, типична за източните народи! Откакто разширихме своята власт по бреговете на Нашето море, за да присъединим страни като Мала Азия или Сирия, станахме жертва на отвратително гнусните навици, внесени от тези свърталища на разврата! За череша или портокал, които сполучихме да придобием в полза на нашата плодородна земя, се сдобихме с десетки хиляди порока. Да се завладява светът е грешно и го заявявам напълно отговорно. Нека Рим продължи да бъде това, което е бил в стари времена, място на въздържани и почтени хора, които усилено са се потрудили и не са се интересували какво става в Кампания и Етрурия, камо ли в Мала Азия или Сирия! В онези времена всеки римлянин е бил щастлив и доволен. Промените настъпиха, когато алчни и амбициозни хора се издигнаха над останалите и започнаха да ни убеждават как трябвало да контролираме Кампания, как трябвало да установим силна власт в Етрурия, как всеки италиец трябвало да стане римлянин, как всички пътища трябвало да водят в Рим! Още в този миг червеите на покварата загризаха плътта на нашата нравственост. Оказвало се, че парите никога не са достатъчни, че властта е по-опияняваща от виното. Погледнете броя на погребенията, които се организират в наше време за сметка на държавата! Често ли се случваше в миналото държавата да харчи прескъпоценния си бюджет за разхитителните погребения на хора, които са могли съвсем сами да покрият разходите? А сега какво е? Понякога ми се струва, че плащаме по едно погребение на всеки осем дни! Бил съм градски квестор, знам колко много държавна пара се харчи за глупости като погребения или публични пиршества! Защо държавата да подпомага организирането на публични угоявания, та да могат бедняците да се тъпчат със змиорки и стриди, че дори да си носят за вкъщи? Ще ви кажа защо! За да може някой амбициозен мъж

да си осигури избора за консул! „Ама — ще каже той, — пролетариите не гласуват! Аз съм римски патриот, искам да осигуря удоволствия на хора, които не могат сами да си ги позволят!“ Не, пролетариите не могат да гласуват за него! Но всички онези търговци, които доставят храната и пиенето, могат! Спомнете си цветята на Гай Цезар, когато беше куриатен едил! Да не говорим за огромните количества храна и напитки, с които напълни до пръсване двеста хиляди нищо незаслужили стомаха! Опитайте се да съберете, ако можете, всички продавачи на риба и на цветя, които и до днес са длъжни да гласуват най-напред за Гай Цезар, а след това за всеки друг! Но всичко това е законно, според нашите закони никой с пръст не може да го докосне...

Помпей стана и си излезе, последван от множество сенатори. Когато слънцето най-сетне залезе, в Курията присъстваха само четирима слушатели: Бибул, Гай Пизон, Ахенобарб и безпомощният председател на заседанието, консулт Луций Афраний.

Помпей и Крас едновременно пратиха писма до Цезар, който се беше настанил в странноприемницата на Миниций на Марсово поле. Изтощен до крайност, защото въпреки огромния му ръст и исполинската му сила възрастта не му позволяваше физически натоварвания както едно време, Бургунд седеше тихо в ъгъла на стаичката за хранене, която Цезар беше запазил, а господарят му си приказваше с Балб. Балб беше предпочел да прави компания на знатния си приятел, вместо да се настани в Рим, нищо че законът не го спираше.

Двете писма бяха донесени от един и същи куриер и бяха достатъчно кратки, за да ги прочете Цезар веднага.

— Е, по всичко изглежда, че няма да се кандидатирам за консул задочно. — Вдигна той очи към Балб и спокойно отбеляза: — Сенатът изглеждал склонен да удовлетвори молбата ми, но Катон взел думата и говорил до залез-слънце, с което направил гласуването невъзможно. Крас бил тръгнал за насам, Помпей нямало да идва. Според думите му бил следен и съм склонен да му вярвам.

— О, Цезаре! — Балб се просълзи, но какво точно се канеше да каже, така и не се разбра: в следващия миг в стаята нахълта побеснелият Крас.

— Самозабравило се, лицемерно създание! Ще ми се прави на непорочна девица! Не мога да понасям Помпей, дълбоко презирам идиоти като Цицерон, но Катон ми се ще да го удуша с двете си ръце! Що за водач си намери сганта в Сената! Да беше жив Катул, щеше да получи разрыв на сърцето като баща си, само да чуеше що за глупости се дрънкат там! Кой е казал, че честността и неподкупността са най-високите добродетели? По-скоро бих се пазарил с най-непочтения лихвар на света, отколкото да разговарям, не, ами да се изпикая върху Катон! Той е по-долно парвеню дори от провинциалистите, които още не са извадили сламата от устата си! *Ментула! Верна! Кунус!* Пфу!

Цезар го изслуша ухилен до уши.

— Мили Марк, не съм предполагал, че някой ден ще изрека тези думи, но те моля да се успокоиш! Защо да рискуваш някой пристъп заради нищожества като Катон? Той нищо няма да спечели, пък нека се прави, колкото си ще, на почтен.

— Цезаре, той вече спечели! Вече няма как да станеш консул догодина. Какво ще се случи с Рим, не ми се мисли. Щом нашият град се оказва неспособен да смаже някакви си голи охлюви като Катон и Бибул, нещата наистина отиват на зло! Рим просто няма да го има в близко бъдеще! А аз как ще запазя позициите си пред осемнайсетте центурии, ако ти не станеш първи консул?

— Всичко е наред, Марк, наистина. На Нова година аз ще бъда първи консул, пък ако ще да ми турят Бибул за колега.

Крас изведнъж забрави гнева си и удивено загледа приятеля си.

— Искаш да кажеш, че ще се откажеш от триумфа си?

— Точно така. — Цезар се обърна към ъгъла. — Бургунде, време е да се прибереш при Кардикса и децата. Върви в Държавния дом и ме чакай там. Ще предадеш на майка ми две неща: първо, че се прибирам утре вечерта, и второ, че искам да ми сгъне чисто бялата тога и да ми я прати тук още тази вечер. Утре рано сутринта ще прекося померия и ще вляза в града.

— Цезаре, това е твърде голяма жертва! — изстена Крас.

— Глупости! Каква жертва виждаш ти? Ще се радвам на други триумфи. След края на консулството си няма да се оттегля в някоя спокойна провинция. Нима не ме познаваш, Марк? Ако наистина трябва да проведа своето шествие на юнските иди, ще бъде ли това изобщо зрелище? Не и според моите разбирания. Все пак трябва да се

съобразявам с Великия, а той триумфира два дни поред. Не, когато удари моят час, всичко ще е по мой вкус и никой не би могъл да се мери с това, което аз ще покажа. Аз съм Гай Юлий Цезар, не съм някой си Метел Кретик. Рим трябва да говори за моя триумф в продължение на десетилетия. Не е достатъчно за мен да бъда един от многото.

— Не вярвам на ушите си! Да се откажеш от триумфа си? Гай, Гай, та това е върхът на човешката слава! Погледни ме! Цял живот триумфът ми е убягвал, а това е единственото, което искам, преди да умра!

— Тогава се налага да ти осигурим триумф. Гореве главата, Марк. Сега седни и изпий една чаша от най-доброто вино на Миниций, след това ще вечеряме. Като гребе по дванайсет часа на денонощие дванайсет дни поред, човек огладнява.

— Току-виж наистина убия Катон! — заключи Крас, преди да седне.

— Както постоянно го повтарям, защото никой не ще да ме чуе, смъртта не е подходящо наказание дори за Катон. Смъртта те лишава от най-голямата победа: да знаеш, че врагът ти осъзнава своето поражение. На мен ми е забавно да се съревновавам с хора като Катон и Бибул, нали съм сигурен, че никога не ще успеят да спечелят?

— Откъде си толкова сигурен?

— Много просто — погледна го учуден Цезар. — Те просто не искат победата толкова горещо, колкото я искам аз.

Крас притеснено поде друга тема:

— Имам да ти казвам и нещо не чак толкова важно, но може би ти ще погледнеш другояче на въпроса.

— Какво е то?

— По-късно. Ние тук си говорим, все едно твоят приятел изобщо не съществува.

— Богове! Балбе, извини ме! — забеляза пропуска си Цезар. — Ела да те запозная с един плутократ, който цени парите дори повече от теб. Луций Корнелий Балб Стария, а това е Марк Лициний Крас.

По начина, по който двамата си стиснаха ръцете, прецени Цезар, личеше, че се смятат за абсолютно равни един на друг. Той не можеше да проумее радостта от това да правиш пари, но двамата му събеседници със сигурност можеха заедно да купят и продадат цяла Испания за броени часове. Колко бяха радостни и двамата, че най-

после се срещат. Нищо чудно, че още не се бяха засичали. Красовите прекеждия в Испания бяха от времето, когато още никой не знаеше за Балб. А пък самият Балб за пръв път идваше в Рим, нищо че Цезар се надяваше приятелят му да се настани за постоянно тук.

Тримата вечеряха в приповдигнато настроение, защото както се оказа, веднъж събуден от своята спокойна дрямка, Крас трудно се успокояваше и, общо взето, се оказваше доста приказлив. Едва след като отнесоха чиниите и светнаха маслените лампи, той се върна на темата, която искаше да засегне в началото.

— Имам да ти казвам нещо, Цезаре, ама няма да ти хареса.

— И какво искаш да ми кажеш.

— Непот направи кратко изказване пред Сената по повод твоего прошение.

— И не се е произнесъл в моя подкрепа.

— Ни най-малко — съгласи се Крас, но не продължи нататък.

— И какво точно каза? Хайде, Марк, сигурно не е чак толкова страшно!

— Страшно е.

— Значи наистина се налага да ми го кажеш.

— Заяви, че нямало никога да прави услуги на всеизвестни хомосексуалисти като теб. Това беше най-любезната фраза от всички. Познаваш Непот. Нататък продължи в доста по-образен стил, като не пропусна да спомене и цар Никомед Витински. — Крас отново се спря, но тъй като Цезар не продума, продължи: — Афраний заповяда на писарите да изтрият думите от протокола и забрани на Непот да посещава заседанията на Сената, на които той е председател. В интерес на истината се справи доста хладнокръвно със ситуацията.

Цезар не гледаше нито Крас, нито Балб, а и светлината беше недостатъчна, за да прочетат погледа му. Не направи жест, не издаде с нищо тревога или възмущение. Но защо ли на двамата му приятели им се стори, че в стаята захладнява?

Настъпи кратко мълчание, после Цезар каза:

— Непот е постъпил глупаво. Би помогнал повече на добрите люде, ако присъства в Сената, вместо да стои като изритан пес отвън. Сигурно са го приели във вътрешния кръг на добрите люде и най-вероятно са доста близки с Бибул. От доста време чакам някой да припомни тази мръсотия. Преди двайсет години Бибул не спираше да я

повтаря, но сякаш случаят беше забравен. — Цезар се усмихна невесело. — Приятели, моите очаквания са, че предстоящите избори ще се съпровождат с големи мръсотии.

— Думите не бяха приети много добре от Сената — успокои го Крас. — Такова мълчание настъпи, че муха да беше бръмнала, щеше да се чуе. Непот трябва да е разбрал, че с тия думи навреди повече на себе си, отколкото на теб, защото когато Афраний го изгони от заседанието, не се сдържа и наруга и него — с онази, старата приказка за „Авловия син“...

— Много съм разочарован от Непот.

— Нищо чудно той самият да има определени слабости в тази насока — промърмори Крас. — Навремето беше много забавно да го слушаме, но сега като си помисля как се държеше като народен трибун в плебейското събрание, се сещам за трептящите му мигли и въздушните целувки, които пращаше на мъжаги като Терм.

— Което обаче няма никакво значение — възрази Цезар и стана. — Непот засегна честта ми, а това означава, че аз трябва да отнема неговата.

Цезар изпрати Крас до вратата, а щом се върна, завари Балб да си бърше сълзите.

— Как може да се трогваш от такива дреболии като глупостта на Непот? — укори го Цезар.

— Знаем, че много те боли.

— Да, така е — въздъхна той. — Боли, Балбе, но няма как да го призная в присъствието на римски благородник. Поне да беше истина, тогава щеше да е друго. Но тази клюка е пълна измислица. А в Рим е доста неприятно да те обвинят в хомосексуализъм. Гражданското ти достойнство е силно накърнено.

— Мисля, че римляните не са прави в това отношение — възрази Балб.

— В интерес на истината и аз така мисля. Но това няма връзка с въпроса. За нас важни са традициите, натрупвани от поколенията. По една или друга причина на хомосексуализма се гледа с лошо око. Защо, мислиш, преди двеста година в Рим са посрещали всичко гръцко на нож?

— Но сигурно и в Рим ги има.

— Има ги, и то с лопата да ги ринеш, Балб, пък и не само сред хората, които са далеч от властта. Катон Цензор го разправял същото за Сципион Африкански, а за Сула се знаеше със сигурност. Но няма значение! Ако в живота нямаше неприятности, нямаше да е интересен!

Пръв консул и отговарящ по провеждането на изборите, Квинт Цецилий Метел Целер беше разпънал масата си на Форум в близост до трибунала на градския претор и се занимаваше с множеството кандидатури на граждани, желаещи да се явят на избори за претори или консули. Задълженията му включваха и другите две изборни процедури, които предстояха през квинктил, като именно това беше изтъкнал Катон като довод, когато предложи крайния срок за консулските избори да се изтегли напред. Така, разправяше Катон, отговарящият по провеждането на изборите щял да е в състояние да положи нужните грижи на куриатните кандидати, а след това на спокойствие да се занимава с изборите в народното и плебейското събрание.

Когато човек се явява пред списъците с кандидатите, той задължително облича така наречената тога кандидата, ослепително бяла дреха, която се оставяше за целта да престоява с дни на лятното слънце и накрая се търкаше с тебешир. Кандидатът се придружаваше задължително от всички свои клиенти и приятели и колкото по-знатни хора имаше сред тях, толкова по-добре. Кандидатите, които нямаха добра памет, си наемаха специален помощник, номенклатор, който му шепнеше в ухото името на всеки срещнат на площада; напоследък обаче номенклаторите бяха обявени извън закона и се стигаше до конфузни ситуации.

Мъдрият кандидат се въоръжаваше с търпение и грижливо изчакваше всеки, който желае да поговори с него или да му се оплаче, независимо дали въпросният човек е от разговорливите или не. Ако случайно кандидатът срещнеше на улицата майка с малко дете, задължително се усмихваше на майката и целуваше бебето — жените не гласуваха, разбира се, но винаги можеха да убедят съпрузите си да го подкрепят. Кандидатът шумно се смееше, когато това се очакваше от него, плачеше неудържимо, щом му разказваха тъжна история, придаваше си замислен и загрижен вид, когато някой засегнеше в

негово присъствие сериозен проблем; но в никакъв случай не си позволяваше да изглежда отегчен или безучастен, освен това внимаваше да не каже неподходяща дума в присъствието на неподходящ човек. Толкова често стискаше ръцете на съгражданите си, че всяка вечер му се налагаше да кисне ръката си в студена вода, за да се отпусне. Убеждаваше приятелите си с по-голяма ораторска дарба да се качат на рострата или пред храма на Кастор, та да се обърнат към минувачите по Форума и да им обяснят какъв страхотен човек е техният другар, що за стълб на обществения морал е, колко поколения видни личности са били негови предци и колко жалки, нечестни и непочтени, корумпирани, лишени от патриотизъм, подли, сексуално извратени, рибоядни, садистични, прелюбодействащи с роднини и гадини, мързеливи, ядливи и свадливи са всички негови съперници. Кандидатът обещаващо всичко на всеки, дори ако обещанията са неизпълними.

На таблиците с римските закони бяха записани не един и два, които да ограничат възможностите му: кандидатът вече нямаше право да си наема номенклатор, не можеше да организира гладиаторски игри, беше в положение да забавлява единствено най-близките си приятели и роднини, в никакъв случай не би следвало да раздава подаръци и не биваше да предлага подкупи. В крайна сметка някои от нарушенията на всички тези закони (като например на наемането на номенклатор) се подминаваха с усмивка, а гладиаторските игри и пищните банкети бяха забравени, не на последно място, за да се спестят повече пари за деня на щедрото раздаване на подкупи.

Интересното с римляните бе, че ако решат да се продадат веднъж, придобиваха навика да се продават всеки път. Продажността също изискваше спазването на определени морални норми, затова и всеки, който си позволи да откаже подкуп, биваше сочен с пръст и изолиран от обществото. Едва ли сред обществените класи извън сенаторската и конническата имаше човек, който да откаже подкуп, още повече че той винаги идваше тъкмо навреме. Най-облагодетелствани бяха представителите на първата класа, в по-малка степен — тези от втората. Третата, четвъртата и петата не си заслужаваха да се харчат пари за гласовете им, тъй като рядко се стигаше до ситуация, в която гласът им изобщо би бил от значение. Човек, който се оправяше лесно с най-първите центурии, дори нямаше

нужда да подкупва останалите: те по навик гласуваха, както са гласували първите, в което имаше логика: в центуриите от първа класа членуваха най-богатите римляни, те знаеха и най-добре за кого да гласуват.

Изборите в трибутните комиции протичаха на други начала, там ситуацията беше по-сложна. Никой кандидат за едилска или трибунска длъжност не се занимаваше с четирите градски триби: достатъчно беше да се съсредоточи върху трийсет и едната селски, чиито членове най-често стояха далеч от града по време на избори.

Колко ще получи човек от кандидата, зависеше най-вече от самия него. Понякога всеки един от две хиляди подкупени избиратели получаваше по хиляда сестерции. Понякога беше достатъчно да се набележат четирийсет влиятелни персони, на които да бъдат подадени под масата по петдесет хиляди сестерции. Клиентите бяха длъжни да гласуват според това как гласуват патроните им, но малко парици в брой улесняваха всички. Най-общо един изключително богат кандидат за консул можеше да си позволи да пръсне два милиона сестерции за една предизборна кампания. Случваше се и обратното: понякога всички кандидати не се разделяха лесно с парите си и обществото шумно се възмущаваше от нежеланието им да раздават подкупи, на когото трябва.

Подкупите се раздаваха най-често преди деня на гласуване, но за всеки случай кандидатите поставяха свои хора до кошете с изборните таблички, та да се уверят на място, дали някой от избирателите не е пропуснал да напише подходящото име. Опасността се състоеше най-вече в това да подкупиш неподходящия човек. Катон беше известен с навика си да събира край себе си цели дружини от уличени във вземане на подкупи избиратели и да ги води да свидетелстват в съда. Да свидетелстваш в съда, след като сам си взел подкуп, не се смяташе за непочтено, тъй като подкупният избирател вече е изпълнил своя дълг, гласувайки, за когото трябва, а след това изпълняваше и своите задължения пред съда, както е било уговорено още преди вземането на подкупа. Това обясняваше и защо повечето от римляните, съдени за това, че са подкупвали избиратели, по принцип са бивали и избирани, като се почне с Публий Сула и Автроний и се стигне до Луций Мурена. Съдът нямаше време да се занимава с неуспели кандидати.

Обичайно беше на изборите за консули да явят не повече от десет души, най-често шест или седем, поне половината от тях представители на знатните фамилии. Електоратът обикновено имаше богат избор. Но в годината, в която Цезар се кандидатираше, Фортуна сякаш се оказваше благосклонна към Бибул и добрите люде. Повечето от преторите, с които Цезар беше служил по едно време, оставаха по провинциите си, където им се удължаваха пълномощията, затова отсъстваха от града и не участваха в ожесточената борба за единственото вакантно място: за всички римляни, разбиращи от политика, изборът на Цезар, при това с най-много гласове, беше задължителен. Съответно шансовете на останалите намаляваха, а пък предварително се знаеше, че именно Цезар ще е първи консул. Затова и мнозина, които имаха амбиция да се доберат до консулската длъжност, отложиха участието си за следващата година.

Вследствие на това добрите люде решиха да зложат всичко на една-единствена кандидатура — тази на Марк Калпурний Бибул — и се впуснаха да разубеждават всички потенциални кандидати сред старите и знатни фамилии в желанието им да се конкурират с него. Бибул *трябваше* да е втори консул! Така той щеше да е в правото си да ограничава Цезар във всичко, което предприеме.

В резултат тази година за участие в изборите се записаха само четирима души, а от тях само двама бяха, представители на аристокрацията — Цезар и Бибул. Другите двама бяха нови лица, а и само единият заслужаваше внимание — Луций Лукцей, известен адвокат и верен поддръжник на Помпей. Разбира се, Лукцей щеше да разчита на подкупи, опрян на големите богатства на Помпей, а и на своите собствени. Лукцей беше в състояние да покрие обичайния размер на вноските за подкупи, но в това се заключаваха и всичките му шансове. Бибул принадлежеше към клана на Калпурниите, зад него стояха всички добри люде, а и той имаше с какво да купува гласове.

Цезар прекоси померия още при зазоряване.

Придружен единствено от Балб, той пое по Вия Лата, изкачи Хълма на лихварите, влезе в града през Фонтиналската порта и се озова на Форумата от страната на Лаутумиите и Базилика Порция. Метел Целер беше изненадан в гръб, защото беше обърнал масата си към

храма на Кастор и колкото и да се взираше в орела, кацнал на покрива насреща, нямаше как да види Цезар, дошъл от другата посока.

— Интересно знамение — рече Цезар, имайки предвид орела.

Целер ахна, задави се от вълнение и изведнъж прибра книжата си на купчина.

— Закъсна — извика и скочи на крака. — Затворих!

— Хайде сега, Целере, не можеш да пренебрегваш закона. Дошъл съм да заявя желанието си да участвам в изборите за консул и съм спазил срока, който е юнските нони. Днес твоята служба работи, така е пожелал сенатът. Ето ме, идвам и те заварвам в работна обстановка. Следователно си длъжен да приемеш кандидатурата ми. Не съществува никаква пречка.

Изведнъж Форумът се оказа пълен с народ. Присъстваха всички клиенти на Цезар, а с тях и един човек, който не беше клиент, затова пък беше достатъчно влиятелен, за да отваря всички врати пред себе си. Марк Крас демонстративно се приближи до Цезар и застана до покритото му с бляскавата тога ляво рамо.

— Някакъв проблем ли има, Цезаре? — попита той.

— Не и доколкото аз знам. Какво ще кажеш, Квинт Целер?

— Ти още не си предал на хазната отчета за финансовата година в провинцията си.

— Напротив, Квинт Целер, предал съм го. Книжата са пристигнали в хазната вчера сутринта, придружени от указания да бъдат разгледани незабавно. Искаш ли да се разходим заедно до храма на Сатурн, за да проверим дали са открити несъответствия?

— Приемам кандидатурата ти за консул — отстъпи Целер и се надвеси над Цезар. — Глупак си ти! Да се откажеш от триумфа си и заради какво? За да се вържеш пак за Бибул, който непрекъснато ще ти пречи. Трябваше да дочакаш следващите избори.

— До следващите избори Рим няма да го има, ако оставим Бибул да си разиграва коня. Не, не се изразих правилно. Ако оставим Бибул да стои със скръстени ръце и да налага забрани. Така е по-точно казано.

— Той наистина ще забранява всичко, ако си негов старши колега!

— Нека се опита!

Цезар обърна гръб на Целер, прегърна Крас и двамата се насочиха към тържествуващата и едновременно с това плачеща тълпа. Римляните се чудеха дали да страдат за пропуснатия триумф, или да се радват, заедно Цезар се е върнал при тях в града.

Целер наблюдава прочувственото посрещане и накрая даде знак на помощниците си да събират всичко.

— Вече наистина затварям — рече той и се изправи. — Ликтори, към къщата на Марк Калпурний Бибул, и поне веднъж вървете бързо!

Тъй като бяха нони и нямаше насрочено заседание на Сената, Бибул си беше вкъщи, за да посрещне лично Целер.

— Познай кой току-що се кандидатира за консул! — процеди през зъби действащият консул, щом го въведеха в кабинета на Бибул.

Кокалестото лице с оголеното чело на домакина му пребледня.

— Шегуваш се!

— Ни най-малко — поклати глава Целер и се намести на близкия стол. По лицето му се изписа гримаса на неудовлетворение заради другия посетител, който вече беше седнал на почетното място: Метел Сципион. Как пък се случи точно днес да се засече с този вечно мрачен глупак и песимист. — Цезар пресече померия и се отказа от империума си.

— Но той трябваше да триумфира след броени дни!

— Казвах ви аз — намеси се Метел Сципион, — в края на краищата пак ще излезе победител. И знаете ли защо винаги така става? Защото той не губи време да обмисля цената на това, което върши. Той не разсъждава като нас. Никой от нас не би се отказал от триумфа си, когато изборите за консули се провеждат всяка година.

— Този човек е луд — отбеляза кисело Целер.

— Или е твърде луд, или е твърде нормален, никога няма да разбере. — Бибул плесна с ръце. На вратата се появи човек от прислугата и той се разпореди: — Изпрати да повикат Марк Катон, Гай Пизон и Луций Ахенобарб.

— Военен съвет значи? — въздъхна от досада Метел Сципион, убеден, че и този път нищо смислено няма да се получи.

— Да, точно така! И нека те предупредя, Сципионе: само да си повторил, че Цезар винаги излиза победител! Не желаем да ти слушаме прокобите. С вечните си предсказания си заприличал на Касандра.

— На Тирезий, да си имаме уважението! — засегна се Метел Сципион. — Да не би да ти приличам на жена!

— Е, на него му се е случило поне веднъж да се почувства като жена — изхили се Целер. — При това сляпа! Ти да си виждал някога мъж да се съвкупява със змии, Сципионе?

Докато успее Цезар да се прибере в Държавния дом, вече беше минало пладне. Какво ли не го беше забавило: от една страна, цели тълпи граждани се бяха стекли на Форум, за да го видят, от друга, той трябваше да мисли и за приятеля си Балб, да му оказва нужното уважение и да го запознава с всички по-важни особи, които срещнат на площада.

Щом се озоваха в къщата, трябваше най-напред да настани госта си в самостоятелни покои, после се видя с майка си, с дъщеря си, с весталките, но още преди времето за вечеря успя да се прибере в кабинета си, да затвори вратата след себе си и да се отдаде изцяло на мислите си.

Триумфът вече беше минало, нямаше полза да мисли повече за него. Много по-съществено беше да реши какво да предприеме тепърва и да предугади каква клопка ще му скроят добрите люде. Като се сетеше колко бързо Целер си събра нещата и напусна Форум, можеше да заключи само едно: в този същия миг добрите люде се бяха събрали в нечий дом и заговорничеха.

На Цезар му беше мъчно за Целер и Непот. Те бяха чудесни съюзници. Но защо си бяха дали толкова труд да го предизвикват за вечни времена? За пред хората обект на тяхната омраза беше Помпей, но те нямаха повод да гледат на Цезар като на Помпеева марионетка. Цезар трябваше да признае, че при всяко изказване в Сената е заставал в подкрепа на Помпей, но двамата никога не са били близки приятели, пък и нямаха роднинска връзка. Помпей дори не беше предложил на Цезар да го придружи като легат при похода на Изток, така че между двамата не съществуваше онова положение на „амиция“, един вид приятелство пред закона. Или може би братята Метели отчаяно търсеха място сред добрите люде и с тази цел трябваше да се отнасят като с врагове с всички онези, които не допадат по вкуса на Бибул и Катон? Това също изглеждаше невероятно: Целер и Непот се радваха

сами на достатъчно голям авторитет, за да си търсят съюзници при такива условия. Напротив, добрите люде биха били склонни да им лазят в краката, само и само да минат на тяхна страна.

Най-озадачаващ беше самият акт на Непот: да си позволи волности по адрес на Цезар наред Сената; това не можеше да се обясни с политически мотиви, подобна реакция издаваше лична неприязън, желание за мъст. Но за какво има Непот да си отмъщава? Цезар нямаше спомен двамата да са изпитвали омраза един към друг, когато преди две години си сътрудничиха срещу Цицерон. Цезар не беше Помпей, той не страдаше от неговата мания всички да го обичат и не се страхуваше, че някоя погрешна стъпка ще му създаде нови врагове. Но простата логика го убеждаваше, че преди две години между него и Непот не е съществувал и повод за дразга. Тогава защо братята Метели са се зарекли да му отмъщават? *Защо?* Заради Муция Терция може би? Да, именно заради нея! Какви ли ги е измисляла, за да оправдае пред тях своите изневери? Мисълта, че е предлагала аристократичното си тяло на грубите ласки на някакъв си Тит Лабиен, нямаше да зарадва високомерните Метели, а те не само че не осъдиха поведението ѝ, ами се превърнаха в най-ярошни защитници на поруганата ѝ чест и именно затова се бяха настроили срещу Помпей. Дали Муция не е обвинила за всичко Цезар, с когото се познаваха от двайсет и шест години — от времето, когато беше омъжена за Марий Младши? Дали тя не е посочила Цезар за своя истински прелъстител? Слухът все отнякъде трябваше да тръгне. Имаше ли по-достоверен източник от самата Муция?

Много добре. Значи братята Метели ще му останат заклетни врагове. Бибул, Катон, Гай Пизон, Ахенобарб и други по-маловажни техни привърженици, като Марк Фавоний и Мунаций Руф, биха прибегнали до всяко средство, с изключение може би на убийството, за да компрометират Цезар. Оставаше неясен Цицерон. Светът беше пълен с хора, които не можеха да заемат позиция и един ден кокетничеха с една политическа фракция, на другия се обвързваха с втора, а накрая се оказваха с малко приятели и никакви съюзници. Цицерон беше точно такъв. Къде точно между политическите групи се намираше той в момента, никой не знаеше. Най-вероятно и самият Цицерон не беше наясно. Днес ще се умилква около любимия си Помпей, утре ще къдне всичко, което Помпей някога е сторил през

живота си. Това какви шансове оставяше на Цезар, който беше близък приятел с Крас? Да, най-добре беше да отпише Цицерон...

Разумът му подсказваше да сключи политически съюз с Луций Лукцей. Цезар добре го познаваше, тъй като двамата заедно бяха работили по много съдебни дела, докато Цезар беше съдия. Лукцей беше чудесен адвокат, завиден оратор и умен политик, заслужаващ да придаде благородническо звание на себе си и на рода си. Лукцей и Помпей можеха да си позволят да използват подкупи и със сигурност щяха да го сторят, стига да можеше Великия да разчита на подкрепа сред първите осемнайсет центурии! Но неговата беда се състоеше в това, че той нямаше съюзници сред най-висшите обществени кръгове, нямаше съмишленици и в Сената, доста странно предвид огромният му авторитет, но и лесно обяснимо с презрителното отношение, което Помпей винаги бе имал спрямо законите и традициите на града. Навремето сенаторите бяха принудени да го допуснат до консулските избори, нищо че не беше стъпвал в Сената. Никой от хората, които по онова време принадлежаха към институцията, нямаше да забрави позора. Пък и не беше минало много време: само някакви си десет години. Единствените предани привърженици на Помпей сред назначените отци бяха събратята му от Пицен: Петрей, Афраний, Габиний, Лолий, Лабиев, Лукцей, Херений, а те нямаха нужната тежест. Всички заедно да се бяха опитали, не биха могли да привлекат към себе си и най-невзрачния сенатор, освен ако и той не се окажеше с пиценски корен. Парите можеха да осигурят някой глас, но Помпей и Лукцей не разполагаха с необходимата организация да раздадат много пари между влиятелните избиратели, което със сигурност беше големият коз на добрите люде.

Нямаше как другояче: добрите люде щяха да подкупват. И като се имаше предвид, че Катон познаваше до съвършенство системата и знаеше на кого какво да се даде, никой не би могъл да разчита да ги разобличи: освен ако Цезар не се вживееше в ролята на Катон и не започнеше на свой ред да води разследвания. Но нямаше подобни намерения. Не заради принципите си, а защото не му оставаше време, пък и нямаше собствена мрежа от информатори. Докато Катон беше практикувал антикорупционния занаят от години и се чувстваше като риба във вода. Какво да се прави, Цезар трябваше да си запуши носа за вонята и да свиква с мисълта, че негов колега ще е Бибул...

Но какво друго щяха да измислят? Може би да попречат на бъдещите консули да поемат управлението на провинции след изтичането на мандата им? Нищо чудно. В този момент консулски провинции бяха само двете Галии, което се дължеше на размириците сред алоброгите, хедуите и секваните. Двете Галии по традиция се управляваха в екип, тъй като в Италийска Галия се намираха военните бази и работилниците за оръжие. Докато управителят на Трансалпийска Галия воюваше, този на съседната провинция се грижеше за снабдяването. Действащите консули Целер и Афраний щяха да управляват двете Галии на следващата година, като от Целер се очакваше да воюва отгатък Алпите, а от Афраний — да го подпомага отсам. Нямаше да е трудно пълномощията на двамата да се удължат за още година или две. Вече имаше прецеденти, тъй като повечето провинциални управители в настоящия момент се бяха задържали два, че дори три мандата.

При условие, че алоброгите се бяха усмирили веднъж завинаги — а в Рим така бяха свикнали да мислят, кръвопролитията в Далечна Галия бяха по-скоро израз на междуплеменни вражди, отколкото на неподчинение спрямо Рим. Преди повече от година хедуите се бяха оплакали на Сената, задето секваните и арверните извършвали набези над земите им; сенатът тогава не беше обърнал внимание на жалбите им. На другата година дойде ред на секваните да се оплакват. Те бяха сключили съюз с едно германско племе, живеещо отгатък Рейн — свевите, като в замяна на помощта му предлагаха на свевския цар Ариовист една трета от земята си. За тяхно нещастие Ариовист сметнал, че една трета му е малко, и поискал две. Тогава пък от Алпите се появили хелветите, които пожелали да се преселят в долината на река Родан. Всичко това обаче малко вълнуваше Цезар, който дори се радваше, че на Целер ще се падне честта да спасява положението между няколкото по-могъщи варварски племена в Галия.

Цезар искаше за себе си провинцията на Афраний — Цизалпийска или Италийска Галия. Той знаеше накъде да потегли оттам: към Норик, Мизия, Дакия, покрай бреговете на Дунав, та чак до Евксинския понт. Завоеванията му щяха да свържат Италия с Помпеевите провинции в Азия, несметните богатства на земите по двата бряга на голямата река щяха да принадлежат единствено и само на Рим, който щеше да има свой сухоземен път до Азия и Кавказ.

Навремето Митридат се бе опитал да постигне всичко това, тръгвайки от изток на запад. Защо да не успее Цезар, ако потегли от запад на изток?

Управлението на консулските провинции все още се определяше от Сената, както го пишеше и в закона, прокаран навремето от Гай Гракх. Законът дори предвиждаше, че управлението на провинциите през предстоящата година може да се предреша дори преди провеждането на избори. По този начин кандидатите за най-висшата длъжност в страната знаеха предварително за какво се състезават.

Цезар гледаше на този закон като на изключително полезен, тъй като не позволяваше на хората да се възползват от огромните правомощия на консула, та сами да си присвоят провинцията, която най-горещо желаят. А при настоящите условия за Цезар беше по-добре да знае от самото начало коя провинция ще му бъде съдено да владее. Ако нещата не потръгнаха в желаната посока — например, ако на консулите следващата година по принцип им се откажеше да управляват провинция, — то законът на Гай Гракх поне му оставяше седемнайсет месеца, в които да маневрира и да обмисля как да се сдобие с желания проконсулски империум. Цезар *трябваше* да се сдобие с Италийска Галия! Интересно, че тъкмо Афраний можеше да се окаже по-сериозен противник от Метел Целер. Дали Помпей щеше да се съгласи да отнеме правомощията на своя предан Афраний в полза на един услужлив консул в лицето на Цезар?

Управлението на Далечна Испания бе помогнало на Цезар да преосмисли много свои възгледи. Практическата страна на властта, както времето, прекарано далеч от Рим, го научиха на много неща. От разстояние той забеляза доста подробности, които му бяха убягвали, а разбиранията му по много проблеми коренно се промениха. Целта обаче си оставаше една и съща: не само пръв сред римляните, но и да се запомни като най-великия от всички успели да се нарекат с това име.

Цезар обаче се убеждаваше, че целта му е непостижима, ако се съобразява със старите правила. Хора като Сципион Африкански и Гай Марий бяха успели с една-единствена крачка да прескочат от баналния консулски мандат до лаврите на големия пълководец, който е постигнал толкова велики подвизи на бойното поле, че се радва на неоспорими привилегии приживе и на неувяхваща слава след смъртта

си. Но най-накрая Катон Цензор беше пречупил Сципион, нищо че той вече си беше спечелил името на пръв сред римляните, а колкото до Марий, той сам се беше пречупил в умопомрачението си, последвало няколкото мозъчни удара. Но дори от тях двамата никой не беше срещал такава упорита опозиция, каквато представляваха добрите люде по времето на Цезар.

Присъствието на добрите люде внасяше коренна промяна.

Цезар си даваше сметка, че няма да се справи сам, че са му нужни съюзници, които да са с достатъчно голямо влияние, за да не могат да се нарекат просто негови съмишленици. Иначе Цезар вече се радваше на своя политическа фракция, в която влизаха хора като Балб, Публий Ватиний (богатствата и хитростта му го правеха незаменим помощник), големият римски banker Гай Опий, Лузий Пизон (очевидно негов привърженик, след като е способен да катери огради, за да го спасява от кредиторите), Авъл Габиний, Гай Октавий (съпруг на Цезаровата племенница, изключително богат човек, при това настоящ претор).

Но му трябваше и Марк Лициний Крас например. Беше забележително, че късметът бе пожелал именно Крас да му бъде приятел: неизпълнимите договори на откупвачите на данъци се оказваха изключителен и напълно неочакван шанс Цезар да обвърже Крас с каузата си. Ако той като първи консул успееше да разреши спора в полза на Крас, то и всички сътрудници на Крас щяха да станат и негови.

Но Цезар се нуждаеше и от Помпей Велики. „Трябва ми, не мога без Помпей. Но как да го привържа към себе си, след като изпълня исканията му и уредя наболелите проблеми? Той не е истински римлянин и не умее да изразява благодарността си. Не бива да се поддавам на властта му, но пък съм длъжен да го запазя като съюзник!“

В този момент уединението му беше нарушено от майка му.

— Знаеш кога да влезеш — усмихна се Цезар, стана от мястото си и я настани на близкия стол — жест, който рядко му се случваше да стори. — Майко, вече знам накъде да вървя.

— Това не ме учудва, Цезаре. Ти винаги си вървял към звездите.

— Ако не до звездите, то поне до далечни земи.

Аврелия свъси вежди.

— Предполагам, че си чул какво е говорил по твой адрес Непот в Сената?

— Да, научих го от Крас. Той самият беше доста притеснен.

— Е, рано или късно историята щеше да се раздуха наново. Как ще се справиш сега?

Този път Цезар се намръщи.

— Не съм съвсем сигурен. Но се радвам, че не съм бил в Сената — можеше да се наложи да го убия на място, а това нямаше да се отрази добре на кариерата ми. Може би ще трябва да му пратя въздушни целувки, та да убедя хората кой какви склонности има. Крас например го подозирал в известни отклонения.

— Не — възрази Аврелия. — Прави се, все едно нищо не се е случило. По дирите ти са останали повече женски трупове — е, образно казано, — отколкото по стъпките на Адонис. Ти не си въртял интриги с мъже: колкото и да се опитват, дори най-заклетите ти врагове не са успели да те изкарат нечий любовник. Остава им единствено горкият цар Никомед. Двайсет и пет години по-късно друго обвинение няма. Времето ще разреши случая в твоя полза, Цезаре, затова не се поддавай на емоции. Предполагам, че все по-трудно издържаш, но те умолявам да не реагираш дори отново да се повдигне въпросът. Просто се прави, че нищо не чуваш.

— Да, права си. — Цезар въздъхна. — Сула разправяше навремето, че нямало по-труден път до консулството от неговия, нито по-трудно консулство от неговото. Но се страхувам, че ще го надмина.

— Това е на добро! Той стоеше над всички останали, а и все още стои.

— Помпей няма да е щастлив, ако всички го мразеха толкова, колкото мразеха Сула, но като се замисля, майко, стигам до заключението, че е по-добре да те мразят, отколкото да потънеш в неизвестност. Човек никога не знае какво ще му донесе бъдещето. Може само да се подготвя за най-лошото.

— И да действаш — допълни Аврелия.

— Винаги. Вечерята готова ли е?

— Всъщност точно затова бях дошла. — Аврелия стана. — Твоят Балб ми харесва. Аристократ с потекло, нали?

— Не по-малко благородно от моето. Може да проследи предците си до хиляда години назад. Финикиец. Истинското му име е

удивително: Кинаху Хадашт Библос.

— Цели три имена? Значи наистина е благородник.

Излязоха в коридора и се насочиха към триклиния.

— Някакви проблеми с весталките? — заинтересува се Цезар.

— Никакви.

— Как е моята малка черна птичка?

— Разцъфтява.

В този момент откъм стълбите се зададе Юлия и Цезар използва случая да ѝ се порадва отдалеч. Беше пораснала и се беше разхубавила.

Юлия беше наследила чертите на баща си, които той беше наследил от Аврелия. Кожата ѝ беше толкова светла, все едно беше прозрачна, а гъстите ѝ коси бяха почти бели — съчетание, което внушаваше усещането за изключителна крехкост, подчертано от големите ѝ виолетови очи. Беше висока колкото мъж със среден ръст, може би беше твърде слаба, а гърдите ѝ — твърде малки, за да се понаравят на мъжете, но отдалеч си личеше изящната ѝ походка, която можеше само да радва мъжките погледи. „Бих ли я пожелал, ако не ми беше дъщеря? Не съм сигурен дали ще я желая, но със сигурност бих я обичал. Тя е истинска Юлия, родена, за да прави мъжете щастливи.“

— През януари навършваш седемнайсет — отбеляза Цезар, като намести стола на дъщеря си точно срещу своето място на кушетката. Аврелия седеше срещу Балб, който заемаше почетната половина на централното ложе. — Как е Брут?

Юлия му отговори невъзмутимо, без никакво вълнение.

— Добре е, татко.

— Сигурно си създава име на Форумата?

— По-скоро сред читателите. Резюметата му много се ценят. — Юлия се усмихна. — Но според мен най-много му се нравят финансовите дела. Може само да съжالياва, че общественото му положение не му позволява да се развихри.

— Нима няма пред себе си примера на Марк Крас? Сенатът ще си затвори очите, ако действа умно.

— Той е умен. — Тя замълча за миг, сякаш събираш смелост. — Щеше да постигне много повече, ако майка му го бе оставила на мира.

Цезар се усмихна.

— Съгласен съм с теб, дъще. Непрекъснато ѝ повтарям да престане да се държи с него като с домашно зайче, но уви, Сервилия

си е Сервилия.

— Знаех си, че имам още нещо да ти кажа. Сервилия искала да те види — обади се Аврелия.

Но Цезар се сблъска по-напред със самия Брут; младежът дойде да види Юлия точно в мига, в който четиримата ставаха от масата.

Уви! Времето не беше помогнало с нищо на бедния Брут. Беше все тъй непохватен, едва-едва стисна ръката на Цезар и както преди не знаеше къде да дәне погледа си. Той винаги се дразнеше от хора, които не гледат събеседника си в очите, за него това беше израз на слаб характер. Жестокото акне на Брут сякаш се беше възпалило още повече, нищо че вече беше на двайсет и три години. Нищо чудно, че предпочиташе да се изявява в литературата. Да не беше толкова богат и да не беше от знатно потекло, никой не би го взел насериозно.

Очевидно обаче Брут все така обичаше Юлия. Нежен, любезен, верен, привързан. Погледът му се изпълваше с топлина, щом я видеше, хващаше я за ръката, сякаш се страхуваше да не се счупи. Цезар нямаше защо да се тревожи дали младежът не си е пробвал късмета преждевременно. Брут със сигурност щеше да изчака деня на сватбата. Изведнъж му хрумна, че Брут наистина ще чака до деня на сватбата, че досега не е имал никакви интимни преживявания. Което означаваше, че бракът ще се отрази доста силно на личността му. Бедният Брут. Съдбата не се оказваше благосклонна към него, след като му бе отредила за майка харпията Сервилия. Цезар се запита как ли Юлия ще се оправя със свекърва си. Дали и нея нямаше да прегризе безмилостната харпия, свикнала всички да ѝ се подчиняват?

Срещна се с харпията привечер на другия ден, в самостоятелното си жилище на Вик Патриции. Тя беше на четирийсет и пет, но не ѝ личеше.

Цезар очакваше в леглото да хвърчат искри, но вместо това тя го дари с леностни наслади и той безсилен потъна като насред плетеница от всевъзможни усещания, за да изпадне в бездиханна отмала. Когато се запознаваха, Цезар беше в състояние да запази ерекцията си с часове, без да достигне оргазъм, но с времето трябваше да го признае, че Сервилия го надмина. Колкото по-дълго време бяха заедно, толкова по-трудно ставаше на Цезар да ѝ устоява. Друга възможност нямаше,

освен да крие чувствата си от нея. На Сервилия не биваше да ѝ се поднасят сведения, от които би могла да се възползва!

— Чувам, че откакто си пресякъл померия и си обявил кандидатурата си, добрите люде са установили военен режим — сподели Сервилия, докато двамата се излежаваха във ваната.

— Едва ли си очаквала друго.

— Не, разбира се. Но смъртта на Катул им подейства като пружина. Бибул и Катон заедно съчетават две качества, които вече няма кой да ги разубеди да не използват — едното е да изкарат всяко най-гнусно деяние проява на висша добродетел, другото е да си затворят очите за всякакви последствия от неразумните си действия. Катул беше зъл човек, защото беше дребнав като баща: си, но и това е естествено, след като майка ти се казва Домиция. Докато баба му беше Попилия, далеч по-благородна фамилия. Но Катул все пак имаше известна представа как трябва да се държи истинският римски благородник, пък и понякога успяваше да предугади ужасните последици от тактиката на добрите люде. Затова нека те предупредя, Цезаре, смъртта на Катул е голямо нещастие за теб.

— И Великия спомена, че смъртта на Катул променила нещата. Аз нямам нужда от напътствия, Сервилия, но ми е интересно да чуя мнението ти. Какво би очаквала от мен да сторя, за да противостоя на добрите люде?

— Мисля, че е време да признаеш пред себе си, че не можеш да спечелиш, ако нямаш могъщи приятели. Досега, Цезаре, си се сражавал винаги сам. От днес ще трябва да се обединиш с други като теб. Лагерът ти е много тесен, разшири го.

— Как? Или по-точно: с кого?

— Марк Крас има нужда от теб, за да спасиш реномето му сред публиканите. Атик не е чак такъв глупак, че да се обвърже за вечни времена с Цицерон. Макар да има слабост към него, държи повече на търговията. Атик не търси вече печалбата, на него му се иска да има власт. Може би си щастливец, задето не гледа на властта като на обвързване с политиката, иначе щеше да имаш сериозна конкуренция в негово лице. Гай Опий е най-големият от всички римски банкери. А ти вече имаш при себе си Балб, най-великия от всички банкери изобщо. Ще намериш начин да привлечеш и Опий. Покрай Юлия Брут е на твое разположение.

Беше се излегла така, че прелестните ѝ гърди нежно се поклащаха над водата, косата ѝ беше вдигната на кок, за да не се намокри, а черните ѝ очи гледаха замечтано, сякаш се опитваха да надникнат в дълбините на собствената ѝ душа.

— Ами Помпей? — попита лениво Цезар.

Сервилия се скова.

— Не, Цезаре, не. Не и с пиценския касапин! Той не разбира как работи римската машина, никога не го е разбирал, няма и да го разбере. За добро или за лошо притежава огромна сила. Но той не е римлянин! Ако беше истински римлянин, никога нямаше да си позволи онова, което стори на Сената, преди да стане консул. Той е лишен от ловкост и правилна ориентация, липсва му вътрешното убеждение, че е непобедим. Помпей си въобразява, че ни управлява, и че законите са били измислени само за да може той да ги нарушава. Но в същото време търси всеобщото одобрение и се разкъсва от противоречиви желания. Иска до смъртта си да остане пръв сред римляните, но просто не знае как да го осъществи.

— Вярно е, че не постъпи много мъдро при развода си с Муция Терция.

— Според мен е виновна самата Муция — отговори Сервилия. — Хората май забравят тя коя е. Дъщеря на Сцевола, любимата племенница на Крас Оратор. Само на някой селяк като Помпей ще му хрумне да я заключи в провинциалния си замък, на триста километра от Рим, където да прекара живота си. Тя и затова му изневери със селяндур като Лабиен, макар че би предпочела да е с теб.

— Това винаги съм го знаел.

— Знаели са го и братята ѝ. Затова са ѝ повярвали.

— Аха! И аз това си помислих.

— Славър обаче ѝ подхожда.

— Значи мислиш, че трябва да стоя далеч от Помпей?

— Да, и хиляда пъти бих ти го повторила! Той не може да играе играта, защото не ѝ знае правилата.

— Сула навремето го командваше.

— Но и той командваше Сула. Това не го забравяй никога, Цезаре.

— Права си, командваше го. Но Сула имаше нужда от него и затова го търпеше.

— Толкова по-зле за Сула — изсумтя презрително Сервилия.

Луций Флавий отнесе Помпеевия законопроект за земята пред плебейското събрание, колкото да стане ясно, че няма шансове да мине. В Кладенеца на комициите се беше настанил самият консул Целер, който упорито противоречеше на оратора и не му позволяваше дори да се изкаже. Споровете им преминаха в чисто заяждане и накрая бедният Флавий се видя принуден да се възползва от правото си на неприкосновеност и да прати консула под охрана в Лаутумиите. От килията си Целер свика заседание на Сената, а когато Флавий застана пред вратата на тъмницата, за да не мине никой, Целер заповяда да се съборят стените и лично ръководеше акцията. Нищо не му пречеше просто да се махне от килията, която и без това не се заключваше, но консулт предпочете да докаже на Луций Флавий как се спазва законът и демонстративно продължи да изпълнява своите управленски функции, без да напуска затвора. Огорчен и обиден, Помпей нямаше друг избор, освен лично да се скара на трибуна си. Най-накрая Флавий разреши Целер да напусне ареста и повече не се показва в плебейското събрание. Нямаше дори кой да подложи законопроекта на гласуване.

Междувременно предизборната борба ставаше все по-динамична, при това при забележителен обществен интерес заради сензационното завръщане на Цезар. По една или друга причина отсъствията на Цезар създаваха впечатлението, че без него животът в Рим е скучен. Щом се освободеше рострата или площадката пред храма на Кастор, мястото мигом се заемаше от младия Курион, който очевидно си бе поставил за цел да замести Метел Непот като най-злъчен Цезаров критик (самият Непот беше заминал за Испания). Приказката за цар Никомед, различни версии, всеки път с някое оригинално нововъведение. Но както сподели Цицерон пред Помпей:

— Ако някой от двамата е женствен, това е със сигурност Курион. Той беше любимец на Катилина, а може би и просто любим.

— Аз пък си мислех, че принадлежи на Публий Клодий — учуди се Помпей, който трудно следеше сложните интимни взаимоотношения, съпътстващи политическия и обществения живот.

Цицерон потръпна при споменаването на омразното име.

— Курион принадлежи най-напред на самия себе си.

— Ти стараеш ли се в полза на кандидатурата на Лукцей?

— Разбира се! — отговори надменно той.

Заради Теренция Публий Клодий се превръщаше във все по-жесток и опасен враг. Откъде им идва на жените това желание да тровят живота на мъжете си? Ако го беше оставила на мира, Цицерон вероятно нямаше да свидетелства против обвиняемия, когато дванайсет месеца по-рано на делото за Клодиевото богохулство най-после се даде ход. Защото Клодий си измисли, че на празника на Бона Дея се е намирал в Интерамна и дори доведе със себе си няколко свидетели, на които можеше да се вярва. Но Теренция беше на друго мнение.

— Ако си спомняш, той дойде да те търси по работа тъкмо в деня на Бона Дея — настояваше тя пред мъжа си. — Идваше да ти съобщи, че заминава като квестор в Западна Сицилия и смятал да се справи добре. Беше в деня на Бона Дея, сигурна съм! Ти сам ме беше предупредил, че Клодий ще идва да търси съвет.

— Грещиш, скъпа! — не знаеше какво да отговори Цицерон. — Провинциите бяха разпределени по жребий едва три месеца след това!

— Глупости, Цицероне! Много добре знаеш, че жребият е предрешен. Клодий *знаеше* къде ще служи! Всичко е заради онази уличница Клодия, нали? Не искаш да свидетелстваш заради *нея*.

— Няма да свидетелствам, защото вътрешният глас ми подсказва да не разбуждам точно този звяр. Теренция, Клодий не изпитва топли чувства към мен още от времето, когато защитавах Фабия! Още оттогава го помня като твърде неприятен човек. Сега просто не мога да го гледам. Но той вече има годините и може да влезе в Сената, освен това е патриций от рода на Клавдиите. Големият му брат Апий е близък мой приятел, както е и приятел на Нигидий Фигул. Отношенията ни не позволяват да свидетелствам против Клодий.

— Ти въртиш любов със сестра му Клодия и само заради това отказваш да изпълниш дълга си — настояваше Теренция.

— Аз не въртя любов с Клодия! Тя се позори достатъчно с онзи поет, Катул.

— Жените — отвърна му със своята желязна логика Теренция — не са като мъжете, съпруге. На тях просто не им достигат стрелите в колчана, за да стрелят. Затова пък могат да си разтворят краката и да поемат цял арсенал.

Цицерон се предаде и свидетелства в съда, с което и унищожи алибито на Клодий. И макар парите на Фулвия да бяха достатъчни да купят съдебните заседатели (трийсет и един души обявиха Клодий за невинен срещу два̀сет и пет), Клодий нито щеше да прости, нито щеше да забрави. На това отгоре веднага след процеса той зае мястото си в Сената и даде глас на остроумията си по адрес на Цицерон. Цицерон обаче скоро постави Клодий на мястото му — още една причина той да го ненавижда.

В началото на настоящата година народният трибун Гай Херений, пиценец, което поставяше въпроса не работи ли по указания на Помпей — даде ход на процедура, която да промени статута на Клодий от патрициански на плебейски. За целта се изискваше специално решение на плебейското събрание. Съпругът на Клодия, Метел Целер, бе погледнал на случая като на забавен парадокс, и не стори нищо, за да спре процедурата. А няколко месеца по-късно Клодий се заричаше пред всички, че щом Целер отвори списъците, пръв ще се кандидатира за народен трибун. Добере ли се веднъж до длъжността, щял да съди Цицерон, задето е ексекутирал римски граждани без съд и присъда.

Цицерон беше изпълнен с ужас и дори не се срамуваше да го признае пред Атик, когото молеше да използва влиянието си пред Клодия и да успокои малкото ѝ братче. Атик му отказа, обяснявайки му, че стане ли въпрос за някое от неговите отмъщения, Публий Клодий става неподатлив на влияние. Цицерон беше поредната жертва.

И въпреки всичко това двамата случайно се засичаха на площада. Ако един кандидат — консул е лишен от правото да организира гладиаторски игри от свое име, нищо не пречеше на някой негов приятел да организира пищни зрелища на Форума уж в памет на някой изтъкнат баща или дядо, който по стечение на обстоятелствата се окаже баща или дядо на кандидат — консула.

Клодий и Цицерон съпровождаха Лукцей при неговите обиколки на Форума и по тази причина постоянно се засичаха с хората, които придружаваха другия кандидат за консулство — Гай Цезар. В такива моменти Цицерон и Клодий упорито се стараеха да създават впечатлението, че са близки приятели.

— Доколкото съм слушал, след завръщането си от Сицилия ти си организи́рал гладиаторски игри — говореше Клодий на Цицерон. —

Прав ли съм, Марк Тулий?

— Да, организирах — съгласи се Цицерон.

— Дали беше запазил места на специалната трибуна за сицилийските си клиенти?

— Ъ-ъ-ъ, не — промърмори той и се изчерви; как да обясни, че игрите са били твърде скромни и не е сметнал за достойно да кани дори римските си клиенти?

— Е, аз пък имам намерение точно това да направя: да настаня сицилийските си клиенти на почетната трибуна. Работата е там, че зет ми Целер не иска да сътрудничи.

— Ами защо не се обърнеш за съдействие към сестра си Клодия? Тя сигурно разполага с достатъчно запазени места. Все пак е съпруга на консула.

— Кой, Клодия ли? — Брат ѝ умишлено забави крачка и повиши глас, за да привлече вниманието на околните. Но дори и без този му жест достатъчно хора бяха надали ухо за приказките на двамата заклетни врагове. — *Клодия?* Тя и един пръст няма да ми отпусне, камо ли цяло място.

Цицерон се изхили.

— Ами малко ли ти е пушката навремето, че сега пак да ти отпуска?

Цицерон веднага съжали за думите си. Всички се засмяха, Цезар буквално се превиваше от смях. Клодий се вкамени като статуя, докато Цицерон, макар и обзет от паника, не устоя на изкушението и шумно се изкикоти на собствената си духовитост.

— Ще ми платиш за това! — промълви Клодий, събра колкото достойнство му беше останало, хвана Фулвия под ръка и се оттегли.

— Да — изпищя побеснялата от ярост Фулвия, — ще платиш за това, Цицероне! Един ден ще си направя дрънкалка от зъбите ти!

Това беше непоносимо унижение за Клодий, който започваше да се убеждава, че месец юни му носи нещастия. Когато зет му Целер отвори за втори път маса на Форума, този път със списъка на кандидатите за народни трибуни, Клодий наистина се яви пръв, но Целер не го допусна го изборите.

— Ти си патриций, Публий Клодий.

— Не съм никакъв патриций! — отрече той и заканително сви юмруци. — Гай Херений ми осигури специално решение на

плебейското събрание, според което се признава отказът ми от патрицианския статут.

— Гай Херений не е чел законите, а и да ги прочете, няма да ги разбере — отвърна му хладно Целер. — Откъде накъде плебейското събрание ще ти отнема патрицианския статут? Плебът няма право да се меси във въпроси, засягащи патрицианското съсловие. Върви си, Клодий, само ми губиш времето. Ако толкова искаш да станеш плебей, ще трябва да спазваш формалностите. Намери си някой плебей да те осинови.

Клодий си тръгна, обзет от ярост. Списъкът му ставаше все по-дълъг, а Целер си спечели почетното място в него.

Но отмъщението можеше и да почака. Най-напред трябваше да си намери някой плебей, склонен да го осинови. Щом като нямало друго решение...

Помоли Марк Антоний да му стане баща, но Антоний му се изсмя.

— За услугата се плаща милион, Клодий, но пък на мен парите не ми трябва. Откакто се ожених за Фадия и баща ѝ чака внук, парите не представляват проблем за мене.

Курион пък се засегна.

— Това са глупости, Клодий! Ако си мислиш, че ще тръгна да те наричам „синко“, много си се излъгал! Ще изглеждам по-голям глупак, отколкото ми се ще да изкарам Цезар!

— А ти *защо* се опитваш да изкараш Цезар глупак? — любопитства Клодий. — Предпочитам всички членове на Клодиевия кръг да застанат зад него.

— От скука — отговори лаконично Курион. — Много ми се ще да го изкарам от равновесие, разправят, че гледката била убийствена.

Децим Брут също отказа.

— Майка ми ще ме убие, ако баща ми не я изпревари. Съжалявам, Клодий.

Дори Попликола се възпротиви.

— Точно ти да почнеш да ми викаш „татко“? Не, Клодий, не!

Разбира се, именно очакванията за подобни реакции бяха подтикнали Клодий да използва бездънната хазна на Фулвия и да плати на Херений за решението на плебейското събрание. Никога не си беше представял, че някой ще го осинови. Би било прекалено смешно.

Но на Фулвия ѝ хрумна нещо.

— Стига си търсил помощ от приятелите си — рече му тя. — Форумът пази дълго спомените. Никой няма да допусне грешка, заради която да му се присмиват след време. Намери си някой глупак.

Е, глупаци колкото щеш! Клодий се замисли и бързо избра подходящото лице. Публий Фонтей! Той отдавна искаше да се присъедини към Клодиевия кръг, но беше държан настрана. Беше богат, да, но нямаше заслуги. Беше на деветнайсет години, следователно пълнолетен, затова пък умът му беше като на малко дете.

— О, Публий Клодий, каква чест! — задъха се от вълнение Фонтей. — Да, разбира се, ако обичаш!

— Естествено разбираш, че не мога да те призная за свой законен патерфамилиас, което означава, че щом осъществим осиновяването, ти ще трябва публично да ме освободиш от своята власт. Разбираш ли, за мен е жизненоважно да запазя името си.

— Разбира се, разбира се! Ще направя каквото поискаш.

Най-накрая Клодий се запъти към Дома на върховния понтифекс.

— Намерих си човек, който да ме осинови, та да вляза в плебса — обясни той без всякакви заобикалки. — Но за целта ми е необходимо съгласието на понтифексите и авгурите, които да ми осигурят законово решение. Ти ще можеш ли да ми го издействаш?

Красивото лице на Цезар не трепна. Домакинът наблюдаваше посетителя си с известно любопитство, а в бледите му, пронизателни очи не се четеше каквато и да е осъдителна оценка. Устата му беше застинала като на статуя. Цезар дълго време нищо не отговори, но накрая се съгласи:

— Да, Публий Клодий, бих могъл да ти издействам каквото трябва. Но се страхувам, че ще изпуснеш крайния срок за изборите.

Клодий пребледня.

— Защо? Всичко е достатъчно просто.

— Забравил ли си, че зет ти Целер е авгур? Щом е отказал да приеме кандидатурата ти, значи и сега ще откаже.

— А така.

— Но ти не се отчайвай, всичко ще се нареди. Ще почакаме, докато Целер замине за провинцията си.

— Но аз исках да стана народен трибун *тази* година!

— Това го разбирам. Но просто няма да стане. — Цезар направи пауза, после добави: — Е, ти ще трябва да ми се отплатиш, Клодий.

— Как? — попита леко притеснено той.

— Като убедиш Курион да престане да говори глупости по мой адрес.

Клодий веднага му подаде ръка в съгласие.

— Дадено!

— Чудесно!

— Сигурен ли си, че друго не искаш, Цезаре?

— Само благодарности, Клодий. Мисля, че от теб ще излезе чудесен народен трибун. Ти си такъв разбойник, че познаваш властта на закона по-добре от всеки друг. — Това бяха и последните думи на Цезар, който се оттегли.

Естествено Фулвия чакаше наблизко.

— Чак след като Целер заминел за провинцията си — съобщи Клодий.

Тя го прегърна през кръста и го целуна, скандализирайки минавачите наоколо.

— Прав е. На мен Цезар много ми харесва, Публий Клодий! Винаги ми е напомнял на див звяр, който само мами хората, че се е опитомил. Какъв демагог ще излезе от него!

Клодий беше обзет от ревност.

— Забрави за Цезар, жено! — тросна ѝ се той. — Мисли за мен, за човека, за когото си се омъжила! Аз ще бъда големият демагог!

На квинктилските календи, девет дни преди изборите, Метел Целер свика заседание на Сената, за да се определят консулските провинции.

— Давам думата на Марк Калпурний Бибул — съобщи Целер пред препълнената зала.

Бибул, наобиколен от добрите люде, се изправи от стола и доколкото му позволяваше niskият ръст, си придаде величествена осанка.

— Благодаря ти, консуле. Уважавани колеги от римския Сенат, искам да ви разкажа една история, отнасяща се до конника Публий Сервиллий, който не принадлежи към патрицианския клон на тази

благородна фамилия, но има общи корени с нашия преблагороден колега Публий Сервилий Вация Исаврик. Публий Сервилий се радва на необходимите четиристотин хиляди сестерции годишен доход, за да осигури мястото си в конническото съсловие, но приходите му зависят единствено от относително скромното му лозе в околностите на Фалерна. Лозето обаче, назначени отци, е известно заради качеството на виното, което се произвежда от плодовете му; затова и Публий Сервилий не бърза да продава виното си, ами го изчаква да отлежи с години и най-накрая си търси клиенти сред най-богатите жители на света. Говори се, че и цар Тигран, и цар Митридат са били негови клиенти, а за Фраат, царя на партите, се знае, че и до ден-днешен си поръчва. Нищо чудно и Тигран да продължава, след като Гней Помпей, който по недоразумение се назовава Велики, реши на своя отговорност, но от името на Рим, да опрости прегрешенията на тази неприятна деспотична личност, че дори бе така щедър да му остави голямата част от досегашните му доходи.

Бибул спря за миг и се огледа. Сенаторите внимателно го слушаха. Катул беше прав: разкажи им някоя история и всички ще стоят будни, за да дочакат края ѝ. Цезар както обикновено беше нащрек, по лицето му беше изписана загриженост, едва ли не вълнение — ловък трик, който владееше по-добре от всеки друг и който убеждаваше страничния наблюдател, че умира от скука, но е твърде благовъзпитан, за да го покаже.

— Много добре. Значи имаме пред себе си уважаемия конник Публий Сервилий, който владее малко, но изключително доходоносно лозе. Само до вчера той беше способен да покрие изискванията на ценза и да запази мястото си в конническото съсловие. Днес той е доведен до просяшка тояга. Но как би могло? Как може един човек така внезапно да изгуби своите доходи? Да не би Публий Сервилий да е имал дългове? Не, никакви дългове не е имал. Да не е умрял? Не, все още е жив и здрав. Да не би в Кампания да се води нова война, за която още да не сме научили? Не, няма война. Да не е изгоряло лозето? Не е. Робски бунт, може би? Робите мирно и тихо си работят. Може би лозарят не си е свършил работата? Не, за нищо не е виновен лозарят.

Беше привлякъл вниманието на всички, с изключение на Цезар. Бибул буквално се изправи на пръсти и надигна глас, за да чуят всички развързката:

— Аз обаче ще ви кажа, скъпи колеги, защо приятелят ми Публий Сервий е изгубил единствения си източник на доходи! Отговорът се крие в голямото стадо говеда, което е било превеждано от пасищата в Лукания до пасищата в онази зловеща провинция на адриатическия бряг, абе, онази, дето се стига до нея по Фламиниевия път... как се казваше? Лицен? Фицен? Пиц... Пич... Пиш... Не, не беше така. Пицен, да, Пицен се казваше! Та значи говедата били превеждани от големите поземлени владения на Гней Помпей, наречен по недоразумение Велики, наследени от него по линия на майка му Луцилия, до още по-големите му поземлени владения, наследени от баща му Касапина в Пицен. Говедата са безполезни добичета, освен ако човек не работи в оръжейния бранш или не е обуцар или подвързвач на книги. Никой не яде говеждо! Никой не пие краве мляко, никой не прави краве сирене. Имам известни подозрения, че варварите от севера — гали и германи — правят от кравето мляко нещо, което си въобразяват, че е масло, но то смърди на гранясало, също както хлябът им мирише на плесен, а каруците им скърцат ужасно. Е, те няма как да знаят какво представлява истинското масло, освен това живеят по земи, където студът не позволява отглеждането на нашето красиво маслиново дръвче. Но ние, заселилите се на този топъл и плодороден полуостров, знаем какво е зехтин, както знаем и какво е вино — двата най-чудесни подаръка, които боговете са оставили на хората. Защо му е на човек да гледа говеда в Италия, да не говорим да ги превежда и развежда от едно пасбище на друго, дето е на стотици километри разстояние? Ще му трябват само ако е собственик на оръжейна работилница или на обуцарско ателие! Кое от двете повече приляга според вас на Гней Помпей, по недоразумение наречен Велики? Той с война ли се занимава или с обуца? Или може би с войнишки ботуши? А може би е едновременно и обуцар, и оръжеен производител!

„Колко странно! — мислеше си Цезар, без да променя изражението си. — Тази пледоария срещу мен ли е насочена или срещу Великия? Или се опитва да улучи и двамата? Колко нещастен изглежда Великия! Ако можеше, би си тръгнал веднага, но така ще привлече внимание. Но пък на мен не ми се струва типично за Бибул да се заяжда с Помпей. Започвам да се чудя кой му пише речите напоследък.“

— Огромното стадо говеда се спуснало като придошла река из низините на Кампания, придружено от неколцина пастири, пастири не, ами да си го кажем направо говедари. Както вие всички знаете, назначени отци, всяка градска община в Италия си има собствени пътища и пътеки, по които да преминава добитъкът, едър и дребен. Дори из горите има обозначени пътеки, които да следват прасетата, докато ровят за жълди през зимата, или овчите стада, докато се спускат от планините в долините наесен, или всички животни, които водим на заколение на най-голямото пазарище в Италия — Вал Каменар под Сервиевите стени. Тези пътища и пътеки са общинска земя, а добитъкът няма право да се отклонява от тях, да нахлува в частни участъци, да напада ливадите, сеното или реколтата на частни лица... Няма право да напада и лозята.

Той направи пауза.

— За голямо нещастие — въздъхна мъчително Бибул — ленивите говедари, на които се разчитало да преведат говедата, не знаели откъде точно минава правилната пътека, нищо че тя е не по-малко от километър широка! Говедата се натъкнали на примамливи лозя със сочни плодове. Да, скъпи приятели, онези грозни и безполезни животни, които принадлежали на Гней Помпей, по недоразумение наречен Велики, нахлули в лозята на Публий Сервий. Кое не изяли, смачкали. И ако случайно не сте запознати с навигацията на говедото, ще ви обясня една допълнителна подробност: тяхната слюнка е истинска отрова за листата и ако растението е младо, то цели две години не може да се разлисти или да порасне. Но лозята на Публий Сервий са много стари, затова направо изсъхнали. Моят приятел, конникът Публий Сервий, е съсипан и отчаян, а на мен ми иде да се разплача дори за цар Фраат, защото и той повече няма да пие от любимото си вино.

„О, Бибуле, май усещам накъде биеш...“ — мислеше си Цезар, но с нищо не се издаваше.

— Естествено Публий Сервий се оплакал пред хората, управляващи обширните имения на Гней Помпей, по недоразумение наречен Велики. Но те му заявили, че не съществува и най-малка възможност да бъде възмезден за загубата на най-плодородното лозе на земята. Защото, назначени отци, пътят, който въпросното стадо говеда трябвало да следва, от толкова време не бил използван, че

обозначенията се били заличили! Говедарите не могли да бъдат обвинени в нехайство, защото изобщо нямали представа къде се намират. Със сигурност не е бивало да минават през лозето, ще речете. И аз така мисля. Но колко лесно би било да се докаже противното пред съда, ако градският претор случайно даде ход на дело по въпроса! Дали жителите на италиейските градове изобщо са виждали карти, на които да са обозначени пътеките за придвижващите се стада? Ами преди трийсет години Рим на практика погълна всички самостоятелни градове в Италия в замяна на пълноправното римско гражданство, което жителите им получиха. Това няма ли да означава за съда, че именно Рим е длъжен да обозначи наново пътищата за стадата от единия до другия край на Италия? Аз мисля, че означава.

— Консуле, членове на Сената, аз съм един миролюбив човечец, който е отбил съвестно своя войнишки дълг. Нямам желание да управлявам далечни провинции и да водя войни срещу безпомощни варварски племена, само и само да напълня сандъците със злато. Но в същото време аз съм римски патриот. Ако римският Сенат и народ решат така, аз съм длъжен да поема управлението на някоя провинция след изтичането на консулския ми мандат: защото, *не се и съмнявайте*, аз ще бъда консул. Но на мен ми се ще да свърша някоя наистина полезна работа! Работа, която няма да прави голямо впечатление и няма да ми донесе слава! Работа, която няма да се запомни с маршируването на хиляди войнишки ботуши по улиците на Рим, а с прецизното изпълнение на рутинни задължения! Искам сенатът отсега да отреди на консулите, които ще управляват страната догодина, само един проконсулски мандат, който да бъде използван за точното определяне и обозначаване на пътеките за движещите се из Италия стада. Аз не мога да възстановя унищожените лозя на Публий Сервилий, нито смея да се надявам, че ще успея да излекувам душевната му рана. Но ако успея да убедя всички вас, че един проконсул може да върши и други общественополезни дела, различни от воденето на войни, то по своя скромнен начин ще мога донякъде да възмездя моя разорен приятел, конника Публий Сервилий.

Бибул замълча, но не седна, сякаш мислеше какво да каже в заключение.

— През дългите години, в които съм бил сенатор, рядко съм пожелавал нещо за себе си. Дайте ми това, което искам сега, и аз няма

и да помисля за друго. Имате думата на един Калпурний Бибул.

Посрещнаха го бурни и невъздържани аплодисменти; Цезар шумно ръкопляскаше, не защото подкрепяше предложението на Бибул, а само от възхищение пред хитростта му. Бибул се беше справил много по-добре, отколкото ако се бе отказал предварително от управлението на провинция. Вместо това сам си пожела една мъчителна и неблагодарна задача, с което дори се извисяваше морално над съперниците си.

Помпей стоеше все така тъжен и нещастен на мястото си, а хората край него го гледаха осъдително: как е могъл богат и властен човек като него да причини такава злина на горкия Публий Сервилий. Единственият, който възрази на Бибул, беше Луций Лукцей. Той изтъкна, че задачата, която Бибул иска да му се определи отсега, е жалка и подхожда на професионален земемер, назначен с договор от цензорите. Други също се изказаха, но все в подкрепа на Бибул.

— Гай Юлий Цезар, ти си кандидат за консулската длъжност, при това с големи шансове да я получиш — напомни му мило Целер. — Имаш ли да добавиш нещо, преди да дам ход на гласуването?

— Нямам какво да добавя — усмихна се той.

Това до голяма степен отне ентузиазма на добрите люде. Но дори и така предложението бъдещите консули да се захванат след изтичане на мандата си с обозначаване на горските и полските пътеки за италиийския добитък, беше прието с мнозинство. Дори Цезар гласува за, сякаш цял живот е сънувал да мери горските пътеки. Какво беше намислил? Защо не даде воля на звяра у себе си?

— Велики, стига си го преживявал — скара се Цезар на Помпей, който седеше все така унил на стола си, нищо че мнозинството от сенаторите вече бяха напуснали залата.

— Никой нищо не ми е споменавал за някакъв си Публий Сервилий! — възкликна той. — Само да ми дойдат икономът и останалите!

— Велики, Велики, не ставай смешен! Никакъв Публий Сервилий не съществува! Бибул си го измисли.

Помпей се сепна.

Измислил си го е? Е, това решава въпроса! Ще убия тая гадина с двете си ръце!

— Никого няма да убиваш — възпря го Цезар. — Ще дойдеш у нас да си пийнеш чашка вино, много по-хубаво от това, което въображаемият Публий Сервилий някога е отгледал. Между другото ми напомни да пиша на цар Фраат! Мисля, че той ще оцени виното ми. Пък и така ще си докарам приходи по доста по-спокоен начин, отколкото да обикалям из римските провинции... или да определям откъде да минават говедата.

Думите му донякъде повдигнаха настроението на Помпей; той се засмя, потупа Цезар по рамото и го последва към дома му.

— Време е да поговорим — напомни му Цезар, докато наливаше виното.

— И аз се чудех кога най-после ще се срещнем.

— Държавният дом е величествена резиденция, Велики, но си има и някои недостатъци. Вижда се от всички страни и всеки би могъл да следи кой влиза и излиза. Същото важи и за твоя дом; ти си толкова известен, че на улицата винаги ще се намерят някои обожатели, които да те дебнат. — Лукава искрица заблестя в погледа на Цезар. — Толкова си станал известен, че онзи ден, докато отивах на гости у Марк Крас, минах покрай пазара и забелязах сергии, на които продават твои бюстове. На теб дали ти плащат за разрешение? Миниатюрните Помпеевци се продават като топъл хляб.

— Така ли? — Помпей видимо се ободри. — Брей, брей! Ще трябва да погледна. Представяш ли си, малки бюстове с *мое* лице!

— Малки бюстове с твоето лице.

— И кой ги купува?

— Най-вече млади момичета — отбеляза с най-сериозен тон Цезар. — Е, срещаха се и по-възрастни клиенти, мъже и жени, но най-много са младите момичета.

— И те ще харесват дърт пръч като мен?

— Велики, ти си герой. При самото споменаване на името ти женските сърца ускоряват своя ход. Освен това — ухили се Цезар — бюстовете не са кой знае какво произведение на изкуството. Някой е направил калъп и е започнал да вае гипсови Помпеевци, все едно кучка ражда. Наел е няколко художници, които мацват по една боя отгоре, натриват косата ти с яркожълто, слагат ти две големи сини очи... Абе, не си приличаш чак толкова.

Помпей можеше да се надсмива над самия себе си, ако бе сигурен, че събеседникът му няма скрити помисли. Облегна се назад и шумно се засмя. Цезар не лъжеше, бюстовете наистина се продаваха, той беше римският герой и половината девойки в града бяха влюбени в него.

— Виждаш ли какво изпускаш, като не ходиш на гости на Марк Крас?

Това подежда като отрезвително. Помпей се сепна, изправи рамене и погледна събеседника си накриво.

— Не мога да го търпя!

— Кой казва, че двамата трябва да се харесват един друг?

— Не смятам, че трябва да се съюзявам с него.

— Трябва, Велики.

— А! — Помпей остави красивата чаша и изгледа Цезар. — Двамата не можем ли сами да се справим?

— Не е изключено, но е малко вероятно. Този град, държава, страна, идея, както щеш го наречи, загива, защото начело му стоят хора, чиято единствена цел е да орязват крилетата на всички, които да застанат по-високо от останалите. В известен смисъл това е похвално поведение, но от друга гледна точка е една грешка. И грешката ще се окаже фатална за цял Рим, ако не се направи нещо. Все трябва да има здрава почва, на която да стъпят истински способните мъже, така че да покажат на какво са способни, както и не чак толкова способните, но все пак решени да изпълнят своя обществен дълг. Посредствените хора не могат истински да управляват и в това е проблемът. Ако можеха, щяха да видят, че нищо няма да постигнат, ако влагат цялата си сила и въображение в смехотворни представления, като това, което ни разиграха днес Целер и Бибул в Сената. Ето, погледни ме, Велики, способен и надарен човек, на когото се забранява да превърне Рим в нещо по-велико от това, което е. От мен се очаква да отбелязвам овчите пътеки из цяла Италия, да наглеждам как някакви си там хорица местят и нагласяват крайпътните камъни, да не би някое говедо да си хапне от чуждата нива. И защо се очаква точно от мен да изпълнявам задълженията на нисш чиновник, зает с работата, както каза Лукцей, на професионални земемери, наети от цензорите? Защото, Велики, аз подобно на теб имам по-големи мечти и знам, че мога да ги осъществя.

— Ревност. Завист.

— Дали? Може би тук е заложена известна ревност, но нещата са далеч по-сложни. Хората мразят другите да ги превъзхождат, а това важи в още по-голяма степен за онези, които се смятат за неподвластни на превратностите на съдбата единствено защото са се родили с потекло. Кои са Бибул и Катон? Единият е благородник, за когото съдбата е пожелала да се роди малък във всеки смисъл на думата, а другият е закостенял, лишен от елементарна толерантност лицемер, който веднъж съди хората за изборни измами, а следващия път сам прибегва до подкупи, щом това отговаря на интересите му. Ахенобарб е като див глиган, Гай Пизон е потънал до шията в мръсотииите си корумпиран тип. Целер е много по-способен от всички тях взети заедно, но и той попада в същата категория — по-скоро е склонен да използва цялата си енергия, за да те компрометира, вместо да преодолее личната си неприязън и да помисли за Рим.

— Нима искаш да кажеш, че те са неспособни да осъзнаят своята непълноценност? Че те наистина се смятат за не по-малко способни и надарени от нас? Не биха могли да са чак толкова самонадеяни!

— Защо не? Велики, човек има само един инструмент, с който да мери интелигентността — своя интелект. Затова мери всички според най-големия аршин, с който разполага — своя. Когато ти изчисти Нашето море от пиратите за едно-единствено лято, ти просто им показа, че задачата е изпълнима. Оттам следва, че и всеки друг на твое място би постигнал същото. Но ти не си им позволил, не си им оставил възможност да се изявят. Прокарал си специален закон, с който си принудил другите да стоят настрана и да наблюдават безучастно твоите успехи. Това, че са бездействали и не са свършили нищо сами, не е от значение. Ти им показваш нагледно, че задачата е изпълнима, а ако те признаят пред себе си, че не биха могли да постигнат целта толкова бързо и ефективно, значи ще признаят, че са хора без стойност, а това няма как да стане. Това не е въпрос за самонадеяност. Имаме пред себе си хора, които не виждат собствените си недостатъци. За мен това е отмъщение, с което боговете са наказали всички смъртни, които превъзхождат своите събратя.

Помпей обаче изглеждаше леко изнервен. Той беше достатъчно способен да борави с абстрактни понятия, но смяташе подобни интелектуални упражнения за безсмислени.

— Това добре, Цезаре, но от много философстване полза няма. Ти кажи защо да привличаме Крас към нас?

Логичен и практичен въпрос. Жалкото бе, че като го поставяше точно в този момент, Помпей отказваше да даде начало на едно приятелство, което можеше да се окаже трайно и плодотворно. Цезар просто се опитваше да проникне в душата и съзнанието му, понеже разбираше, че има пред себе си човек, достоен за уважението му. Но Помпей имаше различни виждания по отношение на това в какво се изразява превъзходството им и какво би следвало от това. Той имаше различни дарби от Цезаровите и съответно различни интереси. Желанието на Цезар да се сблизат сякаш секна.

— Трябва да привлечем Крас, защото с теб нямаме необходимото влияние сред осемнайсетте центурии — обясни търпеливо Цезар, — освен това не познаваме и една хилядна от по-скромните конници, с които Крас има вземане-даване. Да, съгласен съм, че и двамата познаваме много хора из конническите среди, но не можем да се мерим с Крас! Той е сила, с която всички трябва да се съобразяват, Велики. Знам, че навярно ти си много по-богат от него, но не си спечелил състоянието си по начина, по който той го е сторил. Крас е човек с изключителни делови интереси, за него това стои над всичко друго. Всеки в града му дължи някаква услуга. Затова и ние имаме нужда от него! Дълбоко в душата си всички римляни са делови хора. Ако не са, защо му е на Рим изобщо да управлява света?

— Заради войниците и пълководците — отговори веднага Помпей.

— Да, и това е вярно. Заради което сме нужни ние с теб. Но войната е временно положение. Войните могат да се окажат много поразителни и безсмислени, отколкото множество злополучни търговски авантюри. Помисли колко по-богат щеше да е Рим днес, ако не беше поредицата от граждански войни през последните трийсет години. Наложил се ти да покоряваш Изтока, за да може Рим да стъпи на краката си. Но земите са били завоювани, сега е време да се върти търговия. Ти си дал своя принос за усвояването на Изтока, докато приносът на Крас тепърва предстои. Ето оттук води своето начало силата му. Това, което печели оръжието, съхранява търговията. Ти ще завоюваш империите, които Крас ще усвои и романизира.

— Добре, убеди ме — отстъпи Помпей и надигна чашата си. — Да речем, че тримата обединим усилия и сформираме триумвират. Какво точно ще постигнем с това?

— Ще се сдобием с нужното влияние и авторитет, за да разгромим добрите люде. Така ще разполагаме с нужните гласове, за да прокараме всички нужни закони през всяко едно народно събрание. Няма да получим одобрението на Сената, защото той е създаден, за да бъде направляван от ултраконсерваторите. Инструментът на промяната са народното и плебейското събрание. Това, което трябва да разбереш, е, че добрите люде научиха много неща, откакто Габиний и Манилий ти уредиха специалните поръчения. Виж какво стана с Манилий. Той никога няма да се завърне в Рим и ще служи като пример за назидание на всички бъдещи народни трибуни, които решат да предизвикват добрите люде. Целер прекърши Луций Флавий, заради което и твоят закон за земята беше унищожен. А дори не се стигна до гласуване. Законът ти беше унищожен, защото Целер прекърши теб и Флавий. Ти се опита да действаш по стария начин, но в наши дни добрите люде не могат да бъдат измамани толкова лесно. Отсега нататък, Велики, най-важна ще е грубата сила. Трима ще бъдем по-силни, отколкото двама. Ако обединим усилия, ще можем да правим всякакви услуги един на друг, а в качеството ми на първи консул вие ще имате в мое лице най-важния законодател в държавата. Не подценявай властта на консула само защото по традиция консулите не се занимават със законодателна дейност. Аз смятам да се запомня като консул — законодател, освен това имам много подходящ човек за народен трибун — Публий Ватиний.

Без да сваля поглед от лицето на Помпей, Цезар замълча. Искаше да се увери доколко е успял да убеди събеседника си с аргументите си. Да, думите му действаха. Помпей не беше глупак, нищо че толкова му се искаше всички да го обичат.

— Помисли само колко дълго двамата с Крас се борите поотделно и нищо не постигате. Крас вече почти година не може да уреди преразглеждане на държавните договори с откупвачите. Ти година и половина не можеш да издействаш земя за ветераните си и ратификация на мирните договори на Изток. Всеки от двама ви очакваше личната му власт и влияние да повдигне планината на добрите люде, но и двамата се провалихте. Ако действяхте заедно,

може би щяхте да успеете. Но Помпей Велики, Марк Крас и Гай Цезар заедно ще успеят да повдигнат целия свят.

— Признавам, че си прав — рече някак с нежелание Помпей. — Винаги съм се удивлявал на ясения ти поглед, Цезаре, още по времето, когато очаквах Филип да стори за мен всичко, от което имах нужда. Но той не можа, а ти се справи. Ти политик ли си, математик или магьосник?

— Най-доброто ми качество е трезвият ми разум — засмя се Цезар.

— Тогава значи ще се допитаме до Крас.

— Не, аз ще се допитам до Крас — възрази любезно Цезар. — След като ни натриха носовете и на двамата днес в Сената, никой няма да се разтревожи, задето сме седнали да се утешаваме един друг. Никой не гледа на нас като на естествени съюзници, затова нека не го показваме. С Марк Крас сме приятели от дълги години, затова ще е логично аз да се съюзя с него. Мисля, че добрите люде дори няма да се уплашат особено. Но тримата заедно ще ги победим. От днес до края на годината твоето участие в нашия триумвират — ах, колко ми харесва тази дума — ще бъде държано в тайна. Нека само ние тримата знаем за това. Да оставим добрите люде да се заблуждават, че са победили.

— Надявам се, че постоянното ми съжителство с Крас няма да ме подтикне към някой гаф — въздъхна Помпей.

— Ама на теб изобщо не ти се налага да търпиш присъствието му, Велики. Това му е най-хубавото, че сме трима. Аз ще общувам с двама ви. Така дори няма да сте длъжни да се виждате често с Крас. Вече дори не сте колеги в консулството, а частни лица.

— Добре, всички знаем аз какво искам. Знаем какво иска Крас. Но какво очакваш ти от триумвирата, Цезаре?

— Италийска Галия и Илирик.

— От днес се знае, че мандатът на Афраний ще бъде удължен.

— Няма да бъде удължен, Велики. С това трябва да сме наясно отсега.

— Той е мой клиент.

— Но играе в полза на Целер.

Помпей свъси вежди.

— Италийска Галия и Илирик за една година?

— О, не. За пет.

Помпей присви очи. Ленивият лъв изведнъж усети как облак закрива слънцето.

— Какво всъщност преследваш?

— Командването на достойна армия в достойна война. Това дали ще те разсърди?

Помпей мигом прехвърли през главата си всичко, което знаеше за военната кариера на Цезар: някаква легенда за спечелена от него битка при Тралес преди много-много години; граждански венец за храброст; успешен, но по-скоро миролюбив мандат като квестор; блестяща кампания в Иберия, от която току-що се връщаше. Нищо чак толкова сензационно все пак. Къде щеше да се насочи? Вероятно към басейна на Дунав. Дакия? Мизия? Земите на роксоланите? Да, това би бил славен поход, но не можеше да се сравнява със завоеванията на изток. Гней Помпей Велики се беше сражавал с велики *царе*, а не с варвари, които си боядисват лицата или си татуират раменете. Гней Помпей Велики бе стоял начело на легионите още двадесет и две годишен. Къде беше тогава опасността? Нямаше я.

Лъвът се успокои и Помпей широко се усмихна.

— Не, Цезаре, не виждам защо да се сърдя. Пожелавам ти успех.

Покрай сергиите с гипсовите бюстове на Помпей, та в Мацел Купеденис, ето го Гай Юлий Цезар на петия етаж, при Марк Крас, който не бе благоволил да присъства сутринта в Сената. Крас страдаше от наранената си гордост и се дразнеше, че проблемът му оставаше нерешен. Нямаше причини да се страхува от разорение, но се оказваше, че човекът с най-голямо влияние в деловите среди е неспособен да разреши проблем, който изглежда елементарен. Под въпрос беше самото му положение на най-ярка звезда на деловия небосвод, репутацията му беше пострадала жестоко. Всеки ден при него идваха разни важни особи от конническото съсловие да го питат защо не е успял да промени договорите с откупвачите на данъци, всеки ден трябваше да им повтаря, че в Сената са се настанили неколцина упорити хора, които дърпат останалите, както се дърпа бик за халката на носа. Богове, та нали от него се очакваше да дърпа всички като бик! И тук не ставаше въпрос само за политическата му кариера и за

общественото му влияние: мнозина конници го подозираха, че той е намислил нещо, че умишлено бави разрешаването на проблема с договорите. Като капак на всичко косата му капеше като котешка козина през пролетта!

— Да не си ме доближил! — предупреди той Цезар.

— Защо не? — усмихна се Цезар и седна в ъгъла на писалищната маса.

— Защото не търпя хора край себе си.

— Ти си се отчаял. Хайде, горе главата, нося добри новини.

— Наоколо има много хора, ама мен ме мързи да се помръдна. — Крас отвори уста и изрева по посока на множеството си служители. — Вървете си по домовете, всички! Хайде, тръгвайте! Дори няма да ви удържа от заплатите. Да ви няма!

Всички побързаха да се разотидат. Крас настояваше служителите му да работят от изгрев до залез, а през лятото денят е дълъг и уморителен. Разбира се, всеки осми ден е пазарен и не се работи, освен това имаше празници: Сатурналии, Компиталии, най-важните игри през годината, но пък за тях никой нищо не получаваше. Щом не си бил на работа, не очаквай Крас да ти плати.

— Двамата с теб — започна Цезар — ще станем партньори.

— Това няма да разреши проблемите — поклати глава Крас.

— Ще ги разреши, ако станем триумвират.

— Не и с Великия!

— Точно с него.

— Няма и точка по въпроса.

— Тогава кажи „сбогом“ на всичко, за което си се трудил през живота си, Марк. Ако двамата с теб не влезем в съюз с Помпей Велики, репутацията ти на патрон на първата класа ще бъде безвъзвратно изгубена.

— Глупости! Достатъчно е да станеш консул и ще успееш да уредиш проблема с азиатските договори.

— Днес, приятелю, ми беше отредена провинция. Двамата с Бибул ще имаме отговорната задача да прегледаме и обозначим всички пътеки за добитък в Италия.

Крас го зяпна смаян.

— По-лошо дори от това е да получиш изобщо провинция! Ама това е подигравка! Един Юлий, а и един Калпурний са принудени да

вършат работата на дребни чиновници?

— Забелязвам, че каза Калпурний. Значи и ти мислиш, че консул ще стане Бибул. Иначе си прав: той умишлено работи против себе си, само и само да провали мен. Идеята беше негова, Марк, което навярно ти подсказва, че положението е много сериозно. Добрите люде са готови да се жертват, само и само да отнесат и мен в пропастта. Да не говорим за теб и Великия. Ние всички стърчим по-високо от тях, затова ни сочат с пръст, както са сочили Тарквиний Горди.

— Тогава излиза, че си прав. Ще сформираме съюз с Великия.

Нещата бяха достатъчно прости. Когато общуваш с Крас, не ти е необходимо да плаваш из мътните води на философията. Достатъчно е да му представиш фактите и той е готов да те последва. Дори започваше да се радва на идеята за триумвирата, тъй като щом и двамата с Помпей бяха частни лица, никой не го принуждаваше да върви ръка за ръка с човека, когото ненавиждаше най-силно на света. Цезар щеше да посредничи помежду им и съюзът щеше да заработи без усложнения.

— По-добре отсега да започна да работя за Лукцей — предположи Крас, след като големият проблем бе решен.

— Недей харчи твърде много, Марк, Лукцей не може да спечели състезанието. Великия вече два месеца хвърля пари от негово име, но след това, което направи Афраний, никой няма да погледне сериозно на Помпеевия кандидат. Великия не е политик, той не знае кога какъв ход да направи. Трябваше да използва Лабиен за това, което искаше от Флавий, а Лукцей трябваше да се изяви още навремето — при първия му опит да постави свой човек на консулския пост. — Цезар потупа дружески Крас и си тръгна. — Ще бъдем аз и Бибул, друг вариант няма.

Това предположение центуриатните комиции потвърдиха пет дни преди квинктилските иди: Цезар лесно спечели консулското място, след като никоя центурия не гласува против него. Бибул чакаше одобрението на народа доста по-дълго време, тъй като съревнованието за второто място се оказа оспорвано. Новоизбраните претори представляваха голямо разочарование за триумвирите, нищо че след процеса срещу Гай Рабирий навремето можеха да разчитат на

племенника на Сатурнин. Благоволенияето им търсеше не друг, а самият Квинт Фуфий Кален, който изживяваше финансова криза. Новата колегия на народните трибуни обещавахе проблеми, тъй като Метел Сципион бе пожелал да се яви на изборите, а освен него добрите люде разчитаха на трима други съмишленици: Квинт Анхарий, Гней Домиций Калвин и Гай Фаний. Малка радост за триумвите представлявахе изборът на Публий Ватиний и Гай Алфий Флав. Двама добри народни трибуни трябваше да се окажат достатъчни.

Дори да бяха счели за многозначителен жеста на Цезар, поканил не друг, а Помпей за авгур по време на новогодишното бдение в храма на Юпитер, никой от римските сенатори не отвори въпрос. От средата на нощта до първите проблясъци на зората Цезар и Помпей, облечени в жреческите си одежди, седяха опрели гръб до гръб и следяха с поглед небесата. Цезар имаше късмет, че заради разминаването между календара и годишните времена Нова година идваше цели четири месеца по-рано и заради това падащите звезди от съзвездието Персей все тъй изписваха светещи контури из черния небосвод: знамения и поличби много, включително проблясък на светкавица вляво от тях. По право Бибул и неговият помощник — авгур също трябваше да присъстват, но Бибул искаше дори в тази религиозна церемония да подчертае своето пълно разграничаване от колегата си Цезар. Вместо това проведе своите консулски ауспиции у дома си — допустима, но необичайна практика.

При изгрев-слънце първият консул и приятелят му се разделиха, колкото да се приберат по домовете си и да се облекат за тържествената церемония. Помпей щеше да се накичи с триуфални одежди, както му беше позволено от закона да се появява на всички празници, включително и официалните. Цезар щеше да се задоволи с новоизтъкана вълнена консулска тога: според изричното му изискване лилавата ивица по ръба не беше шита от скъп тирски пурпур, а по старите римски техники, както е било в зората на републиката, когато Юлиите са заемали в римското общество същото положение, което заемаха и днес. Помпей щеше да надене златен сенаторски пръстен, но Цезар се задоволяваше с железен, отново както е било с Юлиите преди векове. На главата си носеше венец от дъбови листа, а под тогата беше

облечен в туника на алени и морави ивици: дрехата на върховния понтифекс.

Не беше никак приятно изживяване да катери Клив Капитолин рамо до рамо с Бибул, който нито за миг не спря да мърмори под носа си как щял да се постарее консулството на Цезар да се запомни с това, че нищо значително не се е случило. Не беше удоволствие и да седне на стола от слонова кост между хвалебствията на сенатори и конници, на роднини и приятели, защото пак до него седеше Бибул. Утешително беше за Цезар принасянето в жертва на белите бикове. Докато неговият изобщо не оказа съпротива, този на Бибул се спусна бавно и тромаво, след удара се опита да се надигне повторно и при движенията си наплиска тогата на втория консул с кръвта си. Лошо предзнаменование.

После в храма на Юпитер Капитолийски първото заседание на Сената за годината бе открито от Цезар, който държеше фасциите за януари. Пак на първия консул се падаше да насрочи Латинските игри и да хвърли жребия за преторските провинции. Нищо изненадващо, че Лентул Спинтер получи Близка Испания.

— Има и някои други промени — говореше с обичайния си плътен тембър първият консул: тъй като акустиката в отделението със статуята на Юпитер (обърната с лице на изток) беше добра, не му се налагаше да извисява глас. — Тази година възнамерявам да възвърна една забравена практика от времето на ранната република: в месеците, в които фасциите държи моят колега, ликторите ми ще вървят след, а не пред мен по улиците на града.

Предложението бе посрещнато с одобрителни възгласи, които веднага се преляха в бурно възмущение, когато Бибул се тросна от мястото си:

— Прави каквото щещ, Цезаре, мен не ме е грижа! Просто не очаквай от мен да правя същото като теб!

— Никога не съм и очаквал, Марк Калпурний! — засмя се Цезар, като дискретно напомни, че възпитаните хора не се обръщат един към друг на когномен, а на лични и фамилно име.

— Нещо друго? — попита Бибул, разгневен, че са го уличили в некоректност.

— Нищо, което да те засяга лично, Марк Калпурний. Аз съм прекарал доста време в тази сграда като свещенослужител, подчинен

на Юпитер; прекарал съм още повече време в Курия Хостилия като сенатор. Влязох в Сената шестнайсетгодишен, защото бях Фламен Диалис, по-късно след прекъсване от по-малко от две години отново се завърнах в Курията, този път заради гражданския венец, който спечелих при Митилена. Дали си спомняш месеците от обсадата на Митилена, Марк Калпурний? Защото и ти присъстваше, нищо че не спечели граждански венец. Сега ставам първи консул на четирийсетгодишна възраст. Което означава, че съм бил член на римския Сенат повече от двайсет и три години.

Цезар изведнъж заговори по-рязко, сякаш искаше да внуши деловия характер на предложението си.

— През тези двайсет и три години, назначени отци, съм бил свидетел на някои изменения в процедурите, които бяха по-скоро за добро. Една от тези промени е, че вече се води пълен протокол на заседанията. Не всички сред нас се възползват от тези протоколи, но аз съм ги преглеждал, а и неколцина други сериозни политици също. Забелязвам обаче, че протоколите се изгубват безвъзвратно в архивите. Сблъсквал съм се и с протоколи, които съдържат изказвания и реплики, които съвсем бегло приличат на действително произнесените пред Сената. — Замълча за секунда, за да огледа лицата на седящите. Понеже заседанията в храма на Юпитер по традиция бяха кратки, а думата принадлежеше единствено на първия консул, никой не си бе направил труда да издига подиуми за столовете и всички стояха прави. — Помислете и за народа. Повечето от нашите заседания се провеждат при открити врати, като позволяваме по този начин на ограничен брой заинтересовани граждани да стоят при входа и да слушат нашите дебати. Никой не може да бъде укорен за това, което неизбежно следва: някой, който уж бил чул най-добре, обяснява на онези, които не са успели да чуят, а те от своя страна препредават чутото на чакащите на Форума, откъдето новината се разнася из града. Всякаква достоверност е немислима. Това е неприятно както за народа, така и за нас самите.

Затова сега искам от вас да внесете две промени в правилника на Сената. Първата се отнася и до двата типа заседания: при открити и при закрити врати. Тя изисква писарите задължително да прехвърлят текстовете на протоколите от восьчните таблици на хартия, след което двамата консули и преторите — ако са присъствали на заседанието, разбира се — да прегледат записаното и да се подпишат в знак, че е

достоверно. Втората поправка се отнася само до заседанията при открити врати, а именно да се поставя на подходящо място на Форум Романум пълен протокол на последното проведено заседание. Мотивите ми са, че това е в полза на всички нас, независимо на коя политическа фракция или течение би могло да симпатизираме. Това е необходима промяна както за Марк Калпурний, така и за Гай Юлий, както за Марк Порций, така и за Гней Помпей.

— В интерес на истината — отвърна му не друг, а самият Метел Целер — идеята ти е много добра, консуле. Съмнявам се, че ще подкрепя, който и да е твой законопроект, но твърдо заставам зад тези промени. Съветвам Сената да приеме предложението на първия консул.

В резултат при гласуването всички присъстващи застанаха от дясната страна на Цезар, с изключение на Бибул и Катон. Малка промяна, но все пак беше гласувана от всички.

— Както беше успешен и банкетът след това — похвали се Цезар на майка си след изтощителния си ден на Капитолия.

Аврелия беше развълнувана. Всички тези години на очакване се бяха оправдали. Седем месеца преди четиридесет и първия си рожден ден синът ѝ ставаше първи консул на римския Сенат и народ. Управник на републиката. Призракът на финансовите дългове беше изчезнал още със завръщането на Цезар от Испания: плячката беше донесла достатъчно пари за него, та да се заплати частично с кредиторите си и да предотврати бъдещо разорение. Онзи дребен човечец Балб бе обикалял като мравка от лихвар на лихвар, натоварен с купища свитъци, но накрая след преговори и пазарлъци беше изчистил всички дългове на Цезар. Колко странно. На Аврелия не ѝ беше минавало през ума, че синът ѝ може да се измъкне от задълженията си и без да изплаща всяка сестерция от натрупалите се лихви. Балб обаче знаеше как се сключват сделки. Нищо не можеше да спаси Цезар от навика му щедро да пилее пари, но ако не друго, то поне старите харчове нямаше да връзват ръцете му. Освен това се радваше на почтена държавна рента и имаше чудесен дом.

Аврелия рядко се сещаше за съпруга си, покойник вече двайсет и пет години. Той беше достигнал само до преторската длъжност.

Лаврите бяха отишли за големия му брат, както и за братовчедите. Кой би помислил колко е опасно да се наведеш, за да пристегнеш ботуша си? Кой ще оцени истинския шок от това непознат куриер да стовари пред вратата ти ужасното гърненце с пепелта на умрелия? Аврелия дори не беше научила за смъртта му. Но пък ако беше живял по-дълго, може би щеше да се превърне в тежест за младия Цезар, може би щеше да му наложи скрупули, каквито синът му никога не бе познавал като дете. „Гай Юлий, обични съпрузе, нашият син от днес е първи консул и ще остави спомена за рода на Юлиите, какъвто никой Цезар досега не е оставял.“ Ами Сула? Какво ли би си мислил Сула? Той беше другият мъж в живота ѝ, нищо че само веднъж се бяха целунали. „Колко страдах заради него, бедния страдалец! И двамата ми липсват. Но пък животът беше мил с мен. Две дъщери, и двете с добри съпрузи и много внуци, а ето и това: синът ми доказал своята божественост.

Колко е самотен. Навремето се надявах, че съседът Гай Мацій, отраснал в другото жилище на приземния етаж в инсулата, винаги ще му бъде приятел и личен довереник. Но Цезар се издигна твърде бързо и стигна твърде надалеч. Дали и занаят ще е така? Дали наистина няма човек, с когото синът ми би могъл да се държи като равен с равен? Как се моля някой ден да срещне истински приятел. Уви, няма да го открие у съпругата си. Ние, жените сме лишени от широтата на взора, от опита в политическите дела, които той ще търси у всеки свой приятел. Но като имаме предвид онази грозна клевета за отношенията му с цар Никомед, той няма и как да се обвърже повече с мъж: слуховете ще плъзнат веднага. През всички тези години никой не посмя втори път да го обвини в нещо подобно. Ще речете, че това е достатъчно и старата клевета да се забрави. Но на Форумата все ще се появи някой Бибул. А и Сула винаги ще му служи за назидание. Цезар няма да прекара старостта си като Сула!

Най-сетне разбирам, че никога няма да се ожени за Сервилия и че навремето е нямал подобно намерение. Тя страда, но пък си има Брут, върху когото да изкарва всичките си болезки. Горкият Брут! Ще ми се Юлия да го обичаше, но тя не го обича. Какъв ли ще бъде бракът им?“

Но вместо всички тези мисли Аврелия само попита:
— Бибул присъства ли на банкетата?

— О, да, беше. Бяха и Катон, Гай Пизон и останалите добри люде. Но храмът на Юпитер е просторен, те успяха да се наредят възможно най-далеч от мен. Душа на компанията им беше Марк Фавоний, скъпият другар на Катон, който най-сетне се бе добрал до квесторския пост. — Цезар се изхили. — От Цицерон научих, че на Форума наричали Фавоний Катонова маймуна: хем, задето го имитира, както само маймуните знаят да имитират човек — че дори се е научил да ходи гол под тогата, хем, защото е толкова тромав, че се клати като маймуна. Хубав прякор, нали?

— Много сполучлив. Цицерон ли го е измислил?

— Предполагам, но той днес бе обзет от пристъп на скромност. Предполагам, че е трябвало да обещава на Помпей да се държи любезно с мен. От случая с Рабирий Цицерон не обича да се държи любезно с мен.

— Заради което ти дълбоко съжаляваш — подигра го майка му.

— Бих се радвал Цицерон да е на моя страна, но не виждам как ще стане. Затова съм подготвен.

— За какво?

— За деня, когато ще реши да присъедини своята скромна фракция към тази на добрите люде.

— Дали ще стигне толкова далеч? Помпей няма да се зарадва.

— Съмнявам се, че Цицерон някога ще стане горещ привърженик на добрите люде; те понасят неговото самочувствие горе-долу, както са склонни понасят моето. Но ти познаваш Цицерон. Той е като скакалец, който все подскача напред-назад и все не знае кога да замълчи. Хем тук, хем там, а накрая пак се оказал в деликатна ситуация. Как го изтърси онова за пускането и отпускането на Публий Клодий! Че беше смешно, смешно беше, но не и за Клодий и Фулвия.

— Как ще се справиш с Цицерон, ако ти стане противник?

— Е, още не съм казал на Публий Клодий, но вече съм издействал разрешение от жреческите колегии, което признава плебейския му статут.

— Целер не беше ли против? Той не позволи на Клодий да се кандидатира за народен трибун.

— И беше прав тогава. Целер е чудесен юрист. Но колкото до това, какъв точно иска да бъде Клодий, Целер пукната пара не дава. Какво го вълнува него? Човекът, който е застанал пръв в списъка за

отмъщения, е Цицерон, а той нито е обвързан с Целер, нито има влияние в жреческите колегии. Нищо чак толкова осъдително няма в желанието на един патриций да се пише плебей. Длъжността на трибуна е привличала не един и двама склонни да бъдат демагози, а Клодий със сигурност е сред тях.

— А ти защо още не си казал на Клодий, че си му издействал разрешението?

— Не съм сигурен дали изобщо ще му го кажа. Той не е сигурен. Но ако се наложи да се оправям по грубия начин с Цицерон, ще пусна срещу него Клодий. — Цезар се протегна и се прозя. — Ох, колко съм уморен! Юлия дали е тук?

— Не, поканена е на момичешка вечеря и тъй като домакиня е Сервилия, позволих ѝ да преспи там. Момичета на нейната възраст имат право да останат повече време една с друга.

— Тя навършва седемнайсет на януарските нони. Ех, майко, как лети времето! Вече десет години, откакто я няма майка ѝ.

— Няма е, но не сме я забравили — с тъга изрече Аврелия.

— Не, няма да я забравим никога.

Настъпи мълчание, сякаш да се насладят на уюта и спокойствието на дома. Щом като не можеше да му досажда заради парични дългове, Аврелия беше много приятна компания, мислеше си синът ѝ.

Внезапно тя се покашля и го погледна.

— Цезаре, онзи ден влязох в стаята на Юлия, за да прегледам дрехите ѝ. Тъй като навършва седемнайсет, редно би било да ѝ подаря дрехи. За теб ще са накитите, предлагам да са обици и огърлица от злато без диаманти. Но аз ще ѝ подаря дрехи. Знам, че би трябвало самата тя да изтъче плата и да си ги ушие — аз навремето така правех, — но Юлия предпочита книгите пред стана. Още преди години се отказах да я мъча. Колкото пъти се опитваше да измайстори нещо, все излизаше ужасно.

— Майко, накъде биеш? Пукната пара не давам с какво се занимава Юлия, стига да не е под достойнството ѝ.

Вместо да му отговори, Аврелия стана от мястото си.

— Почакай — нареди тя и излезе за малко.

Цезар я чу как се качва по стълбите на горния етаж, след това настъпи кратка тишина и накрая отново се чуха стъпките ѝ. Влезе с

двете ръце скрити зад гърба и победоносно остави някакъв тежък предмет на масата.

Цезар беше като гръмнат: пред него стоеше малък бюст на Помпей. Доста по-качествена изработка от онези, които бе виждал по пазарите, но все пак беше от гипс, част от голяма партида. Приликата беше по-голяма, освен това майсторът се беше постарал при оцветяването.

— Намерих я скрита между детските ѝ дрехи в един сандък, за който е предполагала, че никой не би се сетил да претърсва. То и аз не бих ровила там, ако не ми беше хрумнало, че в Субура е пълно с момиченца, които с радост биха доизносили старите дрехи на Юлия. Ние винаги сме се старали да не я глезим, затова тя е свикнала да носи дълго едни и същи дрехи, за разлика от Юния, която всеки ден има с какво ново да се похвали. И все пак не сме допускали дъщеря ни да се облича с дрипи. Както и да е, рекох си да опразня сандъка със старите дрехи и да пратя Кардикса в Субура. Но като видях това, се разубедих.

— Тя колко пари получава, майко? — заинтересува се Цезар. Пое бюста на Помпей, повъртя го между дланите си и хитро му се усмихна; мислеше си за момичетата, които се тълпяха около сергиите и шумно въздишаха по прескъпоценните бюстове.

— Много малко, както сме се разбрали още навремето.

— Според теб това колко струва?

— Най-малко сто сестерции.

— Да, мисля, че е нещо такова. Значи тя е пестила, за да си го купи.

— Така трябва да е сторила.

— И какво следва да заключим?

— Че има слабост към Помпей, както повечето момичета в нейните среди. Предполагам, че точно в този момент десетина девойки са се скупчили около някое подобно изображение на все същия човек и заедно с Юлия стенат и въздишат, докато Сервилия се прави на заспала, а Брут се труди над поредното си резюме.

— За човек, който цял живот е спазвал коректния тон, майко, ти си доста осведомена за хорското държание.

— Това, че съм била достатъчно умна, за да не върша глупости, не означава, че съм неспособна да отлича глупостта у другите — сопна се Аврелия.

— И защo си решила да ми покажеш това?

— Ами. — Тя седна отново. — Като цяло трябва да отбележа, че Юлия не е глупава. Все пак аз съм ѝ баба! Когато намерих *това* — посочи тя бюста, — си дадох сметка, че е време да погледнем на Юлия от друга гледна точка. Ние сякаш забравяме, че тя е пораснала. Догодина ще навърши осемнайсет и ще се омъжи за Брут. Обаче аз съм против сватбата.

— Защо?

— Юлия не го обича.

— Любовта не влиза в брачните договори, майко — напомни ѝ Цезар.

— Знам, пък и не съм склонна да бъда сантиментална. Ти не познаваш добре Юлия. Виждаш я често, но пред теб тя показва лице различно от това, което знам аз. Юлия те обожава. Ако поискаш от нея да си прободеш сърцето, вероятно ще го стори.

— Пепел ти на устата! — смути се от думите ѝ Цезар.

— Не, говоря сериозно. Като знам как разсъждава Юлия, ако ти наистина я помолиш, тя би решила, че смъртта ѝ е необходима за твоята кариера. Тя е все едно Ифигения в Авлида. Ако смъртта ѝ би дала тласък на твоите платна, би се втурнала към нея, без дори да се замисли за себе си. И точно това — подчерта Аврелия — обяснява поведението ѝ спрямо Брут. Убедена съм. Юлия ще стори всичко, за да ти угоди, би била готова да прекара петдесет години под един покрив с Брут, само той да е жив и здрав. Но няма да е щастлива съпруга.

— Е, това не бих могъл да го понеса! — възкликна Цезар и остави бюста на масата.

— Не съм и мислила противното.

— Никога дума не е споменавала.

— Няма и да спомене. Брут е наследник на баснословно богата фамилия. Юлия знае, че ако се омъжи за него, ще закрепи твоего обществено положение.

— Ще говоря с нея още утре — обеща Цезар.

— Не, да не си посмял. Тя ще реши, че си усетил нежеланието ѝ, и ще се чуди как да те убеди в противното.

— Тогава какво да направя?

Аврелия хитро се усмихна и каза:

— Да поканим Помпей на вечеря.

Цезар беше объркан. На Аврелия ѝ се стори, че отново го вижда като малко момче. Накрая Цезар се засмя.

— Майко, майко — рече той, — какво щях да правя без теб? Юлия и Великия? Мислиш ли, че е възможно? Толкова се чудих как да го обвържа трайно с моята кауза, но дори не се бях сетил за подобна възможност! Права си, не забелязваме как децата ни растат. Аз имах някакви смътни подозрения, преди да се прибера, но тук заварих Брут и реших, че всичко е наред.

— Евентуален брак би имал смисъл само ако са влюбени — посъветва го Аврелия. — Затова не прибързвай и не се издавай пред двамата какво очакваш от запознанството им.

— Няма, разбира се, че няма. Кога предлагаш да го покания?

— Изчакай първо да се уреди въпросът с поземления закон. И не му давай зор, дори след като се запознаят.

— Тя е красива, тя е млада, тя е Юлия. Великия ще я поиска още щом свършим с вечерята.

Но Аврелия поклати глава.

— Великия нищо няма да поиска.

— Защо?

— Беше ми го казал още Сула навремето: Помпей се страхува да поиска ръката на принцесата. А Юлия, синко, е принцеса. Най-голямата аристократка в цял Рим. Една чуждоземска царица не би могла да се сравнява с нея в очите на Помпей. Затова и той няма да я поиска от страх да не му откажеш. Това бяха думите на Сула: Помпей по-скоро ще си остане ерген, отколкото да рискува някой да му откаже. Затова той стои и чака някой баща на принцеса сам да му я предложи. Ти ще трябва да направиш първата стъпка, Цезаре. Но нека Помпей първо влезе в капана. Той знае, че Юлия е сгодена за Брут. Ще видим как ще реагират двамата, щом се запознаят. — Аврелия стана и отнесе бюста на Помпей. — Ще върна това на мястото му.

— Не, сложи го на някоя лавица до леглото ѝ и постъпи, както си смятала в самото начало: раздай детските ѝ дрешки — посъветва я Цезар и доволно се усмихна.

— Тя ще се смути, ако узнае, че тайната ѝ е разкрита.

— Не и ако ти я смъмриш, че приема такива скъпи подаръци от Юния, която се чуди какво да прави парите на майка си. Така ще може да се радва на Помпей и няма да се срамува.

— Върви да си лягаш — подкани го майка му от вратата.

— Това и смятам да направя. И благодарение на теб ще спя като омаян от сирена моряк.

— Това, Цезаре, беше пресилена метафора.

На втория ден от януари Цезар представи своя законопроект за земята за разглеждане в Сената. Сенатът изтръпна при вида на близо трийсетте дебели свитъка пергамент, които консулт нареди в краката си. Това, което се приемаше за нормален обем на един нормален закон, сега изглеждаше като ученическо домашно; лекс Юлия агрария включваше повече от сто глави.

Тъй като залата на Курия Хостилия не беше с добра акустика, консулт отново извиси гласа си и представи накратко пред колегите си от римския Сенат обемистия документ, който носеше името му. Жалко за Бибул, че не участваше в изготвянето на законопроекта, иначе щеше да се запомни като лекс Юлия Калпурния агрария.

— Писарите ми са приготвили триста копия от законопроекта; времето не позволи да има по едно за всеки от вас — оправда се Цезар. — Все пак на двама от вас се пада едно копие, а за народа остават други петдесет. Ще отворя временна служба пред Базилика Емилия със секретар — юрист и асистент, които да отговарят на питанията на гражданите. Към всяко копие стои прилежащ конспект, включващ полезни справки и препратки към съответните клаузи или глави в случай, че заинтересованите читатели проявяват по-голямо любопитство към конкретни въпроси.

— Ти се шегуваш! — присмя му се Бибул. — Никой няма да си направи труда да прочете толкова дълъг закон!

— Искрено се надявам всеки да го прочете — отвърна Цезар. — Очаквам критика. Очаквам полезни предложения, искам да чуя къде са допуснати слабости. Остроумните могат да се хвалят с лаконичния си език, но ако един закон изисква да е дълъг, а е написан кратко, значи не е добър закон. Трябва да се разгледа всяка възможност, да се прецени, да се обясни. За да бъде добър, един закон трябва да бъде подробен. Ще ви предложи и няколко кратки законопроекта, назначени отци, но всеки от тях ще бъде представен по начин, който да отговаря най-добре на съдържанието.

Цезар замълча, за да даде думата на сенаторите, но никой не се обади.

— Италия и Рим са едно и също, нека се разберем веднъж завинаги. Общинските земи на италианските градове, градчета, области и общини принадлежат на Рим, а вследствие на войните и миграцията из полуострова са опустели цели райони, които по своята занемареност напомнят на Гърция. В същото време градът Рим се пренасели. Осигуряването на евтиното жито се превръща в непоносима тежест за хазната и нека думите ми не бъдат възприемани като критика по адрес на Марк Порций Катон и неговия закон. Според мен неговата инициатива беше похвална. Без нея щяхме да сме свидетели на постоянни бунтове и размирици. Но истината е, че вместо да търсим нови средства за покриване цената на зърното, по-добре ще е да намалим населението на града, като предложим на бедните възможност да влязат в армията.

Освен това имаме петдесет хиляди ветерани, които са се уволнили от войската, но и до ден-днешен скитат из полуострова, включително из улиците на този град, без да имат къде да отседнат, за да си починат след дългата служба и да се радват на семеен живот. Това са все още относително млади мъже, които спокойно биха могли да се задомят и да осигурят на Рим бъдещите поколения войници, вместо да оставят подире си деца с неизвестни бащи, които да се влачат за полите на мизерстващите си майки. Ако нашите завоевания не са ни научили на друго, то поне са ни научили, че най-добре се сражават *римляните*, че най-добрите пълководци са *римските*, че само *римските* войници биха се съгласили да обсаждат в продължение на десет години една-единствена крепост, че само *римляните* ще преживеят претърпените загуби и ще се хванат отново за оръжието.

Това, което предлагам, е закон, който да уреди разделянето на цялата площ на римската държавна земя из полуострова, като изключим кампанската държавна земя и държавната земя, прикрепена към Капуа — нашия най-ценен военен полигон. Законопроектът ми съответно включва земите на градове като Волатера и Ареций. Когато се захвана да подреждам обозначителните знаци на овчите пътеки из Италия, искам да знам, че тези пътеки представляват на практика огромната част от държавните владения извън Кампания. А защо изключвам Кампания ли? Защото поземлените участъци там са били

давани под аренда вече твърде дълго време и всички онези, които са свикнали да разчитат на тях, ще се чувстват оцетени, ако им ги отнемем. В тяхното число включвам и оцетения конник Публий Сервилий, за когото се надявам, че отново е засадил лозята си и прилага своите лозарски умения.

Дори тази подигравателна забележка не предизвика възражение! Тъй като столът на Бибул беше на крачка встрани и зад него, Цезар не можеше да прочете реакцията по лицето му, но все пак беше странно, че колегата му дори не се обади. Мълчеше и Катон.

— Без да отнемам земята на никой настоящ ползвател на държавна земя, каквато той е получил според клаузите на предишния поземлен закон, изчислих, че неизползваните към момента държавни земи ще позволят на около трийсет хиляди посочени от закона граждани да се сдобият с по около десет югера земя. На нас ни остава да открием как да използваме частно притежаваните земи, така че да задоволим потребностите на още петдесет хиляди граждани. В тази сметка включвам петдесетте хиляди римски ветерани и трийсет хиляди римски бедняци. Без да смятаме ветераните, които вече са се настанили в града, отдаването на земя във владение на трийсет хиляди бедни римски жители ще облекчи хазната с около седемстотин и двайсет таланта годишно покрай намаляването квотите на евтино зърно. Към това ще прибавим и двайсетте хиляди ветерани, които понастоящем живеят в града. Облекчението ще бъде съпоставимо с допълнителната тежест, която законът на Марк Порций Катон наложи на държавния бюджет.

Но дори да се стигне до нова финансова тежест за държавата, тъй като тя ще трябва да изкупи частните парцели земя, за да ги раздаде на бедните, хазната е в състояние да покрие тези еднократни разходи заради изключително нарасналите доходи от източните провинции, и то при условие, че намалим размера на данъците, записани в държавните договори. Не мисля, че двайсетте хиляди таланта печалба, които Гней Помпей Велики осигури на римската хазна със своите успешни завоевания на изток, ще стигнат да покрият всички разходи по покупката на земя, защото страничните приходи на хазната драстично намалеха след решението на Квинт Метел Непот да премахне пристанищните такси и митата — благороден жест, който лиши Рим от изключително необходими финансови постъпления.

Това поне нямаше ли да предизвика някоя гневна реплика? Не. Вярно, че Непот се намираще по това време в Испания, но Целер заемаше почетно място на първия ред. Още не му бе дошло времето да замине за Галия.

— След като разгледате моя поземлен закон, ще се уверите, че в него няма нищо фрапантно. Няма да се оказва какъвто и да е натиск върху настоящите земевладелци да се отказват от имотите си в полза на държавата, няма да се налага каквото и да е насилствено намаляване цените на земята. Земята, която държавата ще откупи от частния собственик, ще се плаща по пазарни цени, така както са били определени от нашите високоуважавани цензори Гай Скрибоний Курион и Гай Касий Лонгин. Съществуващите нотариални актове няма да се оспорват от закона, нито ще се водят съдебни дела за отнемане на собствеността. С други думи, ако някой е преместил синорите си, но никой не е оспорил това, то размерът на собствеността ще се определя според твърденията на собственика.

Човек, получил държавна земя, няма да има право да я напуска или препродава в идните двайсет години.

И най-накрая, назначени отци, законът предвижда закупуването и разделянето на държавната земя да се осъществява от поземлена комисия, състояща се от двайсет видни конници и сенатори. Ако сенатът вземе решение в полза на моя законопроект, което аз да подложам на гласуване в народното събрание, то пак сенатът ще се ползва от привилегията да назначи двайсетте конници и сенатори. Ако ми откаже одобрението си, изборът ще бъде сторен от народа. Ще се създаде и втора комисия, включваща петима консуларни сенатори, която ще осъществява надзор върху поземлената комисия. Аз самият няма да членувам нито в първата, нито във втората комисия. Не искам да съществува и най-малко подозрение, че Гай Юлий Цезар използва законодателната си дейност за собствено облагодетелстване или с цел да превърне в свои клиенти всички облагодетелствани от разпределението на земята.

Цезар въздъхна, усмихна се и вдигна ръце.

— Достатъчно за днес, почитаеми членове на Сената. Давам ви дванайсет дни да прочетете законопроекта и да се пригответе за дебат. Това означава, че следващото заседание на Сената, посветено на лекс Юлия агрария, ще се състои шестнайсет дни преди февруарските

календи. Сенатът обаче ще се събере извънредно след пет дни, което се пада на седмия ден преди януарските иди. — Цезар си придаде лукаво изражение. — За да съм сигурен, че няма да се пренатоварите, уредил съм по едно копие да бъде лично занесено до дома на двеста и петдесетте по-старши членове на Сената. А тях ще помоля да не забравят за по-младите си колеги! Нека тези, които четат бързо, да предадат своето копие на приятел. Иначе ще помоля младшите сенатори да се престашат и да помолят по-възрастните си колеги да четат заедно.

С това сложи край на заседанието и си тръгна, придружен от Крас. Докато се разминаваха с Помпей, Цезар го удостои с почитателно кимване и нищо повече.

Катон обаче имаше какво да каже, докато двамата с Бибул се отдалечаваха.

— Ще прочета ред по ред всички тия безбройни свитъци — закани се той — Все някъде ще открия слаби места. Предлагам ти и на теб, Бибуле, да го сториш, нищо че правните текстове не ти понасят. Което си е истина, всички трябва да ги прочетем.

— Ако законопроектът наистина отговаря на изложението, което той направи, не ни остава какво да критикуваме. Слаби места няма да има.

— Да разбирам ли, че си за законопроекта? — изрева Катон.

— Разбира се, че не съм! — тросна се обиден Бибул. — Искан да кажа, че ако се обявим публично против него, позицията ни няма да изглежда конструктивна, а ще я изтълкуват като заяждане.

Катон учудено го изгледа.

— И това те притеснява?

— Не точно, но се надявах да имаме пред себе си някоя преработена версия на законите на Сулпиций или Рул — нещо, с което винаги можем да се заядем. Няма защо да се показваме още по-неприятни на народа.

— Много е силен за нас — отбеляза в типичния си мрачен стил Метел Сципион.

— Не, не е! — изкрещя Бибул. — Няма да успее, просто няма!

Когато пет дни по-късно сенатът се събра, въпросът, който щеше да се обсъжда, бяха договорите на азиатските публикани. Цезар не носеше този път купища от свитъци, а един-единствен документ.

— Проблемът се протака повече от година, а за това време отчаяни откупвачи на данъци съсипват римската администрация в четири провинции: Азия, Киликия, Сирия и Витиния-Понт. — С тона си той изразяваше отношението си към конфликта. — Но дори така сумите, които нашите цензори са приели от името на хазната, са неизпълними. Докато не сложим край на това унижително положение, нашите приятели и съюзници от източните провинции ще са жертва на същински грабежи и ще дойде денят, когато ще прокълнат Рим. Управителите на провинциите прекарват половината от времето си в разправии с представителите на разгневените ни съюзници, а другата половина — в надзор на ликторите и войниците, които трябва да подпомагат откупвачите при пладнешките обири, които ежечасно извършват.

Трябва да намалим загубите си, назначени отци. Не е сложно. В ръцете си държа законопроект, който ще предложи на гласуване в народното събрание. Законопроектът цели да се намалят с една трета данъците на източните провинции. По-добре две трети от нещо, отколкото три трети от нищо.

Разбира се, Цезар не успя да получи сенатското одобрение. Катон отново попречи на дискусиата, като говори до залез-слънце за философията на Зенон и за промените, които римското общество й било наложило.

Скоро след изгрев-слънце на другия ден Цезар свика народното събрание, попълни състава предимно с конници от клиентелата на Крас и веднага подложи въпроса на гласуване.

— Защото — обясни той заобикалянето на процедурите, — ако седемнайсет месеца предварителни заседания по въпроса не са достатъчни, значи и седемнайсет години предварителни заседания няма да стигнат! Гласуваме още днес, което означава, че освобождаването на публиканите от сключените договори, трябва да стане най-късно до седемнайсет дни!

Един поглед върху лицата на присъстващите граждани беше достатъчен да разубеди добрите люде в намерението им да се съпротивляват; когато Катон се опита да вземе думата, беше освиркан,

а когато Бибул реши да го замести, слушателите му размахаха юмруци. След едно от най-скоростните гласувания в римската история очакваните приходи на хазната от източните провинции бяха намалени с една трета, а тълпата аплодираше Цезар и Марк Крас.

— Какво облекчение! — грееше от радост Крас.

— Щеше ми се всичко да е толкова лесно — въздъхна Цезар. — Ако можех да действам толкова експедитивно и с поземления закон, щяхме да сме свършили, преди добрите люде изобщо да са се усетили. Но по твоя проблем наистина не бях задължен да свиквам предварително заседание. Глупаците от опозицията просто не мислеха, че ще го сторя!

— Има нещо, което ме изненадва, Цезаре.

— Какво?

— Това, че народните трибуни са влезли в длъжност преди цял месец, а ти не си и помислил да използваш Ватиний. Ето, че се захващаш сам да прокараваш закони. Аз познавам Ватиний. Той е почтен клиент, но може би ще иска от теб нещо в замяна.

— Ще иска от нас, Марк — напомни му той.

— Всички на Форум са смутени. Цял месец народните трибуни не са предложили нито един законопроект.

— Имам предостатъчно работа и за Ватиний, и за Алфий, но не им е дошъл редът. Аз съм истински законодател, Марк, и това ми харесва. Рядко се срещат консули — законодатели. Защо да оставям цялата слава на Цицерон? Не, ще изчакам, докато всички си помислят, че въпросът с поземления ми закон не може да се реши. Чак тогава Ватиний и Алфий ще се намесят.

— Аз наистина ли трябва да чета всички тези писания? — попита с надежда Крас.

— Добре би било, защото могат да ти хрумнат полезни идеи. Разбира се, от твоя гледна точка не би трябвало да откриеш нищо тревожно.

— Не можеш да ме излъжеш, Гай. Просто няма как да настаниш осемдесет хиляди души на поземлени участъци от по десет югера, без да използваш кампанските и капуанските земи.

— Никога не съм имал намерение да те лъжа. Но няма да пусна звяра от клетката.

— Значи да се радвам, че се отказах от латифундиите си?

— Нима си го направил?

— Много грижи, малко печалба. Стотици хиляди югера земя за стадо овце и няколко овчаря, да не говорим колко е трудно да се справиш с робите — трябва да ги оковеш с вериги, иначе ще избягат. Несериозна работа. Виж например Атик. Колкото и да го мразя, трябва да отбележа, че е умен човек: сетил се е, че в Италия не си струва да заграждаш половин милион югера площ, за да гледаш добитък. Прави го в Гърция. Иначе тези, дето се хвалят, че имат половин милион югера пасища, общо взето, само с това и се хвалят — печалба никаква. Най-типичен пример е Лукул. Да използваш държавна земя, за да гледаш добитък, е забавление за сенатори, не източник на печалба. Сенаторът може да извлече от заниманието необходимия милион, за да съхрани ценза си, но какво са милион сестерции, Цезаре? Някакви си жалки четирийсет таланта! Аз бих могъл да ги изкарам за един ден от... — Крас се усмихна и вдигна рамене. — По-добре да не казвам от какво, че току-виж си ме издал на сенаторите.

В този миг Цезар изведнъж набра края на тогата си и хукна тичешком по площада в посока на Велабрума.

— Гай Курион! Гай Касий! — викаше той. — Не се прибирайте, стойте, чакайте, върнете се на работното си място! Имам нещо да докладвам!

Под удивените погледи на стотиците конници, дошли за гласуването, и случайните зяпачи, Крас също сграбчи краищата на дрехата си и хукна по петите на консула.

— Да не си луд! Недей!

Цезар се спря, изчака приятеля си да го настигне и двамата се посмяха, преди да се насочат към Държавния дом. Колко необикновено! Двама от най-знатните римляни играеха на гоненица! А дори не беше пълнолуние!

През целия януари борбата между Цезар и добрите люде около поземления закон не престана. Колкото пъти се насрочеше заседание, толкова пъти Катон се захващаше да празнословничи. Решил да провери дали номерът ще мине, Цезар привика ликторите си и ги прати да отведат Катон в Лаутумиите. Докато добрите люде организираха своеобразен парад и шумно аплодираха своя герой,

Катон мина с гордо вдигната глава и изражение на мъченик. Не, номерът нямаше да мине. Цезар повика обратно ликторите си, Катон се върна на мястото си в Сената и продължи със своите безкрайни тиради.

Нищо друго не оставаше, освен да прехвърли дискусията в народното събрание, без да се нервира повече заради нежеланието на сенаторите. Но този път Цезар беше принуден най-напред да организира предварителни заседания, при това през февруари, когато управник на Рим формално беше Бибул и можеше да се възползва от това си предимство. Дали щеше да се стигне до гласуване още през февруари или чак през март? Беше рано да се каже.

— Ако си наистина такъв противник на законопроекта ми, Марк Бибул — възкликна Цезар на първото предварително заседание, — поне ми кажи защо! Не е достатъчно просто да се заканваш как ще гласуваш против, обясни на тези уважаващи закона римски граждани какво грешно виждаш в моя проект! Ето ме, аз предлагам възможност на хората без възможности, внимавам да не доведа държавата до разорение, гарантирам, че няма да се упражнява никакъв натиск върху настоящите собственици! А ти все едно си знаеш, че си против, против и пак против! Обясни ни защо!

— Против съм, защото ти го предлагаш, Цезаре. Друга причина на мен не ми трябва! Всяко твое дело е прокълнато, осквернително и плод на зли сили!

— Това са празни приказки, Марк Бибул! Искаме от теб да излагаш факти, а не да изразяваш чувствата си. Кажи ни защо си против един несъмнено необходим законодателен акт! Нека чуем критиките ти, ако обичаш!

— Нямам критики, но пак съм против!

Макар че много хора бяха дошли в Кладенеца на комициите — поне няколко хиляди, — цареше необичайна тишина. На площада се виждаха и непознати лица, които нито принадлежаха към конническото съсловие, нито бяха обвързани с кръга на Клодий, нито прекарваха по принцип времето си на Форума — Помпей беше довел своите ветерани: или да гласуват, или да се бият. Помпей лично ги беше избирал така, че да има представители от всички трийсет и една селски триби. Иначе като гласоподаватели не биха имали тежест. И все

пак, ако до гласуване не се стигнеше, всички знаеха как да раздават юмруци.

Цезар се обърна към Бибул и вдигна ръце в умолителен жест.

— Марк Бибул, защо се опитваш да спреш един добре изготвен и крайно полезен закон? Толкова ли не можеш да намериш у себе си воля да помогнеш на народа, вместо постоянно да му пречиш? Нима всички тези лица не те убеждават, че това не е закон, който народът би отхвърлил? Това е закон, който всички римляни желаят! Нима ще накажеш цял Рим само защото мразиш мен, Гай Юлий Цезар? Подобно поведение достойно ли е за един консул? Достойно ли е за един Калпурний Бибул?

— Да, достойно е за един Калпурний Бибул! — сопна му се вторият консул. — Аз съм авгур и мога да отлича злото, щом го видя! Ти си творение на злото, всичко, което създаваш, е зло! Нищо добро няма да се получи от твоите закони! Именно по тази причина обявявам всеки ден за събрания през тази година за празник, съответно от днес до края на годината не могат да се състоят заседания на народното или плебейското събрание! — Бибул се изправи, стисна законително юмруци и при това движения тогата му се изхлузи назад. — Правя това с пълното съзнание, че е редно да се възползвам от религиозните забрани! Защото слушай какво ще ти кажа, Гай Юлий Цезар, мен не ме е грижа, пък ако ще всяко едно одухотворено създание на италийска земя да реве и да моли за този закон! Докато аз съм консул, този закон няма да влезе в сила!

Омразата му беше толкова силна, че всички онези, които не се чувстваха лично ангажирани с единия или с другия консул, неволно потръпнаха. Не един и двама склочиха за всеки случай жеста против злите сили: със средния и безименния пръст се притискаше палецът към дланта, докато показалецът и кутрето стърчаха нагоре като рога.

— Търкайте се от него като разгонени животни! — закани се Бибул на тълпата. — Целувайте го, лигавете се с него, предлагайте му се, ако щете! Ако толкова много искате този закон, прав ви път, действайте! Но няма да го получите в годината на моето консулство! Никога! Никога!

Посрещнаха го дюдюкания, освирквания, закани, псувни, клетви: толкова много и толкова застрашителни, че Бибул прехвърли през

лявото си рамо тогата и напусна рострата. Но не се прибра у дома, а просто застана на по-безопасно място, заобиколен от ликторите си.

Изведнъж грубите слова по негов адрес се смениха с радостни възгласи. Дори на Форум Холиториум чуха бурните овации: защото Цезар лично слезе от трибуната, за да посрещне Помпей и за да го изведе на мястото за ораторите.

— Гней Помпей Велики, ще чуя ли твоята подкрепа срещу противниците на този законопроект? — попита Цезар.

— Нека само някой посмее да извади оръжие срещу твоя закон, Гай Юлий Цезар, и аз ще те прикрия с щита си! — обеща Помпей.

Изведнъж на рострата се оказа и Крас.

— Аз, Марк Лициний Крас, заявявам пред всички, че това е най-добрият поземлен закон! На всички онези сред вас, които се тревожат да не изгубят собствеността си, ще кажа следното: давам ви дума, че ничий имот не е застрашен, всички заинтересовани лица могат да очакват единствено печалба!

Потресен от чутото, Катон се обърна към Бибул:

— Богове, Марк Бибул, виждаш ли какво става?

— Тримата един до друг!

— Изобщо не е бил Цезар, а Помпей! Ние сме се заканвали на неправилния човек!

— Не, Катоне, не е така. Цезар е самото въплъщение на злото. Но и аз виждам, че Помпей стои в дъното на всичко. Разбира се, че ще е той! Какво друго би могъл да спечели Цезар от този закон, освен пари? Той работи за Помпей, винаги е работил за него. А Крас също се оказва в заговора. Тримата в един отбор, като Помпей дърпа конците. Е, всички знаехме, че именно неговите ветерани най-много ще се облажат. Но Цезар ни заблуди с приказките за римските бедняци — искаше да се представи за някой нов Гракх или Сулпиций!

Приветствията към хората на рострата бяха толкова силни, че Бибул и Катон не издържаха. Двамата слязоха на Аргилета.

— Ще променим малко тактиката, Катоне — обясни Бибул. — Отсега нататък прицел ще ни бъде Помпей.

— Той по-лесно ще отстъпи — процеди през зъби Катон.

— Всеки би отстъпил по-лесно от Цезар. Но не се тревожи, Катоне. Ако успеем да сломим Помпей, ще унищожим и цялата коалиция. А щом Цезар остане сам, ще намерим и за него решение.

— Беше много хитро, дето обяви всички дни за събрания празнични, Марк Бибул!

— Сула вече го е правил. Но аз имам намерение да стигна подалеч от Сула, в това можеш да си сигурен. Не мога да им попреча да гласуват своите закони, но мога да обявя законите за нищожни — закани се Бибул.

— Започвам да си мисля, че Бибул изпада в умопомрачение — сподели Цезар пред Сервилия по-късно същия ден. — Тези неочаквани приказки за творенията на злото бяха доста ужасни. Омразата е едно, но това е съвсем различно. Зад подобно поведение не може да стои логично обяснение. — Светлите му очи някак бяха изгубили блясъка си и още повече напомняха на Сула. — Хората също го усетиха и това на никого не се хареса. Едно е да компрометиращ опонентите си със слухове и клевети, с това всички сме свикнали и се пазим, както можем. Но това, което Бибул ми наговори днес на площада, поставя различията помежду ни на някаква свръхестествена плоскост. Сякаш сме носители на двете първични сили: аз на злото, той на доброто. Как така се случува, че хората останаха с подобно впечатление, не знам, но може би отказът от логичната мисъл изглежда в очите на страничния наблюдател като признак за доброта. Свикнали сме да мислим, че злото е винаги добре обмислено, злият е разумен и последователен. Бибул дори не съзнаваше какво точно прави, но мисля, че наистина успя да наклони везните в своя полза. Фанатикът по необходимост трябва да се бори в името на доброто; мислещият човек изглежда в сравнение с него подъл и лукав. Не е ли абсурдно?

— Не — отговори Сервилия. Той се беше излегал, а тя силно и ритмично разтриваше гърба му. — Разбирам какво имаш предвид, Цезаре. Емоциите въздействат силно, а им липсва всякаква логика. Сякаш чувствата са отделени от разума. Когато по всички правила на логиката Бибул е трябвало да се почувства смутен, объркан, дори унижен, когато се е очаквало да отстъпи, той е отказал да отстъпи. Не е могъл да обясни на никого защо е против твоя законопроект, но все така е продължавал да му се противи, при това с още по-голяма решителност! Мисля, че те очакват още по-големи неприятности.

— Благодаря. — Цезар горчиво се усмихна.

— Истината има по-голяма стойност за мен, отколкото утешителните слова. — Сервилия спря да го масажира и седна на ръба на леглото. — Цезаре, разбирам, че този поземлен закон е донякъде в полза на нашия скъп Помпей: това и слепец би го видял. Но днес, когато тримата застанахте един до друг на рострата, вие подчертахте, че това е безкористен политически акт, имащ за цел да разреши една от постоянните дилеми пред римската държава — какво да се прави с уволнените войници.

Цезар я погледна изненадано.

— Ти си била там?

— Бях. Имам си едно много удобно скривалище между Курия Хостилия и Базилика Порция, така че никой не може да ме оприличи на Фулвия.

— И какво мислиш тогава се е случило на рострата? Между нас тримата, имам предвид.

— Може би появата на Помпей би се оценила просто като хитър политически ход. Но при изказването на Крас се почувствах като ужилена. Спомних си за онази далечна година, когато двамата бяха консули и един-единствен път се наредиха заедно, само че и тогава помежду им стоеше *ти*. Днес отново за пръв път от много време двамата не се гледаха с омраза, дори не се чувстваха неловко в присъствието на другия. Тримата сякаш сте създадени, за да бъдете заедно. Беше доста внушително! Тълпата много бързо забрави за Бибул, а това беше най-доброто. Признавам си, че и мен ме обзеха известни съмнения. Цезаре, ти не си сключил съюз с Помпей, нали?

— Разбира се, че не съм — излъга я той. — Договорът ми е само с Крас и други банкери. Но Великия не е глупак, дори ти го признаваш. Той има нужда от мен, за да осигури земя за ветераните си и за да ратифицира договорите, сключени на изток. По много причини Великия е пречил на Рим, вместо да му помогне. Всеки политик е свикнал да харчи твърде много държавни пари и да залага твърде много на отстъпките пред избирателите. Моята политика тази година, Сервилия, е да отведа далеч от Рим достатъчно голям брой пролетарии, така че да се намалят квотите на държавното зърно и да се облекчи хазната. Другото, което искам, е да реша въпроса с откупването на данъците. Освен това искам да продължа стореното от Сула и да попреча на провинциалните управители да гледат на

териториите си като на частни имения, които принадлежат на тях, а не на Рим. Всичко това би трябвало да ме превърне в герой в очите на конниците.

Сервилия сякаш беше склонна да се заблуди, защото отговорът му изглеждаше убедителен. Но докато се прибираше, продължаваше да изпитва съмнения. Цезар беше хитър. И безскрупулен. Ако ставаше въпрос за политика, лесно би я излъгал. Той навярно беше най-блестящият ум, който Рим някога е създал; Сервилия го беше наблюдавала отстрани през дългите месеци, в които бе работил върху своя лекс агрария, и беше удивена колко ясна мисъл може да има човек. Цезар беше настанил стотина писари на горния етаж в Държавния дом, за да преписват на хартия това, което той в същото време диктуваше на друга група от писари с восъчни таблици. Това се казваше закон, който си тежи на мястото. Дори в самото му изготвяне организацията беше безупречна.

Какво да се прави, обичаше го. Беше готова да преглътне даже обидата, която ѝ нанесе, отказвайки да се ожени за нея. Беше по-добре да гледа на него като на най-умния, най-надарения, най-способния човек, който Рим е създал. Подобни разсъждения все пак спасяваха гордостта ѝ. Беше сигурна, че един Цезар не би се съюзил с парвеню като Помпей Пиценеца! Особено щом дъщеря му беше сгодена за младеж, чийто баща Помпей беше убил навремето.

Брут я чакаше.

Тъй като не беше в настроение да разговаря със сина си, Сервилия би желала просто да го отпрати: така правеше навремето. Но напоследък се отнасяше към него с по-голямо търпение, не защото Цезар я кореше, че се държи строго със сина си, а защото Цезаровият отказ навремето беше променил много неща. За пръв път разумът ѝ не бе успял да се наложи над чувствата ѝ и когато след онази кошмарна среща с любовника си се бе прибрала у дома, Сервилия не се беше съдържала и бе дала пълна воля на гнева и болката си. Цялата къща се разтресе като при природно бедствие, робите се изпокриха в миша дупка, а Брут се прибра в таблиния и безучастно я слушаше, докато тя изливаше яростта си. Най-накрая тя не издържа, втурна се при него и му обясни накратко какво мисли за Гай Юлий Цезар, който не искал да се ожени за нея, понеже била доказана прелюбодейка.

— *Прелюбодейка!* — беснееше тя, скубеше си косата, а лицето и вратът ѝ вдъхваха ужас с жестоките си кървави белези от ноктите ѝ. — Прелюбодейка съм била! С него и само с него! Но това не било достатъчно за Гай Юлий Цезар, чиято жена трябвало да бъде над всякакво подозрение! Можеш ли да повярваш? Аз съм била недостойна за него!

Да замесва сина си в проблемите си се оказа грешка, както Сервилия скоро след това сама се увери. Най-напред той се почувства още по-сигурен в себе си с Юлия — щом като родителите им така и така нямаше да се женят, въпросът с общественото мнение, което би осъдило двойния брак, отпаднаше. Римските закони бяха доста мъгляви, що се отнасяше до кръвосмешението, и въпросът, дали двамата годеници не са твърде близки роднини, за да сключват брак, се решаваше според разбиранията на засегнатите лица, а не според писаните закони. Според закона само брат и сестра не можеха да се женят. В случаите, когато племенник или племенница иска да се ожени за своята леля или съответно чичо, единствената пречка бяха традициите и общественото неодобрение. Обаче първи братовчеди много често сключваха брак. Затова и никой не би могъл да търси нарушение на правните и религиозните закони в един брак между Цезар и Сервилия, както и между Брут и Юлия. Обаче хората щяха да порицаят подобна арогантност! А Брут беше син на майка си. Той държеше обществото да одобрява делата му. Съществуването на извънбрачна връзка между майка му и евентуалния му тъст не беше чак толкова осъдителна: римляните бяха прагматични хора и възприемаха подобни случаи.

Но онази невъздържана реакция донесе и друга промяна: Брут се научи да гледа на майка си като на обикновена жена, а не както беше дотогава — на олицетворение на неоспоримата власт. Освен това започна да изпитва и презрение към нея. Брут не се беше освободил от страха, който Сервилия му внушаваше, но можеше по-лесно да живее с него.

Затова този ден тя му се усмихна, седна на стола и се приготви за дълъг разговор. Ех, поне кожата му да се беше поизчистила от акнето! Белезите под гъстата му брада сигурно бяха ужасяващи.

— Какво има, Бруте? — попита любезно Сервилия.

— Имаш ли нещо против да поискам от Цезар бракът ми с Юлия да се осъществи другия месец?

Майка му примигна.

— Какво се е случило?

— Нищо. Ние сме сгодени от няколко години, а Юлия вече е на седемнайсет. Много момичета сключват брак на седемнайсет.

— Това е така. Цицерон дори даде Тулия за жена на шестнайсет — но пък и Цицерон не е пример за подражание. И все пак, седемнайсет е приета възраст в средите на истинските римски аристократи. Никой от двамата ви не се е разколебал — усмихна се Сервилия и дори му прати въздушна целувка, — така че защо не?

Брут отново се поддаде на властния ѝ тон.

— Ти ли ще попиташ от мое име, мамо, или трябва аз да го сторя?

— Разбира се, че ти ще повдигнеш въпроса. Това е прекрасно! Сватба другия месец! С Цезар скоро може да станем дядо и баба.

Брут излезе от къщи и отиде да потърси Юлия.

— Попитах майка си дали има нещо против да се оженим другия месец — съобщи той на годеницата си, след като нежно я целуна и я отведе до кушетката, на която можеха да седнат един до друг — Тя много би се радвала. Затова ще попитам баща ти при първа възможност.

Юлия тежко преглътна. Колко много бе разчитала да ѝ оставят още една година свобода! Но нямаше как. Пък и не беше ли по-добре така, както Брут ѝ предлагаше? Колкото повече време минаваше, толкова повече би се противила вътрешно на сватбата си. Най-добре всичко скоро да свърши! Затова му отговори:

— Съгласна съм, Бруте.

— Мислиш ли, че баща ти ще иска да ни приеме сега? — попита с надежда Брут.

— Ами вече е тъмно, но той така или иначе никога не спи. Законът за земята вече е готов, но баща ми се е захванал с някаква друга важна задача. Стоте писари още са в къщата. Чудя се какво ще каже Помпея, ако узнае, че покоите ѝ са се превърнали в държавно учреждение...

— Баща ти няма ли намерение да се жени отново?

— На мен не ми изглежда. Сигурна съм, че не желае да го изненада някоя нова Помпея. Той много обичаше майка ми.

— На мен пък ми се струва, че всеки мъж трябва да си има жена. Но иначе съм щастлив, че не се ожениха с мама. Майка ти толкова ли е била мила?

— Аз почти не си я спомням. Тя не беше чак толкова хубава, пък и баща ми по онова време рядко се задържаше в Рим. Но пък и не мисля, че татко е гледал на нея с очите, с които са свикнали повечето мъже да гледат на жените си. Майка ми е била по-скоро като сестра за него. Двамата са израснали заедно под един покрив и са били силно привързани. — Юлия стана. — Хайде да намерим баба. Винаги пращам нея, тя не се страхува от него.

— А ти страхуваш ли се?

— О, той никога не е бил груб с мен, дори и строг не е бил. Но е зает човек, а аз много го обичам, Бруте! Винаги оставам с усещането, че моите дребни проблеми не заслужават неговото внимание.

Аврелия обаче била настинала и си била легнала рано. Затова Юлия сама потропа на бащиния си кабинет.

— Татко, можеш ли да ни приемеш? — попита тя през вратата.

Цезар сам дойде да им отвори, усмихна им се, целуна дъщеря си по бузата и подаде ръка на Брут. Двамата млади присвиха очи от светлината: вътре в помещението бяха запалени множество маслени лампи.

— Каква изненада — посрещна той госта. — Малко вино?

Брут поклати глава, а Юлия се засмя.

— Татко — рече тя, — знам колко си зает, затова няма да ти отнемам много време. Бихме желали да се оженим другия месец.

— Има ли някакъв конкретен повод? — попита Цезар Брут.

Той заекна.

— Ами, Цезаре, ние сме годеници вече близо девет години, а Юлия навърши седемнайсет. Не сме променили решението си и много се обичаме. Някои момичета се омъжват на седемнайсет. Юния скоро ще го стори, както казва мама. Също и Юнила. И те като Юлия са сгодени за млади мъже, а не за момчета на тяхната възраст.

— Вие да не сте си разрешили някоя волност? — попита Цезар.

— О, не, татко, разбира се, че не! — изчерви се Юлия.

— А може би искате да кажете, че ако не се оженим скоро, няма да се сдържите и ще си разрешите волност? — Той задаваше въпросите си като адвокат.

— Не, не става дума за това. — Брут видимо се засегна. — Дошъл съм с най-почтени намерения, Цезаре. Защо искаш да ни внушиш чувство за вина?

— Ни най-малко — отвърна му Цезар, сякаш въпросът изобщо не го интересува. — Но един баща е длъжен да попита за тези неща, Бруте. Откакто аз навърших пълнолетие, са изминали доста години, затова ревнувам дъщеря си и не съм склонен да я оставям току-така на друг. Съжалявам, ако съм те засегнал. Нямах намерение да обиждам никого. Но само един глупав баща не би задавал въпроси.

— Да, разбирам — измърмори Брут.

— Можем ли да се оженим? — настоя Юлия, която искаше съдбата ѝ да се реши на минутата.

— Не — отговори Цезар.

Настъпи неловко мълчание. Юлия изпита облекчение. През цялото време баща ѝ наблюдаваше единствено нея, сякаш реакцията на Брут беше без значение.

— Защо не? — попита годеникът.

— Казах на осемнайсет, Бруте. И щом съм го казал, значи съм го мислил. Моята бедна първа съпруга беше на седем, когато се оженихме. Тук не става въпрос, дали сме били щастливи или не. Просто оттогава съм си дал дума, че ако имам дъщери, те ще изживеят докрай детството си. Осемнайсет, Бруте. Осемнайсет, Юлия.

— Е, поне опитахме — отбеляза Юлия, когато вратата се затвори зад тях. — Не го вземай твърде навътре, Бруте миличък.

— Напротив, вземам го много навътре! — рече той и се разплака.

Юлия изпрати Брут до вратата, оставяйки го сам на страданията му, и се прибра в покоите си. Отиде в спалнята и свали бюста на Помпей Велики от мястото му на лавицата над леглото. Прегърна го и затанцува из стаята. Чувстваше се щастлива: все още беше *негова*.

Пътят до Палатина, където се намираще къщата на Децим Силан, даде време на Брут да се съвземе.

— Като си помисля, и аз бих предпочела да се ожениш тази година, вместо следващата — подвикна му победоносно Сервилия от дневната.

Брут влезе при майка си.

— Защо?

— Ами защото ако се ожениш догодина, сватбата ти ще засенчи тази на Юния с Вация Исаврик.

— Тогава ще те разочаровам, мамо. Цезар отказа. Трябвало да навърши осемнайсет.

Сервилия учудено го изглежда:

— Какво?

— Цезар не се съгласи.

Тя свъси вежди.

— Колко странно! И защо така?

— Нещо във връзка с първата му жена. Била само на седем, така ни обясни. Затова Юлия трябвало да навърши осемнайсет.

— Що за глупости са това!

— Той е патерфамилиас, мамо, ще прави, както намери за добре.

— Да, това е така, но точно този патерфамилиас нищо не прави без причина. Какво ли е намислил?

— Аз лично повярвах на думите му, мамо. Макар че в първия миг беше доста груб: искаше да разбере дали ние с Юлия сме... сме...

— Така значи? — Сервилия го стрелна с поглед. — А вие „сте“ ли?

— Не!

— Да си призная, щях да падна от стола, ако беше казал „да“. Липсва ти самочувствие, Бруте. Трябваше да му кажеш „да“. Тогава нямаше да има друг избор, освен да ви остави да се ожените.

— Да сключим брак, чиято святост е била накърнена! Това е под нашето достойнство! — тросна й се синът й.

Сервилия демонстративно му обърна гръб.

— Понякога, синко, ми напомняш на Катон. Върви си!

В известен смисъл решението на Бибул да обяви всички дни за събрание през годината за празници (празниците между другото можеха да се използват за търговия и други дейности, като например съдебни заседания) си имаше и добрите страни. Две години по-рано тогавашният консул Пупий Пизон Фруги бе прокара закон, лекс Пупия, с който се забраняваше сенатът да се събира на ден за

събрания^[1]. Целта на закона беше да се ограничат правомощията на първия консул, които пък се подсилваха от приетия преди това закон на Авъл Габиний, забраняващ нормалните сенатски заседания през целия месец февруари — когато управлява вторият консул. Тъй като повечето януарски дни се случваха „дни за събрания“, благодарение на Пизон Фруги сенатът не можеше да заседава на тях.

Цезар се нуждаеше от народното и плебейското събрание. Нито той, нито Ватиний можеха да прокарват своите законопроекти през Сената, който можеше да препоръча даден закон за гласуване, но не и да го гласува вместо народа. Как тогава да се заобиколи решението на Бибул всеки ден, позволяващ свикване на народното събрание, да бъде обявен за празник?

За целта Цезар свика колегията на понтифексите и нареди на така наречените петнайсет познавачи на светите тайнства да прегледат свещените пророчески книги и да потърсят има ли доказателства, че точно през тази година дните за събрания следва да бъдат обявени за празници. В същото време главният авгур Месала Руф свика колегията на авгурите и като резултат се прие, че Бибул е надхвърлил правомощията си на авгур; не можело сам човек да налага религиозни възбрани върху свикването на народното събрание.

И така, докато предварителните заседания, обсъждащи закона за земята, продължаваха, Цезар реши да постави на дискусия и проблема с ратифицирането на Помпеевите договори с източните царства. Със завидна ловкост той свика Сената на заседание към края на януари на ден за събрания: което беше законно, стига точно по това време да няма насрочено народно или плебейско събрание. Когато четиримата народни трибуни, принадлежащи към фракцията на добрите люде, хукнаха да свикват плебейското събрание и така да попречат на Цезаровия план, те изведнъж се оказаха задържани от младежите от Клодиевия кръг; Клодий имаше защо да търси благоволенieto на човек, от когото зависеше дали ще стане плебей или не.

— За нас е въпрос от първостепенна важност да ратифицираме споразуменията и спогодбите, сключени от Гней Помпей Велики на изток — рече Цезар пред събранието. — Ако спогодбите включват ежегоден данък от страна на нашите съседи в Азия, то той трябва да бъде одобрен от римския Сенат, от народното събрание или от плебейското събрание. Външните дела обаче никога не са били

прерогатив на народното и плебейското събрание, тъй като обикновените граждани не разбират нищо от външна политика. Двете години на инерция от страна на Сената са се отразили крайно неблагоприятно на хазната, затова и аз съм твърдо решен да сложа край на това протакане. Данъците от провинциите бяха определени твърде високи заради азиатските публикани, които в израз на протест, задето очакваме прекалено много от тях, не платиха нищо. Конфликтът беше разрешен, но приходите, които получаваме от своите провинции, далеч не са единствените, на които можем да разчитаме от страна на източните народи. Из новозавоюваните римски територии или клиентните ни държави управляват царе и деспоти, които са се съгласили да плащат значителни суми на Рим, само и само да гарантираме техните граници. Вземете например Дейотар от Галатия, който сключи договор с Гней Помпей, предвиждащ годишен данък от петстотин златни таланта — пари, които ще започнат да идват в хазната, щом ратифицираме договора. С други думи, като отказва да узакони постигнатото, Рим само до този момент е изгубил хиляда таланта злато, и то само от страна на Галатия. А колко други са наши съседи, клиенти или подопечни владетели: Сампсикерам, Абгар, Хиркан, Фарнацес, Тигран, Ариобарзан Филопатор, заедно с други принцове от бреговете на Ефрат. Всички те са се съгласили да плащат щедри суми, но никой не отива да ги събере, защото сключените договори още не са ратифицирани. Рим е много богат, но трябва да стане още по-богат! Само за да умиротвори и възстанови Италия, на Рим са му нужни много по-големи приходи, отколкото разполага в момента. Привикал съм ви всички тук, с цел да не прекратяваме дискусиата, докато не прегледаме всички договори и не изслушаме всички възможни възражения.

Цезар си пое дълбоко въздух и погледна към Катон.

— И едно предупреждение. Ако сенатът откаже да се занимае с въпроса за ратификациите, аз ще прехвърля въпроса на плебса, и то веднага. Освен това да не забравяме, че съм патриций, и че дори да искам, не бих могъл да се меся в работата на плебса, още по-малко да го наставлям. Това е единственият ви шанс, назначени отци. Или ще си свършите работата, или ще гледате как плебсът разсипва всичко. Не ме интересува кое решение ще изберете, но може да е само *едно от двете!*

— Не! — изкрещя изведнъж Лукул от мястото си на първия ред. — Не, не и не! Ами какво стана със споразуменията, които аз сключих на изток? Не беше Помпей този, който завоюва Изтока, аз бях! А коварният Помпей само си приписа победата и си окачи лаврите! Аз подчиних Изтока, аз наложих споразумения, които само чакаха да влязат в сила! Нека ти го кажа право в очите, Гай Цезар: няма да позволя на Сената да ратифицира договори, сключени от името на Рим от някакъв си пиценски селяк! Човек, който не знае кой е працядо му, ще ни управлява, все едно ни е цар! Ще се разхожда в карнавални одежди из града! Не, не и не!

Цезар обаче изгуби търпение.

— Луций Лициний Лукул, ела тук! — заповяда той на бившия консул. — Застани пред мен!

Двамата никога не се бяха харесвали, нищо че имаха много общи черти: знатни аристократи, и двамата в една или друга степен обвързани със Сула. Може би точно това обясняваше и ревността помежду им: Лукул винаги се бе чувствал пренебрегнат заради далеч по-младия Цезар, който беше племенник на Сула. Именно Лукул беше обвинил Цезар, че е дарявал с ласките си цар Никомед — хора като Бибул не биха имали куража да измислят подобна мерзост, можеха само да я повтарят.

В онези далечни дни Лукул реше физически здрав, дисциплиниран, трудолюбив, изключително съвестен и способен провинциален управител и пълководец. Годишите и страстта му към психотропните вещества — да не говорим за виното и екзотичните храни — го бяха превърнали в дебел старец с подпухнало лице и почти невиждащи очи. Някогашният Лукул никога не би се уплашил от подобна нагла заповед; сегашният послушно се дотътри от стола си до подиума на консулите и застана пред Цезар.

— Луций Лициний Лукул — започна да му обяснява със спокоен тон Цезар, — за последен път те предупреждавам: или ще върнеш думите си назад, или ще дам на плебса да стори с теб каквото стори навремето със Сервий Цепион! Ще се постарая да бъдеш обвинен в престъпна безотговорност и неспособност да изпълниш задачите, връчени ти от римския Сенат и народ. От теб се очакваше да умиротвориш Изтока и да свалиш от властта двама царе. Ти не успя да го сториш. А сега аз ще те пратя на съд и ще се погрижа да отидеш на

доживотно заточение на най-ужасното и самотно място на сред морето: някое тясно островче, на което няма да има място къде да си простреш туниката! Ясен ли съм? Разбираш ли какво ти говоря? Не ме предизвиквай, Лукуле, защото аз държа на думата си!

Сенаторите бяха като вцепенени. Нито Бибул, нито Катон смееха да помръднат. Когато Цезар придобиеше подобно изражение, най-добре да не рискуваш с излишни забележки. Но именно в такива момент Цезар убеждаваше всички свои врагове в какво страшилище би могъл да се превърне, ако го оставеха. Той не само щеше да си присвои цялата власт, но щеше да се обяви за цар. Царят обаче трябваше да разполага със собствена армия. Ето защо те нямаше да му позволят да се сдобие с такава. Нито Бибул, нито Катон бяха на възраст да са участвали в политическия живот, докато е бил жив Сула, но Бибул добре си го спомняше: не беше трудно да се открие у днешния Цезар някогашният Сула. Помпей не беше нищо особено: той просто нямаше потекло и необходимия авторитет. Но Цезар го имаше!

Лукул падна на колене и се разплака. Започна да се извинява, все едно някой източен деспот молеше за милост самодръжците Митридат и Тигран. Сенаторите седяха безмълвни и потресени. Това не беше прието; това беше унижение за всеки от тях.

— Ликтори, отведете го у дома — нареди Цезар.

И пак никой не продума. Двама от ликторите на първия консул подхванаха Лукул, помогнаха му да се изправи и го изведеха стенещ и хлипащ навън.

— Много добре — рече Цезар. — Какво решаваме тогава? Дали сенатът е склонен сам да ратифицира споразуменията с източните владетели, или ще трябва плебсът да гласува някой лекс Ватиние?

— Да решава плебсът! — отвърна му Бибул.

— Да решава плебсът! — изрева в подкрепа и Катон.

Когато Цезар даде ход на гласуването, почти никой не застана от дясната му страна: сенаторите смятаха, че всеки друг вариант е за предпочитане пред това да се подчинят на Цезар. Нека договорите се разгледат в плебейското събрание и всички да се уверят какво представляват: веднъж проява на безочие от страна на Помпей и втори път проява на още по-голямо безочие от страна на Цезар. Никой не обичаше да го командват, а поведението на Цезар този ден издаваше

амбициите му да се разпорежда като господар. По-добре смърт, отколкото нов диктатор.

— На тях това не им се понрави, а Помпей е много нещастен — отбеляза Крас след края на това кратко заседание.

— Какъв друг избор имах, Марк? Какво да правя? Може би да бездействам? — възмуцаваше се Цезар.

— Ами в интерес на истината така беше по-добре — посъветва го приятелят му, сигурен, че той няма да се вслуша в думите му. — Те знаят, че ти обичаш да действаш, знаят, че обичаш всичко да бъде довеждано до успешен край. Твоето управление ще се превърне в извиване на ръце. Мразят да им се напомня, че са заприличали на баби. Мразят самата мисъл, че някой би могъл да налага решения със сила. Не е твоя вината, че си се родил с господарско мислене, Гай, но това, което се случва в Сената, все повече прилича на бой между овни. Добрите люде са твои врагове. Но по една или друга причина ти настройваш целия Сенат срещу себе си. Докато Лукул ти целуваше краката, аз наблюдавах реакциите на околните. Лукул нямаше намерение да дава примери: не е в състояние да измисли подобен ход. Но така или иначе се превърна в нагледен пример. Всички присъстващи си представиха как стоят на свой ред на колене и се молят за милостта ти, сякаш си някой цар.

— Това са пълни глупости!

— За теб може и да са, но за тях — не. Ако искаш съвета ми, Цезаре, до края на годината не предприемай нищо. Остави и ратификацията на договорите, и поземления закон. Ще се усмихваш и ще се съгласяваш с предложенията им. Така може и да ти простят.

— По-скоро бих отишъл при Лукул на самотния остров — процеди през зъби Цезар, — отколкото да се моля на добрите люде!

Крас въздъхна.

— Така си и мислех, че ще ми отвърнеш. В такъв случай, Цезаре, нека всичко бъде на твоя отговорност.

— Да не искаш да кажеш, че ме изоставяш?

— Не, аз съм твърде делови човек, за да си позволявам подобни ходове. Ти обещавах огромни печалби на деловите среди, тъкмо затова народното и плебейското събрание ще гласуват каквото поискаш. Но най-добре не изпускай от очи Помпей. Той не е като мен сигурен съюзник. Твърде много му се иска да е един от тях.

И така народният трибун Публий Ватиний отнесе въпроса за ратификацията на договорите с Изтока пред плебейското събрание. От първоначалния законопроект, който трябваше да представлява просто съгласие с Помпеевите разпореждания, се нароиха няколко закона. Проблемът беше в това, че плебът гледаше на дългите закони като на доста досадна тежест и след като първоначалното вълнение преминеше, Ватиний трябваше да действа бързо. Освен това той не беше толкова добре запознат с римските традиции по простата причина, че дядо му не е бил римски гражданин и си е живял мирно и тихо в Алба Фуценция. А тъй като до плебейското събрание патрициите нямаха достъп, Ватиний трябваше да се оправя без помощта на Цезар (който удържа на думата, дадена пред Сената) и да определя границите на царства и господарства, за които не беше чувал дори. От своя страна добрите люде не се месеха и за цял месец неуморна дейност на Форума Ватиний не чу нито веднъж някой да му налага вето. Добрите люде нямаха намерение да му пречат, а изчакваха кога ще свърши, за да могат да се оплакват колко зле се е справил със задачата и да го сочат като пример докъде се стига, щом сенатските прерогативи се отнемат от другите законодателни институции.

Цезар обаче им повтаряше:

— Дадох ви възможност да решавате, вие отказате да я използвате. Оплаквайте се на плебса. Или най-добре, след като се отказате от собствените си задължения, научете плебса как се изготвят договори и се налагат данъци. Изглежда, че занапред плебеите ще решават въпроса. Вече създадохме прецедент.

Но всичко това изглеждаше като невинна игра в сравнение с борбата, която щеше да се разгори в народното събрание при гласуването на поземления закон. Изискваният от закона срок беше изтекъл, необходимият брой предварителни заседания, на които да се обсъдят текстовете, бяха проведени, Цезар беше в правото си да свика трибутните комиции на заседание на осемнайсетия ден от февруари, нищо че по това време фасциите, олицетворяващи върховната власт, се държаха от Бибул.

До въпросната дата всички Помпееви ветерани, избрани да гласуват, се бяха появили в Рим и дадоха необходимата подкрепа за

лекс Юлия агрария. На Форумата се събраха толкова хора, че Цезар дори не направи опит да проведе гласуването в Кладенеца на комициите. Вместо това се качи на площадката пред храма на Кастор и Полукс и премина към гласуване без излишни условности. Достатъчно бе Помпей в качеството си на авгур да прецени знаменията, Цезар в качеството си на върховен понтифекс да прочете нужните молитви, и дойде ред да се тегли жребият в какъв ред ще гласуват трибите. Слънцето едва се бе показало над билото на Есквилинския хълм.

Щом се падна на избирателите от триба Корнелия първи да гласуват, добрите люде нанесоха своя удар. Предшестван от ликторите си, нарамили сноповете пръчки в знак на властта му, Бибул си проправи път през множеството, последван от Катон, Ахенобарб, Гай Пизон, Фавоний и четиримата народни трибуни, които му се подчиняваха: сред тях и Метел Сципион. Ликторите се спряха в подножието на стълбите към храма, а Бибул мина покрай тях и застана на най-ниското стъпало.

— Гай Юлий Цезар, ти не държиш фасциите! — изкрещя той. — Това заседание е незаконно, защото аз, действащият консул за месеца, не съм дал съгласието си за неговото провеждане! Разпусни веднага събранието или ще те дам под съд!

Едва бе изрекъл последната дума, когато тълпата нададе рев и се втурна напред — толкова бързо, че на народните трибуни дори не им остана време да наложат своето вето; а и да са го произнесли, никой не ги чу. Бибул, който отдавна си го беше просил, бе замерян с всякакви боклуци, а когато ликторите го наобиколиха, неприкосновените им личности изведнъж станаха обект на всеобщо посегателство. Гражданството се залови и с неприкосновената личност на втория консул, който изяде не един и два плесника, последван от предания Катон; останалите защитници на идеята своевременно се отдръпнаха. Най-накрая някой изля кофа с нечистотии върху главата на Бибул. Докато тълпата се заливаше от смях, Бибул, Катон и ликторите хукнаха да се спасяват.

Лекс Юлия агрария беше приет с такова убедително мнозинство, че всъщност гласуваха само осемнайсет триби: тяхното единодушие правеше безсмислен избора на останалите седемнайсет. Оттам нататък стана въпрос как да се попълни съставът на поземлената комисия. Имената бяха предлагани от Помпей и включваха не една и две

познати личности: Варон, Цезаровия зет Марк Аций Балб, както и най-големия капацитет в римското свиневъдство Гней Тремелий Скрофа; втората комисия, съставена от бивши консули, които да наблюдават дейността на първата, включваше Помпей, Крас, Месала Нигер, Луций Цезар и Гай Косконий (който между другото никога не е бил консул, но заслужаваше поощрение).

Убедени в своя успех след смайващата проява на публично насилие по време на незаконно свикано заседание на народното събрание, добрите люде се опитаха още на другия ден да свалят Цезар от власт. Бибул свика Сената на закрито заседание и показа на всички натъртванията си. Като допълнителни аргументи бяха показани раните и синините на Катон и ликторите.

— Аз дори няма да се опитвам да дам Гай Юлий Цезар под съд по обвинение в подстрекателство към насилие! — обясняваше разгорещено Бибул. — Би било безсмислено, никой няма да събере смелост да го признае за виновен. Решението, което искам, е по-добро и съвсем окончателно! Искам Сенатус Консултум Ултимум! Но не обикновен указ за извънредно положение, като онзи, наложен против Гай Гракх! Искам да се обяви такова състояние на обществена опасност, при което аз да бъда назначен за диктатор до деня, когато общественото насилие не бъде окончателно премахнато от Форум Романум, а Цезар не бъде прогонен завинаги от Италия! Няма да се задоволя с половинчати мерки като онези, с които се задоволявахме, докато Катилина окупираше Етрурия! Искам всичко да бъде свършено, както трябва! Аз ще бъда законно избран диктатор, а Марк Порций Катон ще бъде началник на конницата! Оттам нататък аз ще решавам какви мерки да предприема. Така никой сенатор не би могъл да бъде обвинен в държавна измяна, и никой не би могъл да търси съдебна отговорност от законно назначения диктатор за мерките, които той е сметнал за необходими в името на реда. Искам да се проведе гласуване!

— Не се и съмнявам, че искаш, Марк Бибул — сръза го Цезар. — Но не бива да се излагаш. Сенатът няма да ти връчи мандат на диктатор до деня, когато вземеш, че пораснеш с една-две педи. Та ти не би могъл да виждаш какво става край теб, защото главите на въоръжената ти охрана ще крият гледката. Е, освен ако не въоръжиш дружина джуджета... Единственото насилие бе провокирано от теб.

Никой не може да говори за бунт или размирици. Щом народът даде да се разбере какво мисли за консулите, които пречат на законно организираните процедури, гласуването протече мирно и тихо. С теб може да са се погаврили, но никой не е пожелал да ти нанесе каквито и да е телесни повреди. Най-голямата обида беше кофата с нечистотиите, която ти сам си изпроси. Не сенатът е суверен в тази страна, Марк Бибул, а народът. Ти се опита да оспориш този суверенитет в името на някакви си петстотин души, повечето от които присъстват в момента в тази зала. И повечето от които, надявам се, ще се покажат достатъчно благоразумни, за да отклонят твоето искане, защото то е неоправдано и безсмислено. Рим не е заплашен, от каквито и да е размирици. Никъде на хоризонта не се задава и най-малкото облаче, предвещаващо безредици или революции. Ти си злобно и отмъстително човече, което иска всичко да става, както на него му изнася, и никой да не му противоречи. Колкото до Марк Катон, той е един лицемерен човек. Забелязах, че вчера твоите съмишленици не пожелаха да допринесат за диктаторската ти кауза, като прибавят някоя и друга синина към твоите. Диктаторът Бибул! Богове, каква тъпа шега! Твърде добре си те спомням от времето, когато обсаждахме Митилена. Е, няма как точно аз да се уплаша от диктатора Бибул. Ти тогава не можеше една оргия да организираш или дори пиянска свата в кръчмата. Ти си една бездарна, суетна, самонадеяна гъсеница! Давай, нека да гласуваме! Ако искаш, дори аз ще подложам въпроса на гласуване вместо теб!

Цезар огледа присъстващите, като особено дълго се взира в Цицерон. Заплахата беше толкова явна, че не само Цицерон, ами и хората край него я усетиха. Що за излъчване имаше този човек! Сякаш с някаква невидима сила въздействаше на сенаторите, които изведнъж си дадоха сметка, че ако дори Помпей има своите скрупули и задръжки, то Цезар би отишъл до самата крайност. Ако сега си помислеха, че Цезар просто блъфира, току-виж се оказало, че нямата му заплаха е напълно възможна. Той не беше просто опасен за тях. В него се криеха кълновете на всеобщо унищожение.

Когато се даде ход на гласуването, единствен Катул седна вдясно от Бибул. Дори Метел Сципион и останалите се признаха за победени.

Цезар се върна на Форум и поиска от народа да гласува една допълнителна клауза в поземления закон: в деня, когато законът влезеше в сила, а това беше след седемнайсет дни, всеки сенатор да

положи клетва, че ще го защитава и поддържа. Историята познаваше прецеденти в този смисъл като прочутия отказ на Метел Нумидик да се съобрази с волята на Марий, довел до неколкогодишното изгнание на Метел.

Но времената се бяха променили и народът вече разсъждаваше другояче: на Сената се гледаше като на институция, поставила си за цел да пречи на реформите, а Помпеевите ветерани разчитаха на обещаната им от Цезар земя. В началото неколцина сенатори отказаха да се закълнат, но Цезар да ги принуди и в крайна сметка един по един всички се примириха със съдбата. Отказаха да положат клетва единствено Метел Целер, Катон и Бибул. Най-накрая и Бибул се предаде, но Целер и Катон продължаваха да упорстват.

— Предлагам ти — рече Цезар на Цицерон, — да убедиш двамата да не упорстват. — Той лукаво се усмихна. — Имам разрешение от страна на понтифексите и авгурите да прокарам закон, позволяващ на Публий Клодий да бъде осиновен от плебей. Досега не съм се възползвал от това си право, пък и се надявам да не се налага. Но в края на краищата, Цицероне, всичко зависи от теб.

Цицерон беше ужасен от перспективата и се залови за работа.

— Говорих с Великия човек — обясни той на Целер и Катон, без да си дава сметка, че говори за Цезар, а не за Помпей. — Заканил се е живи да ви одере, ако не се закълнете.

— Мисля, че ще представлявам доста красива гледка жив одран и окачен на Форума — отговори му Целер.

— Целере, той ще ти отнеме всичко! Сериозно ти говоря! Ако не се закълнете, това означава край на политическата ви кариера. Законът не предвижда наказания за онези, които не положат клетва, той не е толкова глупав. Никой няма да ви похвали, че сте извършили кой знае какъв героизъм, отказвайки да се закълнете; не ви очаква нито глоба, нито изгнание. Това, което ще ви сполети, е да си спечелите омразата на Форума — такава омраза, каквато не би ви позволила изобщо да се появите на публично място. Ако не положите клетва, народът ще ви обяви за свои врагове, за хора, които се противят на реформите единствено заради принципа да се противят. Хората ще приемат вашето упорство като обида към тях, а не към Цезар. Бибул не трябваше да крещи пред народното събрание, че нямало да разреши гласуването, на каквото и да е закон, колкото и да им се искал на

гражданите. Хората изтълкуваха това като израз на злоба и презрение. Добрите люде се показаха в изключително лоша светлина. Не разбирате ли, че зад закона не стоят само войниците на Великия, а и цялото конническо съсловие?

Целер изглеждаше разколебан.

— Не виждам защо и конниците ще застанат зад подобен закон.

— Защото точно в този момент са се захванали да купуват земи из цяла Италия, за да ги продадат след това с печалба на поземлената комисия! — обясни му Цицерон.

— Това е долно! — възмути се Катон, който до този момент мълчеше. — Аз съм правнук на Катон Цензор, няма да преклоня глава пред някакво си разглежено аристократче! Пък ако ще цялото конническо съсловие да е зад него! Да пукнат всички конници дано!

Цицерон, който съзнаваше, че илюзиите му за вечно съгласие между сенатори и конници принадлежат към безвъзвратно изгубеното минало, въздъхна и вдигна ръце в умолителен жест.

— Катоне, скъпи мой приятелю, закълни се! Разбирам отношението ти към конниците, можеш да ми вярваш! Те искат всичко да стане, както тях ги урежда, склонни са без всякакви скрупули да прибегват до всевъзможни средства за натиск. Но ние какво можем да направим? И занаяд ще трябва да живеем с тях, нямаме избор. Колко души принадлежат към Сената? Със сигурност недостатъчно, за да се опълчим на конниците. А един твой отказ сега ще бъде изтълкуван като обида за цялото конническо съсловие. Днес то е твърде могъщо, за да те остави на мира.

— На мен пък ми се ще да видя какво ще стане — настоя Целер.

— И на мен — подкрепи го Катон.

— Кога ще пораснете? — възкликна Цицерон. — Какво толкова искате да видите? Как се давите в блатото? Просто се налага да се примирите. Полагате клетва и оцелявате. Отказвате да се закълнете и се превръщате в политически трупове. — И тъй като разбра, че те няма да отстъпят, забрави достойнството си и добави: — Целере, Катоне, закълнете се, умолявам ви! В крайна сметка, ако помислите, какво толкова имате да губите? Кое е по-важно: да знаете, че Великия по никакъв повод не е получил вашето благоволение, дори за нещо, което не ви засяга пряко, или да се обречете на пълна забрава? Ако вие се самоубиете политически, няма да има кой да ви замести, за да

продължи борбата, не е ли така? Не виждате ли, че е по-важно да останете на арената с оръжие в ръка, отколкото да ви отнесат на щитовете ви, геройски загинали?

Дори след като Целер се призна за убеден, на Цицерон му бяха нужни нови два часа, за да склони и Катон да се откаже от решението си. Но накрая и той се съгласи. Целер и Катон положиха клетва, а тъй като бяха мъже на думата, това означаваше, че наистина няма да оспорват закона; Цезар помнеше случая с Цина и изрично гледаше в ръцете им, дали не държат някое камъче, което да превърне клетвата им в невалидна.

— Каква ужасна година! — оплака се Цицерон пред Теренция. — Все едно гледам как шепа исполини блъскат с все сила по някаква стена, твърде здрава, за да поддаде. Поне мен да ме нямаше, че да не ги гледам!

Теренция го потупа по ръката.

— Мъжо, ти просто си преуморен. Защо си тук? Ако продължаваш да стоиш в Рим, накрая ще се поболееш. Защо не заминем за Анций и Формия? Ще си позволим една прекрасна почивка, няма да се прибираме чак до май или юни. Помисли за розите, разцъфнали през ранна пролет! Знам, че обожаваш да посрещаш пролетта в Кампания. Пък можем да отскочим до Арпин, да видим как вървят сиренето и вълната.

Пред Цицерон се разкриха омайни гледки, но той поклати глава.

— Ех, Теренция, какво ли не бих дал, само и само да замина! Но това е невъзможно. Хибрида се е върнал от Македония и половин Македония е в Рим, за да го обвинява в грабежи. Каквото и да се разправя за него, бедният се държа коректно, докато бяхме заедно консули. Никога не ми е създавал главоболия. Сега се налага да го защитавам. Това е най-малкото, което съм способен да направя за него.

— Тогава ще ми обещаеш, че в мига, когато съдът произнесе присъдата, ще заминеш — настоя Теренция. — Аз ще тръгна с Тулия и Пизон Фруги. Тулия много иска да гледа игрите в Анций. Освен това малкият Марк не се чувства добре и аз все повече се страхувам, че е наследил моя ревматизъм.

Да чуе Теренция да го моли за нещо, бе събитие, каквото Цицерон не познаваше дотогава. Веднага след края на процеса срещу Хибрида той щеше да се присъедини към семейството.

Проблемът беше, че когато подготвяше защитата на Гай Антоний Хибрида, Цицерон все още не беше забравил заплахите на Цезар. Срамуваше се, че се е превърнал в Цезаров слуга, подобно поведение не отиваше на човека, чиято смелост и решителност са спасили родината.

Нищо чудно тогава, че точно при заключителната си реч пред съда, когато съдебните заседатели трябваше да се произнесат относно вината на Хибрида, Цицерон не се сдържа и подхвана темата, която най-много го вълнуваше. Както обикновено той произнесе блестящо слово, превъзнесе Хибрида до небесата и обясни най-убедително на заседателите, че Хибрида не само никога не е изтезавал гърци и гъркини като млад офицер, но дори като дете мушица не е убил. Как би могъл такъв свят човек да е ограбил половината население на Македония?

— Ех — въздъхна Цицерон, щом дойде ред за заключителните слова, — колко ми липсват дните, когато с Гай Хибрида бяхме консули! Какво прекрасно и почтено място беше Рим в онези години! Вярно, имаше един Катилина, който кроеше заговори и се канеше да събори нашата държава, но двамата с обвиняемия се справихме със заплахата и спасихме родината! И за какво, уважаеми съдебни заседатели? За какво? Ще ми се да можех да ви обясня защо с Гай Хибрида твърдо отстоявахме властта си и се борихме напук на всички печални събития! Всичко това е било напразно, ако съдим как в този ужасен днешен ден Рим търпи ужасяващото управление на човек, който за нищо на света не е заслужил да носи консулската тога! И нямам предвид великия и благороден Марк Бибул! Говоря за онзи кръвожаден звяр Цезар! Той унищожи съгласието между съловията, той се подигра със Сената, той опетни консулската институция! Заврял е главите ни в нечистотиите на Голямата клоака, не ни оставя дъх да си поемем, иска да ни превърне в нечистотии! Щом свърши този процес, аз напускам Рим, и то за дълго, защото ми е тежко да гледам как Цезар осейва цял Рим с фекалиите си! Отивам на морския бряг, а оттам ще продължа своето пътешествие до Александрия, последната крепост на знанието и доброто управление...

Речта свърши, заседателите гласуваха. „Виновен“. Гай Антоний Хибрида заминаваше на заточение на остров Кефалония — място, което познаваше добре и където го познаваха добре. Колкото до Цицерон, Теренция вече беше заминала, затова той си събра багажа и още същия следобед напусна Рим.

Процесът приключи още на сутринта, а Цезар беше следил развоя му незабелязан от Цицерон, но достатъчно близо, за да чуе думите му. Още преди заседателите да са взели решение, консултът вече беше пратил куриери до различни краища на града.

За Цезар делото срещу Хибрида беше интересно по няколко причини. Най-напред заради това, че навремето той самият беше съдил Хибрида по обвинения в убийства и осакатяване на местни жители от района край езерото Орхомен в Гърция, докато е командвал дружина от суланската конница. Цезар беше привлечен към настоящия процес и заради обвинителя — някогашно Цицероново протеже, което бе намерило смелост да се изправи очи в очи с учителя си. Марк Целий Руф, красив и представителен младеж, беше организиран обвинението по блестящ начин и буквално засенчи Цицерон...

На Цезар му бе достатъчно да чуе началните думи на Цицерон, за да е сигурен в изхода на делото: Хибрида беше обречен. Просто репутацията му на изверг беше твърде голяма, за да повярват заседателите на Цицероновите измислици.

И ето, че се стигна до Цицероновите лирически отклонения.

Този път Цезар се ядоса. Прибра се в кабинета си в Държавния дом, прехапа гневно устни и нетърпеливо зачака хората, които беше пратил да повикат. Значи Цицерон се смяташе за недосегаем? Е, Марк Тулий Цицерон скоро щеше да запее друга песен! Колкото пъти се бе опитвал да го привлече на своя страна, все му се присмиваше. И то дори след като любимият му Помпей даде да се разбере, че би желал да подкрепи Цезар. А цял Рим добре знаеше защо Цицерон толкова много обичаше Помпей: защото навремето, когато се страхувал да хване меча и да се бие в Съюзническата война, именно той го е взел под своето крило и го е записал кадет в армията на баща си Помпей Касапина. Но дори и Помпей не го убеди да се довери на Цезар. Е, тогава Цезар ще използва Помпей, за да го унищожи. Беше му дал знак

с Рабирий, нещо повече: беше му показал, че след Рабирий и Цицерон се намира в опасност. Дойде времето да разбере колко е неприятно да го чака изгнание.

Защо всички си въобразяваха, че могат безнаказано да обиждат Цезар? Е, кой знае, може би това, което щеше да се случи сега с Цицерон, ще им докаже, че не са прави. Той имаше много начини да отвърне на ударите. Единствената причина да не го стори досега, бе, че веднъж поел по този път, може би нямаше да има кой да го спре.

Пръв пристигна Публий Клодий. Пое жадно чашата с вино, която Цезар му подаде, и седна. Пак се изправи, пак седна, започна да се върти на стола.

— Ти на едно място не можеш ли да стоиш? — попита го Цезар.

— Не ми е приятно.

— Постарай се.

Клодий усещаше, че го чака някоя приятна новина, затова наложи на тялото си да стои неподвижно, но колкото и да се владееше, един орган не се подчиняваше: устата му, под която напоследък стърчеше дълга козя брада. Долната му устна постоянно шаваше нагоре-надолу, от което пък брадата ту провисваше надолу, ту щръкваше напред. Цезар сякаш не можеше да откъсне поглед от необичайната картина пред себе си накрая избухна в оглушителен смях. Странното с Цезар беше, че смехът му не дразнеше Клодий по начина, по който му лазеше по нервите например смехът на Цицерон.

— За-що — попита на пресекулки Цезар, — толкова държиш на тази смехотворна украса?

— Всички носим такива — отговори Клодий, все едно това беше достатъчно обяснение.

— Забелязал съм. С изключение на братовчед ми Антоний.

Клодий се изхили.

— При бедния Антоний просто не израсна, както трябва. Горкият много се отчая. Вместо напред брадата му стърчеше нагоре и постоянно му гъделичкаше носа.

— Мога ли да предположа защо толкова държите на приликата с козлите?

— О, мисля, че не е трудно да се сетиш, Цезаре.

— За да дразните добрите люде.

— Както и всички други, които са достатъчно глупави, за да се обиждат.

— Аз обаче настоявам да се обръснеш. И то веднага, Клодий.

— Ако ми кажеш поне една сериозна причина! — тросна му се той.

— За един патриций може да е хубаво да бъде ексцентричен, но плебеите не са с такова самочувствие, за да го правят. Плебеите са длъжни в по-голяма степен да се съобразяват с обществения морал.

Широка усмивка озари лицето на Клодий.

— Искаш да кажеш, че имам съгласието на понтифексите и авгурите?

— О, да. Подписано, подпечатано и предадено лично на мен.

— И то при условие, че Целер още е тук?

— Целер нищо не посмя да каже.

Клодий остави чашата и стана.

— Най-добре да потърся Публий Фонтей — моя осиновител.

— Седни си на мястото, Клодий! Новият ти баща вече идва насам.

— Значи мога да стана народен трибун! Най-великият в римската история!

Скоро след това на вратата се показва още една козя брада: тази на Публий Фонтей. Младежът не скри удоволствието си, когато му съобщиха, че той, двайсетгодишният никаквец става баща на трийсет и две годишен сенатор.

— Склонен ли си да освободиш Публий Клодий от бащината си власт и да обръснеш това нещо от лицето си? — попита Цезар.

— О, да, разбира се, Гай Юлий, както пожелаеш!

— Чудесно! — Цезар стана, за да посрещне Помпей.

— Какво е станало? — попита леко разтревожен Помпей, а видът на двамата младежи с кози бради засили подозренията му. — Май наистина е станало нещо.

— Нищо лошо, Велики, можеш да ми вярваш — успокои го Цезар и отново седна на мястото си. — Просто се нуждая от услугите на авгур и си помислих, че ти ще пожелаеш да се отзовеш.

— Когато имаш нужда, Цезаре. Но за какво съм ти?

— Ами както съм сигурен, че знаеш, Публий Клодий от известно време проявява желание да се лиши от патрицианския си статут. Това е

неговият осиновител Публий Фонтей. Бих се радвал церемонията по осиновяването да се осъществи още днес, а ти да бъдеш авгурът.

Помпей не беше глупав. Много преди Цезар да му обясни, той вече знаеше за какво става дума. И той беше сутринта на Форум, при това се беше засегнал още повече, защото в този момент всяка обида по адрес на Цезар автоматически се прехвърляше и върху него. В продължение на години се беше съобразявал с колебанията и игрите на Цицерон, нищо че беснееше всеки път, когато той идваше да го моли за помощ и закрила. Страшен спасител на родината, няма що! Нека това самовлюбено създание най-после разбере какво означава да търпиш лишения! Как щеше да се разтрепери, щом научи за промяната около Клодий!

— Радвам се, че мога да помогна — прие поканата Помпей.

— Тогава нека се срещнем отново в Кладенеца на комициите след час — подкани ги Цезар. — Дотогава ще успея да събера ликтори от трийсетте курии и всичко ще бъде готови. А вие ще дойдете обръснати.

Клодий се задържа на вратата.

— Всичко веднага ли ще стане, Цезаре, или ще чакам още седемнайсет дни?

— До изборите за народни трибуни остава половин година, Клодий, какво значение има? — засмя се Цезар. — Но за да сме абсолютно сигурни, ще проведем още една церемония след два пазарни интервала. — Той изведнъж се сети за нещо. — Надявам се все пак да зависиш само от себе си. Да не се окаже, че още си под опеката на Апий Клавдий?

— Не, той не е мой патерфамилиас от деня, в който се ожених.

— Значи няма да има никакви пречки.

Нямаше. Малцина бяха знатните римляни, дошли да присъстват на церемонията по „отричането“, придружена с молитви, религиозни песни, поднасяне на жертви и разни други архаични ритуали. Публий Клодий, допреди броещи мигове член на патрицианския род Клавдии, стана за няколко минути член на плебейския род Фонтей, след което си възвърна родното име и се оказа отново член на рода Клавдии, но на негов нов плебейски клон, при това напълно различен от този на Марцелите. В действителност Публий Клодий създаде нова знатна фамилия. Лишена от правото да участва в религиозната церемония,

Фулвия стоеше възможно най-близо и щом всичко свърши, се присъедини към съпруга си, за да започнат двамата своята триумфална обиколка на Форума: нека всички знаят, че на следващата година Клодий ще е народен трибун и че дните на Цицерон като римски гражданин са преброени.

Цицерон научи всичко това в една малка крайпътна кръчма в Трес Таберне, малко селище по пътя към Анций. Там се засече с младия Курион.

— Скъпи приятелю — поздрави го Цицерон и го отведе в малката стаичка за почетни гости. — Единственото, което ме натъжава, задето те виждам пред себе си, е, че твоето отсъствие от Рим означава, че не си подновил своите забележителни изказвания срещу Цезар. Какво се е случило? Миналата година беше толкова разговорлив, а тази си се умълчал като риба.

— Омръзна ми — отговори със зле прикрита досада Курион; едно от лошите неща, когато търсиш благоволенieto на добрите люде, е, че трябва да общуваш с хора като Цицерон. Нямахме как да обясни на Цицерон, че е спрял кампанията си против Цезар, защото Клодий го е спасил от финансово затруднение и в замяна му е наложил да мълчи. Но тъй като сметна случая за подходящ да си изкара злобата върху Цицерон, любезно се съгласи да му направи компания и дори послушно се съобразяваше с темите, които се струваха интересни на знатния му събеседник. Накрая уж между другото му подхвърли:

— Какво мислиш за придобития плебейски статут на Клодий?

Ефектът бе по-силен, отколкото се беше надявал. Цицерон пребледня и се вкопчи в масата.

— *Какво каза?* — прошепна спасителят на републиката.

— *Че Клодий е станал плебей.*

— *Кога?*

— *Преди няколко дни. Ще трябва да си наемеш носилка, Цицероне, явно пътуването ти отнема много време. Аз самият не съм бил свидетел на церемонията, но Клодий всичко ми разказа. Много е доволен. Говори, че ще се яви на изборите за трибуни. Аз самият не виждам защо изобщо си струва да го прави, след като единственото му намерение е да си отмъсти на теб. Като го видях, най-напред*

превъзнасяше Цезар до небесата, защото той му бил осигурил законовия акт, а в следващия миг започна да ми обяснява как ще премахне всички Цезарови закони. Ама то какво друго да очакваш от Клодий!

Лицето на Цицерон възвърна за миг цвета си, но после така почервения, че Курион се изплаши да не вземе човекът да умре пред очите му.

— Цезар го е направил плебей?

— В същия ден, в който ти се изпусна по негов адрес на делото срещу Хибрида. По обяд всичко беше мирно и тихо, три часа по-късно Клодий търчеше да съобщи на всички, че се е сдобил с плебейски статут. И че ще те съди.

— Свободата на словото е мъртва! — заключи с трагичен тон Цицерон.

— Ами ти чак сега ли го разбираш? — ухили се надменно Курион.

— Но ако Цезар го е направил плебей, той защо ще заплашва да му унищожи законите?

— О, не е от омраза. Клодий няма нищо против Цезар — обясни Курион. — Но ненавижда Помпей. А законите на Цезар са създадени единствено в интерес на Великия. Клодий твърди, че Великия е трън в петата на Рим.

— Е, веднъж и аз да съм съгласен с него — измърмори Цицерон.

Това обаче не му попречи да се развика от възторг, щом срещна Помпей наред Анций. Великия беше отседнал в града по пътя си за Рим. Беше обиколил набързо Кампания в качеството си на председател на поземлената комисия.

— Чу ли, че Клодий бил станал плебей? — попита Цицерон.

— Не съм го чул, Цицероне, аз съм пряк участник в събитието — похвали се Помпей и в сините му очи заиграха искрици. — Бях поканен да проведа ауспициите и те се оказаха много благоприятни. Най-чистият черен дроб, който някога съм виждал! Класически случай.

— Ох, какво ще стане с мен сега! — простена Цицерон.

— Нищо, Цицероне, нищо! Клодий само приказва, слушай ме какво ти говоря. Нито Цезар, нито аз ще го оставим косъм да откъсне от достопочтената ти глава.

— От *достопочтената* ми глава! — засегна се Цицерон. — С тебе сме връстници, Помпей!

— Кой е казал, че моята глава не е достопочтена?

— Аз съм обречен!

— Глупости! — Помпей се пресегна и го потупа по гърба. — Давам ти дума, че няма нищо да ти стори. Истина ти говоря!

Обещание, на което Цицерон отчаяно искаше да повярва. Но кой можеше да те спаси от Клодий, щом веднъж те е набелязал за жертва?

— Откъде знаеш, че нищо няма да ми стори?

— Защото сам му обясних как стоят нещата по време на осиновителната церемония. Време беше някой да му каже къде се намира! Клодий ми напомня на самонадеян военен трибун, който се смята за военен гений само защото другите са профани. Е, знам аз как да се оправям с такива. Просто му трябваше да се запознае очи в очи с истинския командир...

Това беше то. Загадката на Курион намираше своя отговор. Помпей още ли не проумяваше? Човек от почтена фамилия, но с провинциални корени, не бива да обяснява на един римски патриций как да се държи в обществото. Ако Клодий не е бил сигурен дали мрази Помпей, фактът, че някакъв си Помпей Велики ще се държи с него като с младши офицер, и то в деня на неговия най-голям триумф, със сигурност не е бил отминат без внимание.

През март Рим продължаваше да шуми, донякъде заради политическите спорове, донякъде заради сензационната смърт на Метел Целер. Той продължаваше да стои в Рим, оставяйки Далечна Галия на грижите на досегашния управител Гай Помптин, и очевидно се чудеше какво да прави със себе си. Чувстваше се твърде зле, когато римските клюкари обсъждаха жена му и Катул. Но Катул беше минало. Веронският поет беше полудял от мъка, стоновете му се чуваха от Карина чак на Палатина, а покрай стоновете и чудесните му стихове все повече се прочуваха. Еротични, страстни, искрени, озарени, те даваха да се разбере, че Катул не би могъл да намери по-достоеен обект за голямата си любов от обожаваната Лесбия, сиреч Клодия. Нейната подлост, коварство, безсърдечие и алчност му вдъхваха слова, каквито дори сам не бе очаквал, че ще е в състояние да подреди.

Клодия сложи край на връзката си с Катул, когато забеляза Целий — малко преди младежът да даде ход на делото срещу Гай Антоний Хибрида. Това, което я беше привлякло към Катул, донякъде се откриваше и у Целий, но пък той беше в по-голяма степен римлянин по душа; поетът беше твърде настоятелен в чувствата си и непостоянен в характера си, склонен към мрачни пристъпи на униние. Докато Целий беше остроумен, интелигентен, нечестен, но и жизнерадостен. Произлизаше от добро семейство и имаше богат баща, който се надяваше младият Целий да се издигне някой ден до консулската длъжност, за да отвори място на фамилията в нобилитета. Целий беше парвеню, но далеч не приличаше на класическите образци. Катул беше пленен с красотата си сърцето на Клодия, но атлетичната фигура на Целий, който също беше хубавец, беше още по-голямо изкушение; пък и да останеш цял живот любовница на поет, можеше да се превърне в изпитание.

Клодия започна да се отегчава от Катул точно в момента, когато забеляза Целий. Скоро време старият любовник бе пропъден, за да го замести новият. А как можеше един съпруг да се вмести в тази нажежена обстановка? Не много лесно. Страстта на Клодия по Целер бе изстинала, когато прехвърли трийсетте. Времето и нарасналото ѝ самочувствие ѝ бяха дали сили да се откъсне от своя първи братовчед и приятел от детството, да потърси онова, което временно бе открила у Катул — нейния втори интимен скандал, или най-малкото втория всеизвестен интимен скандал. Ключката за кръвосмесителната ѝ връзка с Клодий и Клодила я беше вдъхновила да потърси и други изживявания, за които злите езици да говорят. Клодия обожаваше да бъде презирана от хората, които сама презира, а бедният Целер трябваше да се задоволява в ролята на безпомощен наблюдател.

Клодия беше дванайсет години по-възрастна от своя нов любим. Марк Целий Руф беше на двацет и три. Това не означаваше, че едва сега пристига в Рим; Целий присъстваше за по-дълго или по-кратко в града още от времето, когато учеше при Цицерон, три години преди големият оратор да стане консул. Младежът бе имал вземане-даване и с Катилина и за наказание, докато шумотевицата утихне, го пратиha за помощник на управителя на Римска Африка: по щастливо стечение на обстоятелствата Целий Старши се оказа собственик на голям дял от житните ниви по бреговете на тамошната река Баградас. Преди

няколко месеца Целий се бе завърнал в Рим с амбицията да започне сериозна кариера на Форума и затова потърси възможност за бърза прослава. Откри я в процеса срещу човека, когото навремето самият Цезар не бе успял да уличи в престъпления: Гай Антоний Хибрида.

Колкото по-малко Клодия го обичаше, толкова по-често Целер ставаше жертва на злощастия. Най-накрая, по времето, когато Цезар насила го принуждаваше да полага клетва в полза на поземления закон, се разбра, че Клодия се е сдобила с нов любовник, Марк Целий Руф. Съседите на Целер редовно ставаха неволни слушатели на ужасните скандали, които избухваха денонощно в перистила на дома му. Съпруг и съпруга станаха особено изобретателни, що се отнасяше до взаимните закани за убийство, ударите с голи ръце или случайни предмети, убийствените крясъци, трошенето на предмети. Съседите знаеха, че това не може вечно да продължава и вече гадаеха как точно ще свърши.

Кой би предположил все пак истинския край? Изпаднал в безсъзнание, с изтичащ през ужасяващата рана на главата му мозък, Целер бе изнесен от робите, които го заварили в банята, докато Клодия пицеше с мокра роба, защото сама бе нагазила във водата, за да измъкне съпруга си, и с изцапани с кръв ръце, защото бе държала главата му над водата. Когато в къщата дотичаха ужасеният Метел Непот, Апий Клавдий и Публий Клодий, тя все пак беше в състояние да им разкаже за случилото се. Целер бил много пиян, но след като повърнал, настоял да се изкъпе. Кой ще успее да вразуми пияния, щом веднъж е взел решение? Клодия на няколко пъти повторила на мъжа си, че е твърде пиян, за да се къпе, дори го последвала в банята, където той се съблякъл пред очите ѝ. Изведнъж, както си стоял на най-горното стъпало и се канел да влезе в хладката вода, Целер се подхлъзнал и си ударил главата на страничния парапет.

За всеки случай тримата мъже отишли да проверят мястото на злополуката и се уверили с очите си, че по въпросния парапет има кръв, кости и мозък. Лекарите и хирурзите могли само да пренесат Метел Целер до спалнята му, без той да дойде в съзнание. Сломената от мъка Клодия отказала, под какъвто и да е претекст да се отдели от леглото му.

Два дни по-късно Целер почина. Клодия овдовя, а Рим потъна в скръб по Квинт Цецилий Метел Целер. Брат му Непот получаваше

големия дял от наследството му, но и за Клодия имаше доста, а никои забравен роднина на покойника не се яви да оспорва наследството.

Цицерон беше в разгара на подготовката си за делото срещу Хибрида, когато Публий Нигидий Фигул разказа на него и на Атик (прибрал се в Рим за зимата) подробностите около случая, така както ги бил чул от устата на самия Апий Клавдий.

Щом разказът свърши, Цицерон някак машинално отбеляза:

— Клитемнестра!

Другите двама нищо не казаха, макар че се почувстваха неловко. Нищо не можеше да се докаже, защото нямаше свидетели на нещастния случай. Но покойният Метел Целер със сигурност бе умрял от същата рана, която навремето Клитемнестра бе нанесла на съпруга си Агамемнон, за да продължи любовната си връзка с Егист.

В края на краищата така и не стана ясно кой пусна в обръщение прозвището Клитемнестра. Клодия стана известна в града и като Клитемнестра, а много хора бяха твърдо убедени, че именно тя е убила съпруга си.

Сензациите около Целер продължиха и след погребението му, тъй като така се освобождаваше място в колегията на авгурите. Ако беше в сила старата практика, според която членовете на колегията сами определяха новия си колега, то мястото със сигурност би било заето от родния брат на мъртвеца Метел Непот. Но в тези дни кой можеше да знае? Добрите люде имаха шумни поддръжници, но напоследък не бяха в мнозинство. Може би защото си даваше сметка за това, Непот лично обясняваше как няма да се кандидатира. От мъка по брат си не можел да стои в града, затова щял да напусне страната за няколко години.

Пререканията около свободното място трудно можеха да се сравняват с домашните скандали у Целер, но със сигурност предизвикаха емоции на Форума. Когато не друг, а народният трибун Публий Ватиний обяви, че ще се кандидатира, Бибул и главният авгур Месала Руф веднага се възпротивиха: Ватиний имаше огромен тумор на челото, следователно не беше свършен и не ставаше за авгур.

През април вторият консул Бибул най-после можеше да се похвали с истинска власт — след като февруари беше отреден единствено на външната политика. Поемаше управлението в момент, когато за всички беше ясно, че около прилагането на лекс Юлия агрария възникват усложнения: поземлената комисия беше изключително активна, петимата надзорници помагаха, с каквото можеха, но явно всяко италиийско селище с обществена земя създаваше всевъзможни проблеми, прехвърлянето на частните имоти се протакаше, защото дори доброволната продажба от страна на алчните за печалба конници изискваше време. Е, законът беше толкова добре замислен, че с времето всичко щеше да се нареди от само себе си! Проблемът за Помпей бе, че ветераните очакваха от него да ги настани възможно най-скоро.

— Те искат да видят дела — обясняваше Бибул на Катон, Гай Пизон, Ахенобарб и Метел Сципион, — но тези дела още ги няма. На тях им трябва голям сектор държавна земя, която вече да е била оразмерена и разделена на парцели от по десет югера. За целта най-удобно би било да се възползват от труда на някой предишен реформатор, който не е доживял края на реформата си.

Катон рязко присви огромния си нос и очите му засвяткаха от ярост.

— Не биха посмели! — възкликна той.

— Какво да посмеят? — не разбираше Метел Сципион.

— Ще посмеят и още как — заяви Бибул.

— *Какво да посмеят?*

— Да прокарат втори поземлен закон, с който да използват кампанската и капуанската държавна земя. Чудесна земя, която стои и чака разделена на парцели още от времето на Тиберий Гракх.

— Законът ще мине — отсече Гай Пизон.

— И аз така мисля — съгласи се Бибул. — Ще мине.

— Но ние трябва да попречим на това — възрази Ахенобарб.

— Да, трябва да попречим.

— Как? — попита Метел Сципион.

— Надявах се — вдигна рамене вторият консул — моята хитрина с обявяването на всички дни за събрания за празници да се окаже достатъчна. Но подцених факта, че Цезар е върховен понтифекс и може да прокара противно решение. И все пак има една друга уловка,

свързана с религията, която нито той, нито колегиите могат да заобиколят. Аз може да съм превишил правата си на авгур при обявяването на празниците, но няма да превиша правата си на авгур и консул едновременно, ако съвместя двете роли.

Всички край него наостриха слух. Може би Катон беше най-изявената личност сред тях, но откакто Бибул бе проявил смелостта да се лиши доброволно от славата на римски проконсул, само и само да подреже крилете на Цезар, сред добрите люде той се ползваше с най-голям авторитет. Пък и Катон не намираше това за неприятно: той никога не бе имал амбицията на водача.

— Имам намерение до края на консулския си мандат да се оттегля в дома си, за да наблюдавам небето.

Никой нищо не продума.

— Чухте ли какво ви казах? — усмихна се Бибул.

— Чухме те, Марк Бибул — отговори Катон, — но дали това ще помогне? Как изобщо би могло да помогне?

— Вече е било правено преди, затова представлява част от политическата традиция. Освен това аз организирах едно тайно допитване до свещените книги и се натъкнах на пророчество, което лесно може да се изтълкува в смисъл, че тази година на небето ще се яви знамение от изключително значение. Какво ще е това знамение, пророчеството не казва, затова и планът ми е напълно реалистичен. А когато консулт се оттегли в дома си, за да наблюдава небето, всякаква публична дейност се прекратява до мига, в който той не излезе, за да поеме отново фасциите. А аз повече няма да изляза!

— Подобен ход няма да спечели одобрение — възрази видимо притеснен Гай Пизон.

— В началото може би не, но ние ще се заловим за работа и ще успеем да внушим на гражданите, че всъщност подобен политически акт има своите поддръжници. Имам намерение да използвам Катул, той е много добър в сатирата, а откакто Клодия сложи край на връзката им, се чуди как да отмъсти на нея и на малкия ѝ брат. Искаше ми се да привлечем отново Курион при нас, но той все отказва. И все пак няма да насочваме стрелите срещу Цезар. Наша първа цел ще бъде Помпей, а от днес до края на годината ще се стараем непрекъснато да има наши съмишленици на Форума. Дали сме много или малко, не е от значение. Важното е колко от нас са на Форума и какъв шум вдигат. Повечето от

жителите на града и на провинцията са за Цезаровите закони, но те рядко се появяват на Форума, освен ако не се състои предварително обявено заседание на някое събрание.

Бибул се обърна към Катон:

— Ти имаше специална задача, Катоне. При всеки възможен случай ще предизвикваш Цезар, така че рано или късно да не се съдържи и да те прати в Лаутумиите. Цезар по-лесно се ядосва, когато начело на агитаторите стоите ти или Цицерон. Когато имаме възможност, ще нагласяваме предварително нещата, така че на Форума да има наши хора, които да подкрепят теб и да охулят противниците. Слабото звено при тях е Помпей. Всичко, което правим, ще има за цел да му докаже колко е уязвим.

— А ти кога смяташ да се прибереш у дома си? — заинтересува се Ахенобарб.

— Втория ден преди идите — денят между празниците Мегалезия и Цериала. Тогава Рим е пълен с гости от провинцията, а на Форума ще е пълно със зяпачи. Няма смисъл да правим всичко това, ако не сме в състояние да привлечем широко внимание.

— И наистина ли мислиш, че всяка публична дейност ще се прекрати, щом се оттеглиш в дома си? — попита Сципион.

Бибул повдигна вежди.

— Искрено се надявам, че не! Цялата работа е да принудя Цезар и Ватиний да прокарат своите закони при доказано наличие на неблагоприятни поличби. Това означава, че сме в правото си да обявим законите им за нищожни. Да не говорим, че можем и да ги съдим за държавна измяна. Не ви ли звучи прекрасно Цезар да бъде осъден за държавна измяна?

— Ами ако Клодий стане народен трибун?

— Не виждам това с какво ще промени нещата. Нямам представа защо, но Клодий ненавижда Помпей. Ако догодина бъде избран, той ще е наш съюзник, а не неприятел.

— Но той се е заканил и на Цицерон.

— Пак питам: какво ни засяга нас това? Цицерон не е част от нас, той си остава чуждо тяло. Богове, бих гласувал в полза на всеки закон, който да му забранява да се представя за спасител на родината! Човек би си помислил, че Катилина е бил по-опасен от Ханибал и Митридат, взети заедно.

— Но ако Клодий тръгне да съди Цицерон, значи някой ден ще обвини и теб, Катоне — напомни Гай Пизон.

— Как би могъл? — попита Катон. — Единственото, което съм направил, е да изкажа мнение в Сената. Аз със сигурност не съм бил действащ консул, дори не бях станал още народен трибун. Забелязвам, че свободата на словото е под заплаха, но все още в таблиците не е записан закон, забраняващ на човек да си изкаже мнението пред Сената.

Ахенобарб обаче извади на светло най-голямото затруднение.

— Аз виждам как можем да обявим законите, прокарани до края на годината от Цезар или Ватиний, за нищожни. Но за целта най-напред трябва да си осигурим мнозинство в Сената. Това означава, че догодина и на двете консулски кресла трябва да седнат наши хора. Но кого ще успеем да наложим за консул, а също така и за градски претор? Разбирам, че Метел Непот щял да напуска Рим, за да лекува мъката си, значи той отпада. Аз ще бъда претор, ще бъде претор и Гай Мемий, който ненавижда до смърт вуйчо си Помпей. Но кои ще станат консули? Филип е на страната на Цезар. Гай Октавий също, той е женен за племенницата на Цезар. Лентул Нигер няма да успее да спечели изборите. Нито пък малкият брат на Цицерон Квинт. А онези, които са били претори преди повече време, изобщо нямат шансове.

— Прав си, Луций, трябва да наложим свои хора на консулските длъжности — мрачно се съгласи Бибул. — На изборите ще се яви Авъл Габиний, а също и Луций Пизон. И двамата са с единия крак в лагера на популарите, и двамата се радват на популярност сред избирателите. Остава ни да убедим Непот да остане в Рим, да се кандидатира най-напред за авгур, а сетне и за консул. А другият ни кандидат най-добре нека бъде Месала Руф. Ако не намерим куриатни магистрати, склонни да ни съдействат, няма да успеем да премахнем Цезаровите закони.

— Ами какво ще кажете за Арий? Той е доста разочарован от Цезар, защото както разправят слуховете, Цезар отказал да подкрепи кандидатурата му за консул — съобщи Катон.

— Много е стар и не се ползва с голям авторитет — отвърнаха му с пренебрежение останалите.

— Аз пък чух нещо друго — обади се Ахенобарб, засегнат, че не споменаха неговото име за евентуален авгур.

— Какво? — попита Пизон.

— Че Цезар и Великия смятали да поканят Цицерон да заеме мястото на Косконий в комисията на петимата. Как пък се случи Косконий точно сега да умре! Цицерон ще им е от по-голяма полза.

— Цицерон е твърде голям глупак, за да приеме — изсумтя Бибул.

— Дори ако любимият му Помпей го помоли?

— Доколкото знам, в момента Помпей му е всичко друго, но не и любим — изсмя се Гай Пизон. — Цицерон е разбрал кой е гледал ауспициите при осиновяването на Клодий!

— Човек би рекъл, че това е най-яркото доказателство колко нищожно е мястото на Цицерон при настоящото разпределение на силите — отсъди Ахенобарб.

— Е, Атик пуснал слуха как самият Цицерон обяснявал, че на Рим му ставало лошо от него!

— Тук е познал — театрално въздъхна Бибул. Добрите люде се разделиха в приповдигнато настроение.

Марк Калпурний Бибул произнесе тържествена реч от рострата, с която обяви желанието си да се оттегли в дома си, за да наблюдава небето. Тъй като точно по това време протичаха пролетните игри, Форумът беше изпълнен с народ, но Цезар предпочете да не отвърща публично на предизвикателството. Вместо това свика Сената на заседание и даде ход на дебатите при затворени врати.

— Марк Бибул напълно коректно прибра своите фасции в храма на Венера Либитина, където те ще останат до майските календи. Тогава аз ще ги извадя, както ми се полага по право. И все пак подобни акции са недопустими в години, когато римското предприемачество е заплашено от разруха. Мой дълг пред римските избиратели е да доведе докрай мандата, който те са ми дали, а също така са дали на Марк Бибул, за да *управлявам*. Ето защо аз няма да се откажа да управлявам. Предсказанието, което Марк Бибул цитира от рострата, ми е добре познато, затова имам и два съществени аргумента срещу интерпретацията на Марк Бибул: първото е, че не става ясно коя точно година ще се появи небесното знамение, и второто — че самото предсказание може да се изтълкува по четири различни начина. Така че докато петнайсетте познавачи на светите тайнства не са се

запознали със случая и не са провели свое собствено разследване, аз приемам, че акцията на Марк Бибул е невалидна. За втори път той си присвоява правото сам да тълкува римските традиции според собствените си политически амбиции. Подобно на евреите ние гледаме на религията като на част от държавата и вярваме, че държавата не може да благоденства, ако накърняваме религиозните закони и обичаи. Ние обаче единствени поддържаме законови отношения с боговете, единствени сме в правото да водим преговори с тях и да настояваме за отстъпки. Това, което е важно за нас, е да поддържаме постоянна връзка с боговете, като не ги подтикваме да се отдръпват от нас. Това от своя страна ние ще постигнем най-лесно, когато изпълняваме своята част от сключения договор, а именно да вършим всичко по силите си в полза на римското благоденствие и преуспяване. Действията на Марк Бибул са насочени в обратната насока, затова и боговете няма да са му благодарни. Той ще умре далеч от Рим, лишен от приятели и утеха.

Ако само Помпей не изглеждаше толкова посърнал! След такава продължителна и славна кариера като неговата човек би очаквал той да знае, че животът не е само усмивки! Но той продължаваше да се държи като разглезено дете. Иска всичко да върви като по мед и масло. Очаква нещата да се наредят така както той ги иска и всички единодушно да одобряват стореното.

— На Сената приляга да реши каква посока да поема аз — продължи да обяснява първият консул. — Ще искам гласуване. Онези, които са на мнение, че в града трябва да се прекратят всякакви дела от публичен характер, защото вторият консул се е оттеглил в дома си, за да наблюдава небето, нека застанат вляво от мен. Онези, които са на мнение, че поне до произнасянето на петнайсетте по въпроса управлението трябва да изпълнява нормално своите функции, нека минат вдясно. Няма повече да ви моля да проявите загриженост и любов към Рим. Назначени отци, разделете се и гласувайте.

Залогът изглеждаше твърде висок, шансовете за успех — твърде ниски. Цезар обаче си бе направил сметката, че трябва да избърза, преди овцете в Сената да са осъзнали истинската тежест на Бибуловия акт: колкото повече време им оставеше, толкова по-вероятно ставаше останалите да се подведат по идеята на втория консул. Ако нанесеше своя удар сега, Цезар можеше да разчита на по-голям успех.

Но резултатът от гласуването смая всички: почти всички сенатори минаха вдясно от Цезар, доста ясен знак за раздражението им от лекомислената постъпка на Бибул: той наистина си бе поставил за цел да победи Цезар с цената на пълното унищожение на Рим. Малцината добри люде, които не се огънаха и застанаха вляво, бяха като попарени.

— Изказвам сериозен протест, Гай Цезар! — извика от стола си Катон, щом всички заеха местата си.

Помпей, който се зарадва на тази победа на трезвия разум и патриотизма, се обърна към Катон и заканително му размаха пръст.

— Сядай си на мястото и си затваряй устата, лицемер с лицемер! Ти за какъв се мислиш? Кой те е назначил теб за съдник? Ти не си нищо друго, освен един бивш народен трибун, който дори и претор няма да стане!

— Ох, ох, ох! — присви се театрално Катон, сякаш го бяха намушкали с нож в корема. — Слушате ли какво ви говори великият Помпей, който стана консул, преди да има право дори народен трибун да се пише! *Ти* за какъв се мислиш? Май сам не знаеш. Е, нека аз ти обясня! Ти си противоконституционна, безпринципна, чуждоземна смесица от безочие и капризи, ето *какво* си ти! Колкото до това, *кой* си, ти си един гал, който разсъждава като гал, касапин, син на касапин, кариерист, който търси благоволенieto на патрициите, за да му дадат някоя аристократка за жена, конте, което обича да се кичи, за да въздиша по него тълпата, източен деспот, който обича разкоша на палата си, цар, който се държи като царица, оратор, способен да приспи овцете на полето, политик, нуждаещ се от професионални политици да му вършат работата, защото сам не може, радикал с поразрушителни амбиции от тези на братята Гракхи, пълководец, който през последните дваайсет години не е спечелил и едно сражение, ако армията му не е била два пъти по-голяма от противниковата, пълководец, който има навика да краде лаврите на по-добрите от себе си и да се ползва от плода на техния труд, консул, за когото пишат специален наръчник как да управлява. Но най-вече ти си ЧОВЕК, ЕКЗЕКУТИРАЛ РИМСКИ ГРАЖДАНИ БЕЗ СЪД И ПРИСЪДА, СПОМНЕТЕ СИ ЗА МАРК ЮНИЙ БРУТ!

Сенаторите не можаха да се сдържат и в залата избухнаха такива аплодисменти, сякаш се разгаряше гладиаторска битка. Стотици крака

затропаха по пода и сградата се разтнесе. Само Цезар си знаеше какви усилия му коства да не реагира с нищо, да не издаде нито с жест, че споделя ентузиазма на колегите си. Каква величествена пледоария! Какво съвършенство на политическата мерзост! Човек трябваше да се радва, задето е доживял подобно чудо на ораторското изкуство!

Но след това погледът му се спря на Помпей и сърцето му се сви. Богове, наивникът приемаше тези истерични крясъци като отношение към самия него! Толкова ли не разбираше! Никой в залата не се интересуваше от човека, към когото е била насочена злостната реч на Катон, никой не се интересуваше за конкретната тема на тирадата. Просто това беше най-забележителното проявление на ругателната риторика през последните години! Римският Сенат бе склонен да аплодира и някоя африканска маймуна, ако със същата злоба изразяваше мнението си за някое магаре на улицата! Но Помпей беше сломен, сякаш духът на Серторий е възкръснал и му е изклал половината армия. Помпей се чувстваше победен! Крепостта на душата му бе превзета с един-единствен пристъп на вражето слово. Едва в този миг Цезар си даде сметка за чувството за несигурност у Помпей Велики и за желанието му хората да го харесват.

Време беше да действа. Цезар разпусна заседанието и развеселените сенатори бързо се изнесоха към изхода. Всички обсъждаха чутата реч, мнозина се тълпяха около Катон, колкото да го потупат по гърба и да го похвалят за паметното изказване. Консулт обаче седеше на стола си на сред залата и търпеливо чакаше. Най-неприятното в случая бе, че докато Помпей стоеше с поглед, забит в пода, самият Цезар не можеше да постъпи, както добрият тон повеляваше — именно да отиде на свой ред да поздрави Катон, нищо че му беше най-заклетият политически противник. Вместо това се правеше, все едно случаят му е напълно безразличен.

— Ти видя ли Крас? — попита Помпей, щом останаха сами. — Видя ли го? Превъзнасяше Катон до небесата! На чия страна е този човек, питам аз?

— На нашата, Помпей. Трябва да си много чувствителен, приятелю, щом приемаш реакцията на Сената като лична обида. Хората се радваха на речта, защото беше добра, това е. Катон се слави като най-досадния и лишен от фантазия оратор, човек, който знае да

говори с часове, без да каже нищо. Но това, което днес постигна, беше на ниво.

— Да, но беше насочена против мен! *Мен!*

— Бих се радвал, ако беше против мен — рече Цезар, който все по-трудно се сдържаше. — Твоята грешка бе, че не се присъедини към всеобщите хвалебствия. Така би дал да се разбере, че не се връзваш и също гледаш на проблема като на спортно състезание. Велики, в политическата борба няма място за проява на слабост. Каквото и да чувстваш, нищо не бива да излиза на повърхността. Катон проби под бронята ти и всички го видяха с очите си.

— Ама значи и ти си с тях!

— Не, Велики, аз не съм, нито пък Крас е с тях. Да речем, че докато ти ковеше своите велики победи за благо на Рим, ние с Крас стояхме тук и се учехме на политика. — Цезар се наведе, подхвана Помпей под ръка и със сила, каквато Помпей никога не бе очаквал от своя слаб и източен колега, го изправи на крака. — Хайде, всички вече са си тръгнали.

— Но аз сега не мога дори да се покажа в Сената!

— Глупости. Ще се покажеш, и то още на следващото заседание. И което е по-важното, както винаги ще грееш като слънце, дори ще отидеш лично при Катон, ще му подадеш ръка и ще го поздравяваш. Както смятам аз да направя.

— Не, не, не мога да го сторя!

— Е, аз така или иначе няма да свиквам Сената в идните няколко дни. Така ще имаш време да се подготвиш психически. А сега ще дойдеш у нас и ще споделиш трапезата ми. Иначе ще се наложи да се прибираш сам-самичък в онази огромна и пуста къща в Карина, където те чакат разни философи. На теб ти трябва жена, Велики.

— Нямам нищо против да се оженя, но не съм срещнал подходящата. Пък и щом човек им синове и дъщеря, вече не държи толкова да се задомява наново. Освен това не би трябвало точно ти да ми обясняваш! И ти си нямаш съпруга в Държавния дом, а което е по-лошо, още не си се сдобил със син.

— Да имаш син е хубаво нещо, но не е задължително. Достатъчен късмет съм извадил с моята малка сладурана, дъщеря ми. Не бих я разменил нито за Минерва, нито за Венера, нито за двете заедно. И нека думите ми не бъдат изтълкувани като богохулство.

— Тя беше сгодена за младия Брут, нали?

— Да.

Когато се прибраха в Държавния дом, Цезар настана госта си на най-хубавия стол в кабинета, поднесе му вино и храна, и побърза да намери майка си.

— Имаме гост за вечеря — съобщи Цезар на Аврелия още от вратата. — Помпей. Дали двете с Юлия ще можете да се присъедините към нас?

Аврелия не издаде с нищо мислите си. Кимна и стана от мястото си зад писалището.

— Естествено, Цезаре.

— Ще ни повикаш, когато вечерята е готова, нали?

— Разбира се — отвърна тя и се насочи към стълбите.

Юлия се бе зачела и дори не чу кога влезе баба ѝ.

Аврелия нямаше навика да чука на вратата, тъй като принадлежеше на онази консервативна школа родители, които бяха убедени, че дори сами децата трябва да се държат, както трябва. Подобно поведение възпитаваше младите в дух на предпазливост и самодисциплина. Животът можеше да се окаже жесток, затова и децата трябваше отрано да свикват да се пазят.

— Брут няма ли го днес?

Юлия вдигна глава, усмихна се и въздъхна.

— Не, бабо, няма го. Имал някаква среща със своите финансови надзорници и предполагам, че след това тримата ще вечерят у Сервилия. Тя обича да знае как вървят делата, нищо че Брут вече не ѝ позволява да се меси в операциите му.

— Е, баща ти ще се зарадва.

— Така ли? Защо? Не съм знаела, че има нещо против Брут.

— Той няма нищо против Брут, но днес на вечеря имаме гост, с когото навярно ще обсъждат разни дела. Ние ще трябва да ги оставим, щом се нахраним, но ако беше тук Брут, не биха могли да го изгонят и него, нали?

— И кой е този гост? — попита Юлия.

— Ами всъщност не знам, баща ти нищо не каза. — „Хммм! Не било толкова лесно — рече си Аврелия. — Как да я посъветвам да си сложи най-хубавата роба, без да издам цялата работа?“ Тя шумно се

покашля. — Юлия, баща ти дали те е виждал с дрехите, които ти подарих за рождения ден?

— Не, не мисля, че ме е виждал.

— Тогава защо не си ги сложиш сега? Заедно със сребърните накити? Колко умно постъпи баща ти, като избра сребро вместо злато! Нямам представа кой ще вечеря с нас, но със сигурност е някой важен човек и баща ти ще се радва, ако се покажем добре.

Юлия кимна и се усмихна.

— Кога ще е вечеряме?

— След половин час.

— Какво точно означава за нас оттеглянето на Бибул да гледа звездите, а, Цезаре? — попита Помпей. — Възможно ли е догодина да обявят законите за нищожни?

— Не и онези, които вече са гласувани, нито пък договорите, които ратифицирахме. Ти и Крас сте в безопасност. Но под опасност остава моята проконсулска провинция, защото съм длъжен да разчитам на Ватиний и плебейското събрание. Но пък плебейското събрание не е длъжно да се съобразява с религиозните ограничения, затова не мисля, че заради Бибуловото звездобройство някой може да осъди плебисцитите и дейността на народните трибуни като светотатски. Но навярно ще трябва да се води дълга борба в съда, а решението ще зависи от градския претор.

Виното, най-качественото (и най-силното), което Цезар притежаваше, донякъде възвръщаше Помпеевото душевно равновесие, нищо че тъгата видимо не го напускаше. Държавният дом подхождаше на Цезар, разсъждаваше гостът, най-вече заради тъмните цветове и златните обковки. Подобен фон отиваше на светлокосите.

— Знаеш, разбира се, че се налага да прокараме още един поземлен закон — засегна изведнъж проблема Помпей. — Аз постоянно пътувам, затова съм се уверил що за тежки задачи има да изпълнява комисията. Няма да минем без кампанската земя.

— И без капуанската. Да, знам.

— Но така Бибул предварително превръща всеки нов закон в недействителен.

— Може би не е съвсем така, Велики — окуражи го Цезар. — Ако аз подготвя новата реформа във вид на допълнителни разпоредби към вече приетия закон, тя по-трудно би била оспорена. Комисията няма да променя нито състава, нито правомощията си, но дори и иначе не би било проблем. По-важното е, че двайсет хиляди твои ветерани ще могат да бъдат настанени на собствени парцели земя до края на годината. А към тях ще добавим и пет хиляди безимотни римляни, колкото да облекчим тежестта със закупуването на евтиния хляб. За още една година ще успеем да настаним нови двайсет хиляди души. Това ще ни остави достатъчно време да конфискуваме и преразпределим държавните земи на градове като Арций, както и ще облекчи задачата ни да осигурим на хазната нужните средства за откупуване на частните имоти. Нашият най-сериозен аргумент да посегнем на кампанската земя ще е именно, че тя така и така вече е държавна и ще спести разходи.

— Но така държавата ще трябва да се откаже от плащаните ренти — напомни му Помпей.

— Истина е. Но и двамата знаем, че тези ренти не са чак толкова доходоносни, колкото би ни се искало. Сенаторите не са склонни да плащат повече, отколкото можем да ги принудим.

— Същото важи и за сенаторските съпруги със собствено имущество — ухили се Помпей.

— Кого имаш предвид?

— Теренция. Не иска да плати и една сестерция наем, нищо че е взела под аренда цели гори. Отглежда дъб за прасетата през зимата. Много доходоносна дейност. Но жената е корава като камък, нищо не дава! Чак ми става жал за Цицерон!

— Е, добре де, как се оправдава пред закона?

— Твърди, че не знам къде си в гората имало някаква свещена дъбрава и затова...

— Много хитро! — засмя се Цезар.

— Иначе не всичко е в розово при тях. Хазната се оказа доста нелюбезна с Квинт Цицерон, който тия дни се прибира от Римска Азия.

— И кое е нелюбезното?

— Държи да му изплати последната дължима субсидия за мандата му в цистофори.

— И къде е проблемът? Цистофорите са сребърни монети с богато съдържание на метала. Една цистофора се равнява на четири денария.

— Да, ама ако намериш сараф да ти ги обмени — изсмя се злорадо Помпей. — Навремето докарах цели чували с тия, но никога не съм предполагал, че хазната ще покрива с тях текущите си плащания. Знаеш колко подозрителни са всички към чуждите пари! Предложих на хазната да претопи цялото количество и да отсече кюлчета.

— Следва да заключим, че хазната не обича Квинт Цицерон.

— Чудя се защо.

В този момент на вратата почука Евтих, за да им съобщи, че вечерята е готова. Двамата се преместиха в съседната стая, където се помещаваше трапезарията. Имаше пет кушетки, които се използваша само при пиршества и в останалото време стояха прибрани край стените. Последната кушетка стоеше в най-уютния край на стаята, успоредно на тясна и ниска маса, срещу която бяха подредени два стола. Човекът, който се излегнеше на кушетката, за да се храни, гледаше точно към вътрешната градина и колонадата край нея.

Когато Цезар и Помпей влязоха, двама прислужници им помогнаха да свалят тогите си, които бяха толкова тежки и трудни за наместване, че не позволяваха на човек спокойно да се излегне. Дрехите бяха грижливо сгънати и прибрани настрана, докато двамата господари минаха отзад на кушетката, седнаха, свалиха си сенаторските обувки с катарамии във формата на полумесец и оставиха на същите прислужници да им измият краката. Разбира се, на Помпей се полагаше почетното място на кушетката откъм лявата страна, така че краката му да стоят между него и домакина. Цезар и гостът му се излегнаха на хълбок, опрели лявата си ръка на висока кръгла възглавница. Най-накрая им поднесоха купи с вода да си измият ръцете и кърпи да се избършат.

Помпей вече се чувстваше по-добре. Възхищаваше се от вътрешната градина на Цезар, най-вече заради великолепните стенописи, изобразяващи известни весталки, и заради приказния мраморен басейн с фонтани. Единственият недостатък бе, че заради високите стени не достигаше слънчева светлина. Насочи вниманието

си към фреските в самия триклиний, които разказваха историята за битката при езерото Регил, когато Кастор и Полукс спасили Рим.

И точно когато погледът му се плъзгаше към вратата, през нея влезе богинята Диана. Диана, просто нямаше кой друг да бъде това... Богинята на лунната нощ, носеща се като ефирен дух из пространството, запленена от собствената си грация и лъчиста красота. Богинята — девица, която мъжете нямат право да видят с очите си и която от безразличие към тях дори не ги удостояваше с поглед. С тази разлика, че точно тази Диана, стигнала до средата на помещението, усети погледа на Помпей върху себе си, вдигна сините си очи и сякаш нещо я сепна, съвсем леко залитна.

Велики, да ти представя дъщеря си Юлия. — Цезар ѝ даде знак да седне срещу Помпей. — Заповядай, Юлия, бъди така добра да правиш компания на нашия гост. А, ето я и майка ми!

Аврелия се настани откъм страната на Цезар, а в същото време прислугата започна да носи храната, чашите, съдовете с виното и водата. Както веднага забеляза Помпей, в този дом на жените вино не им се полагаше.

Колко беше красива! И въпреки онова залитане отпреди малко се държеше точно като някое приказно създание, дошло от дълбините на нощта, за да го омае с блюдата, които му предлагаше, и с приказките си, докато обясняваше рецептата на кое от всички ястия готвачите владеели най-добре. На лицето ѝ грееше усмивка, искрена и неподправена, нито свенлива, нито прелъстителна. Помпей си позволи да я попита как си прекарва дните (ама кого го беше грижа за дните ѝ, всички се вълнуваха единствено от бурните ѝ нощи, когато луната изгрееше високо и златната ѝ колесница я понасяше към звездите), а тя му отговори, че чете книги, понякога се разхождала, помагала на весталките или отивала на гости на приятелки. Гласът ѝ беше мек и звучен, галещ слуха му, както невидимите ѝ криле галеха звездния небосвод. Наведе се напред и му подсказа колко крехка е снагата ѝ, нищо че дрехата не позволяваше да надникне в пазвата ѝ. Имаше тънки, но добре оформени ръце, раменете ѝ се издаваха навън като изящно изваяни дръжки на ваза, над сините ѝ очи проблясваше оскъден сребрист грим. Какви дълги мигли имаше! А веждите ѝ бяха толкова светли, че почти не се забелязваха. Не си беше сложила пудра

или мазило, а розовата ѝ устица безмълвно го подканваше към жадни целувки и му обещаваше мигове на смях и веселие.

Светът престана да съществува за двамата. Разговаряха за Омир и Хезиод, за Ксенофонт и Пиндар, за Помпеевите пътешествия на изток. Тя се опиваше от думите му, сякаш слушаше самия Цицерон, и го теглеше все по-надалеч и надалеч с въпросите си за всичко, за което се сетеше: за албанските земи на юг от Кавказ или за хищните гадини, които тормозели войската му по каспийските брегове. Дали бил видял с очите си Арарат? Какво точно представлявал юдейският храм? Вярно ли било, че в Палос Асфалтит хората ходели по водата? Виждал ли е чернокожи? Как изглеждал цар Тигран? Вярно ли било, че навремето амазонките били живели в днешния Понт, покрай устието на реката Термодон? Той самият виждал ли е амазонка? Разправяло се, че Александър Велики бил срещнал царицата им някъде по бреговете на река Яксарта. Какви чудни имена! Окс и Аракс, и Яксарта.

А прагматично мислещият Помпей, свикнал да се изразява с къси фрази и пропуснал да прочете и една книга като млад, сега благодареше на съдбата, задето животът на изток и запознанството му с Теофан го бяха подтикнали да се интересува повече от човешкото знание. Езикът му изричаше думи, които той дори не си бе давал сметка, че е усвоил, мисълта му раждаше идеи, за които не би и предположил, че ще му хрумнат. По-скоро би умрял, отколкото да разочарова това прелестно младо момиче, което гледаше на него като на някакъв безкраен източник на знания и не можеше да отмести поглед от лицето му, сякаш се сблъскваше с най-величественото творение на природата.

Храната се задържа на масата по-дълго, отколкото обичайно нетърпеливият да се залови за работа Цезар позволяваше. Едва когато нощта започна да измества деня, той кимна на Евтих и слугите се появиха отново. Аврелия стана.

— Юлия — повика тя внучката си. — Време е да вървим.

Момичето, което тъкмо обсъждаше драмите на Есхил, се сепна и се огледа.

— О, бабо, така ли? Колко бързо лети времето!

Но, както отбеляза Помпей, младата му домакиня не намекна нито с поглед, нито с жест, че би предпочела да остане; още по-малко се разсърди на баба си, задето слагаше край на тази твърде

необикновена според думите на Юлия вечер: оказваше се, че когато баща ѝ имал гости, рядко я канели и нея в трапезарията, тъй като била още малолетна.

Юлия се изправи и подаде ръка на Помпей в очакване, че той просто ще я стисне в своята. Но Помпей, който по душа не беше склонен към такива жестове, я пое с двете си ръце, все едно държеше някаква изключително ценна скулптура, надигна я до устните си и леко я целуна.

— Благодаря ти за приятната компания, Юлия — усмихна се той. — Брут е голям късметлия. — И когато Аврелия и внучката ѝ излязоха, отново го повтори: — Брут е голям късметлия.

— И аз така мисля — съгласи се Цезар.

— Никога не съм срещал друга като нея!

— Юлия е безценен бисер.

Сякаш нямаше какво повече да си кажат. Помпей се наклони да си върви.

— Добре си дошъл, когато пожелаеш — изпрати го до вратата Цезар.

— Ако може, още утре бих ти погостувал отново! Вдругиден заминавам за Кампания и ще отсъствам поне осем дни. Беше прав. Животът, който водя, никак не е радостен. Трима-четирима философи не са достатъчно интересна компания. Пък и защо според теб изобщо приютяваме хора като тях?

— За да се радваме на присъствието на интелигентни събеседници, без някой да ни обвинява, че са ни любовници. Както и да поддържаме гръцкия си. Наскоро чух как Лукул умишлено допуснал няколко стилни и граматически грешки в мемоарите си, за да погъделичка самочувствието на гръцките читатели. Те не можели да повярват, че един римлянин е способен да пише на перфектен гръцки. Колкото до мен, навикът да се канят да живеят философи в дома ти, не ме привлича. Те са просто паразити.

— Глупости! Не ги приемаш в дома си, защото си като дива котка. Предпочиташ да живееш и да ловуваш сам.

— О, не — възрази Цезар. — Не живея сам. Напротив, аз съм един от най-облагодетелстваните римляни: с мен живее една Юлия.

Която се беше прибрала в своята част на жилището твърде развълнувана. Ръката ѝ сякаш гореше от целувката му. Както

обикновено на лавицата стоеше бюстът на Помпей; Юлия решително пристъпи към него, свали го от мястото му и го захвърли в гърнето за отпадъци в ъгъла. След като се беше запознала с истинския човек и бе разговаряла цяла вечер с него, статуята не я интересуваше. Помпей не беше като баща ѝ, но беше висок, имаше широки рамене и мускулесто тяло. Имаше прекрасно лице с най-чистите сини очи, които беше виждала. А каква коса! Чисто злато. Помпей беше хубавец! Не като баща ѝ, който представляваше класическият римлянин, ала тъкмо затова беше по-интересен и необикновен. И тъй като Юлия харесваше малките носове, тя най-малко би го критикувала за тази му особеност. Най-накрая имаше и хубави крака!

Следващата спирка беше пред огледалото: подарък от татко, който баба ѝ никак не одобряваше, защото беше закачено на въртяща се основа и лъскавата сребърна повърхност позволяваше на човек да се огледа от главата до петите. Юлия съблече дрехите си и внимателно се огледа. Беше много слаба! Почти нямаше гърди! Избухна в сълзи и се хвърли се в леглото си. Заспа, притиснала до бузата си целунатото място на ръката си.

— Изхвърлила е бюста — съобщи Аврелия на Цезар на следващата сутрин.

— А така! А пък аз си помислих, че двамата са се харесали.

— Глупости говориш, Цезаре, това е чудесен знак! Юлия вече не се задоволява с копието, иска за себе си оригинала.

— Това наистина ме успокоява. — Той пое чашата с вряла вода и лимонов сок и отпи с наслада. — Той и довечера ще ни гостува, оправдава се с някакво пътуване до Кампания.

— Днес ще доведем нашия план докрай.

Цезар се усмихна доволно.

— Мисля, че планът ни успя още снощи: в мига, в който тя влезе в триклия. Познавам Помпей от години и мога да се закълна, че толкова здраво се е хванал на въдицата, та дори не усеща кукичката в устата си. Не си ли спомняш онзи далечен ден, когато дойде у леля Юлия да иска ръката на Муция?

— Спомням си го, все едно е било вчера. Беше се окъпал в розов парфюм и вонеше от разстояние. Освен това се държеше като глупак.

Нямаше нищо общо с човека, който беше тук снощи.

— Малко е пораснал. Муция беше по-възрастна от него. Привличането ѝ не е същото. Юлия е на седемнайсет, а Помпей — на четирийсет и шест. — Цезар чак потръпна. — Майко, между двамата има почти трийсет години разлика! Може ли да съм толкова безсърдечен! Може би това, което сме намислили, ще разбие живота ѝ.

— Няма да разбие нищо. Помпей изглежда е надарен със способността да прави жените си щастливи, стига сам да е влюбен в тях. А той никога няма да се освободи от любовта си към Юлия, за него тя е изгубената му младост. — Аврелия многозначително се покашля, та дори се изчерви от смущение. — Сигурна съм, че ти си чудесен любовник, Цезаре, но на теб просто ти доскучава да живееш с жена. Помпей знае да се радва на брачния живот, ако естествено съпругата му отговаря на големите му амбиции. Но той и да иска, не може да намери по-достойна от една Юлия.

Помпей определено не искаше да търси по-достойна от Юлия. Ако нещо щеше да спаси репутацията му след онази безцеремонна атака на Катон в Сената, това беше вълшебният чар на Юлия. На другата сутрин влюбеният до уши Помпей се разхождаше по Форума, забравил намерението си да не се показва повече на публично място. Без да мисли за преживяното унижение, той сам се спираше да поговори с познатите и излъчваше такова добро настроение, че околните тълкуваха страдалческата му реакция предния ден като израз на недоумение и нищо повече. Помпей беше забравил всякакви мрачни мисли, все едно нищо не се беше случило.

Образът на Юлия беше пред очите му; когото и да погледнеш, само нейното лице виждаше пред себе си. Дете и жена, съчетани в едно. Дете, жена и богиня, по-точно казано. Толкова женствена, толкова грациозна, толкова неподатлива на човешката развала! Дали го беше харесала? Най-малкото даваше вид, нищо че не си бе позволила нито жест, нито поглед, които той да изтълкува като знак, че е желан. Но Юлия беше сгодена. За *Брут*. Не просто непривлекателен, а направо грозен. Как можеше толкова съвършено създание да целува гнусните му пъпки? Разбира се, бракът им беше уговорен още преди години, никой не я е питал. В очите на хората те бяха идеална двойка.

Да не говорим, че Юлия щеше да вкуси от плодовете на Златото от Толоза.

След втората вечеря в Държавния дом Помпей вече се чудеше дали да се пристраши и да я поиска. Обаче го спираше страхът да не се принизи в очите на чистокръвния римски патриций Гай Юлий Цезар, който можеше да даде дъщеря си, на когото пожелаеше. И беше избрал младеж с име, потекло и огромно богатство. Хора като Цезар нямаше да се вълнуват за чувствата на децата си, нямаше да се съобразяват с техните желания. Пък и самият Помпей не разсъждаваше ли по подобен начин? Собствената му дъщеря беше стодена за Фауст Сула, и то по една-единствена причина: родители на Фауст бяха патрицият Сула — най-великият представител на фамилията, и внучката на Метел Калв, дъщерята на Метел Далматик, която преди това била съпруга на Марк Скавър Принцепс Сенатус.

Не, Цезар не би имал никакво желание да разтрогне годежа на дъщеря си с Юний Брут, който по закон наследяваше и името Сервилий Цепион, само за да я даде на някой си Помпей от Пицен! Помпей изгаряше от желание да я поиска, но никога нямаше да го стори. Потънал във водите на безкрайната любов, неспособен да се отърси от мислите за своята нова богиня, той замина за Кампания, за да наглежда поземлената комисия и на практика нищо не свърши. Изгаряше за Юлия; желяеше я, както нищо през живота си не бе желал. И още щом се прибра в Рим, веднага пак се озова в трапезарията на Държавния дом.

Да, тя се *радваше* да го види! При третата им среща Юлия вече сама му подаваше ръка в очакване той да я целуна и даваше тон на разговор, от който Цезар и майка му бяха напълно изключени, а те се правеха, че нищо не забелязват, да не би да се издадат с някоя излишна усмивка. Но както и преди, така и сега всичко си имаше край: храната беше почти изядена и Юлия скоро щеше да се оттегли.

— Кога ще се жените с Брут? — попита след известно колебание Помпей.

— През януари или февруари догодина. Брут искаше да се оженим още тази година, но татко му отказа. Искане да навърша осемнайсет години.

— А ти кога ще ги навършиш.

— На януарските нони.

— Сега сме началото на май, значи остават осем месеца.

Изражението ѝ се промени и в погледа ѝ прочете отчаяние. Но тя все пак му отговори напълно невъзмутимо:

— Не е много време.

— Обичаш ли Брут?

Въпросът му я сепна, но тя не пожела — или не можа — да отмести поглед.

— Двамата сме приятели от времето, когато бях малко дете. Ще се науча да го обичам.

— Ами ако се влюбиш в друг?

Юлия примигна и на Помпей му се стори, че в очите ѝ проблясва сълза.

— Не мога да допусна подобно нещо, Гней Помпей.

— А не мислиш ли, че колкото и да се пазиш, би могло да се случи?

— Да, мисля, че е възможно — съгласи се тя.

— Тогава какво ще правиш?

— Ще се опитам да забравя.

Той се усмихна.

— Би било жалко.

— Но иначе би било недостойно, Гней Помпей. Затова съм длъжна да забравя. Любовта може да се ражда, може и да умира.

Помпей се натъжи.

— Аз съм виждал много хора да умират, Юлия. Бил съм на бойни полета, видял съм смъртта на майка си, на нещастния си баща, на първата си жена. Но така и не съм се научил да гледам на смъртта безпристрастно. Би ми било тягостно да знам, че нещо, което се е родило в твоето сърце, би могло да умре.

Юлия вече едва се сдържаше да не заплаче, време ѝ беше да се оттегли.

— Ще ме извиниш ли, татко? — попита тя покорно баща си.

— Добре ли се чувстваш, Юлия? — обезпокои се Цезар.

— Заболя ме глава, това е.

— Мисля, че и аз трябва да ви оставя, Цезаре — надигна се Аврелия. — Ако Юлия я боли глава, значи трябва да ѝ занеса маков сироп.

Двамата мъже останаха сами. Цезар наля на Помпей вино, без да го разрежда.

— Ти и Юлия се разбирате добре — отбеляза.

— Човек би трябвало да е безкрайно глупав, за да не се разбира с нея — сподели с нотка на разочарование Помпей. — Тя е изключителна.

— И аз я харесвам — призна бащата. — Откакто е на този свят, нито веднъж не е създала проблем, нито веднъж не е спорила с мен, нито веднъж не е постъпила лекомислено.

— Тя не обича Брут.

— Знам — съгласи се Цезар.

— Тогавя защо му позволяваш да се ожени за нея?

— А ти как позволяваш на Фауст Сула да се ожени за Помпея?

— Това е различно.

— Кое му е различното?

— Помпея и Фауст се обичат!

— А ако не се обичаха, ти щеше ли да разтрогнеш годежа?

— Разбира се, че не!

— Ето, виждаш ли? — заключи Цезар и наля чашата отново.

— И все пак — възрази Помпей след миг мълчание — точно с Юлия е срамота. Моята Помпея е яко селско девойче, свикнало да командва. Ще знае как да се защитава. Докато Юлия е толкова крехка...

— Това е само илюзия — отвърна Цезар. — Тя има много твърд характер.

— Да, но твърдата повърхност най-лесно се нацърбва.

Цезар си придаде смаян вид и внимателно изгледа Помпей.

— Доста смело наблюдение, Велики. Не е типично за теб.

— Може би ми се удава да проникна по-лесно в нейната душа, отколкото в тази на другите.

— И защо мислиш, че ти се удава по-лесно с нея?

— О, нямам представа...

— Ти да не си се влюбил в нея, а, Велики?

— Кой не би се влюбил? — промърмори Помпей.

— Искаш ли да се ожениш за нея?

Помпей удари чашата о масата. Малко от виното се разля по пода, но той дори не забеляза. Нервно тръсна глава и остави сребърния

съд пред себе си.

— Бих дал всичко, което имам и което съм, за да се ожения за нея!

— Ами тогава — отбеляза невъзмутимо Цезар — най-добре да действам.

Помпей удивено го изгледа и попита:

— Искаш да кажеш, че ще я дадеш на мен?

— За мен ще бъде чест.

— Ъ! — ахна Помпей. — О, Цезаре! Каквото поискаш, когато поискаш... Аз ще се грижа, ти няма никога да съжаляваш, ще се чувства по-добре при мен, отколкото египетската царица!

— Надявам се! — засмя се Цезар. — Разправят, че египетската царица била изместена в леглото на мъжа си от някаква незаконородена своя сестра.

Но подобни забележки бяха дори неразбираеми за Помпей.

— Може ли да говоря с нея? — попита той и нетърпеливо се надигна на лакът.

— Не е редно, Велики. Ще се прибереш у дома си като почтен римлянин и ще оставиш на мен да разнищя връзките, които днес така жестоко се омотаха. Сервилиите и Юниите ще бъдат потресени.

— Ще заплатя на Брут цялата ѝ зестра — предложи Помпей.

— Да не си го помислил — размаха пръст Цезар. — Хайде, човеко, ставай да си ходиш! Признавам си — ухили се той, — никога не съм очаквал зет ми да е с шест години по-възрастен от мен!

— Може би съм твърде стар за нея? Искам да кажа, до десет години...

— Жените — обясни Цезар, докато го изпровождаше до вратата — са много странни, Велики. Забелязал съм, че ако се чувстват щастливи в семейството, никога не поглеждат навън.

— Намекваш нещо за Муция.

— Ти я остави сама толкова дълго. Така започна всичко. Няма да го повтаряш с дъщеря ми. Тя със сигурност не би ти изневерила, пък ако ще и двайсет години да не се върнеш у дома. Но със сигурност би се чувствала зле.

— Моята военна кариера вече приключи — призна си Помпей. Спря насред коридора и нервно прехапа устни. — Кога можем да се оженим? Тя каза, че не си искал да я дадеш на Брут, тъй като не е навършила осемнайсет.

— Това, което важи за Брут, не важи за Помпей Велики. Май не е щастлив месец за сватби, но ако сключите брак в идните три дни, поличбите не са чак толкова лоши. Значи след два дни.

— Ще мина пак утре.

— Няма да идваш повече до деня на сватбата. И да не си обелил дума пред никого, дори пред философите си — настоя Цезар и затръшна вратата под носа на Помпей.

— Майко! Майко! — извика Цезар от стълбището.

Аврелия се втурна по стълбите.

— *Стана ли?* — попита тя и го сграбчи за ръката.

— Всичко е решено. Успяхме, майко, успяхме! Той сега лети от щастие. Заприличал е на хлапак.

— О, Цезаре! Значи е твой веднъж завинаги!

— Дори не преувеличаваш. Ами как ли ще реагира Юлия?

— Ще е щастлива. Бях горе при нея. Трябваше търпеливо да слушам как хленчи и се извинява, задето се е влюбила в Помпей, а след това да протестира, задето я даваме на такава скучна личност като Брут. — Аврелия блажено въздъхна. — Каква радост, сине! Успяхме да получим това, което ние искаме, а в същото време даряваме двама души с щастие. Това е един щастлив ден!

— Със сигурност по-щастлив от този, който ме чака утре.

Аврелия посърна.

— Сервилия.

— Бих казал Брут.

— О, да, горкото момче! Но няма да е Брут този, който ще се опита да ти забие нож в гърба, Цезаре! На твое място бих внимавал със Сервилия.

Евтих деликатно се покашля и лукаво се усмихна; старият иконом най-добре от всички знаеше кога има истински повод за радост.

— Какво има? — попита Цезар.

— Гней Помпей Велики стои на вратата, Цезаре, но не иска да влезе. Казва, че имал само едно нещо да ти каже.

— Хрумна ми гениална идея! — вкопчи се в ръката на Цезар Помпей.

— Ама не може по два пъти да ми идваш на гости, Велики! Каква идея?

— Кажи на Брут, че ще се радвам да му предложа Помпея в замяна на Юлия. Ще ѝ осигуря каквато зестра поиска: петстотин, хиляда таланта, няма значение. Брут е по-важен от Фауст Сула, нали?

Цезар едва успя да прикрие усмивката си.

— Ами, благодаря ти много, Велики! Ще предам предложението, но ти да не вземеш да направиш някой гаф. Брут може би няма да е склонен да се жени толкова скоро.

Помпей се сбогува за втори път и радостно му махна от улицата.

— Какво ти каза? — попита тревожно Аврелия.

— Искал да даде на Брут дъщеря си в замяна на Юлия. Изглежда, Фауст Сула не може да се сравнява със Златото от Толоза. Донякъде се радвам, че Великия влиза във форма. Започвах да се чудя да не би от любов да му се е размътил мозъкът.

— Да не вземеш наистина да споменеш за това пред Брут и Сервилия?

— Налага се. Но поне ми остава време да измисля някой тактичен отказ за пред бъдещия си зет. Добре, че живее в Карина, иначе би чул с ушите си какво мисли Сервилия за него.

— Кога ще се състои сватбата? Май и юни се смятат за неблагоприятни!

— Вдругиден. Ти ще принесеш жертва, майко. И аз ще принеса. — Цезар се наведе и целуна Аврелия по бузата. — А сега, ако ме извиниш, ще отида да се срещна с Марк Крас.

Аврелия много добре разбираше защо синът ѝ ще посещава Крас по това време. Отиде да намери Евтих и да му даде нареждания за сватбата. Тайните бракосъчетания за жалост предполагаха, че няма да присъстват никакви гости. Все пак Кардикса и Бургунд вече бяха свободни граждани, можеха да бъдат свидетели, а весталките щяха да помагат на върховния понтифекс при ритуалите.

— Работим пак до късно, а? — попита Цезар.

Крас подскочи на стола си.

— А ти няма ли да *престанеш* да ми разбиваш вратата?

— Не ми оставяш друга възможност. Може би ще ми позволиш следващия път да поставя звънец с въженце. Аз съм много сръчен майстор — похвали се Цезар и закрачи из стаята.

— Ами няма да е лошо да се бръкнеш малко, разбитите брави струват пари.

— Речено-сторено. Още утре идвам с чук, звънец, малко въже и пирони. Ще бъдеш единственият римлянин със звънец, монтиран от върховен понтифекс. — Цезар седна и доволно въздъхна.

— Заприличал си на котарак, който се е докопал до пъдпъдъка преди гостите — отбеляза Крас.

— О, докопал съм се до нещо много по-голямо от пъдпъдък, Марк. Цял паун.

— Изгарям от любопитство да науча кой е паунът.

— Дали най-напред няма да ми дадеш двеста таланта на заем? Ще ти ги върна, щом изкарам някакви пари от бъдещата си провинция.

— Ето това е мъдра приказка! Разбира се, че ще ти дам.

— А няма ли да попиташ защо са ми?

— Вече ти казах, изгарям от любопитство.

Цезар обаче свъси вежди.

— Може би няма да се зарадваш.

— Ако е така, ще ти кажа. Но първо трябва да науча.

— Трябват ми сто таланта да платя на Брут обезщетение, задето разтрогвам годежа му с Юлия. А другите сто таланта ще отидат за зестра на Юлия, която омъжвам за Помпей.

Крас внимателно остави писеца си. Лукавите му сиви очи се взряха за няколко секунди в пламъка на близката лампа, преди да се обърне към Цезар.

— Винаги съм вярвал — рече, — че децата представляват сполучлива инвестиция само тогава, когато донесат на баща си това, което той иначе не би могъл да спечели. Съчувствам ти, Гай, защото знам, че би предпочел Юлия да се обвърже с човек от средата на старата аристокрация. Но се възхищавам от смелостта и предвидливостта ти. Колкото и да не го харесвам, Помпей е нужен и на двама ни. Ако аз имах дъщеря, може би щях да постъпя като теб. Брут все още е твърде млад, за да ти е полезен, освен това майка му няма да му позволи да разгърне истинските си способности. Ако Помпей се ожени за твоята Юлия, повече не бихме могли да се съмняваме в лоялността му, колкото и да се опитват да играят с нервите му добрите люде. — Крас изсумтя. — А тя между другото е едно съкровище. Ще

дари Великия с щастие. Да си призная, ако бях по-млад, щях да му завиждам.

— Тертула би те убила — засмя се Цезар, но в следващия миг изпитателно погледна приятеля си. — Ами ти какво ще правиш със синовете си? Избрал ли си им съпруги?

— Публий ще вземе дъщерята на Метел Сципион, Цецилия Метела. Ще почака още няколко години, което не е зле предвид тъпотата на бащата. Майката на Сципион беше по-голямата дъщеря на Крас Оратор, затова бракът е много подходящ. Колкото до Марк, чудя се дали да не поискам дъщерята на Метел Кретик.

— Да се подсигуриш спрямо добрите люде е мъдър ход — отбеляза Цезар.

— И аз така мисля. Вече съм много стар, за да изпитвам удоволствие от унищожителни борби.

— Да не си споменал пред никого за сватбата на Юлия, Марк — предупреди го Цезар и стана да си ходи.

— При едно условие.

— Кое е то?

— Когато съобщиш на Катон, и аз да присъствам.

— Жалко, че ни е невъзможно да видим реакцията на Бибул.

— Поне можем да му пратим малко бучиниш. Така и така ще иска да се самоубие, би било жест от наша страна.

Цезар прати вест да го очакват и рано на другата сутрин се запъти към Палатина, където се намиреше къщата на покойния Децим Юний Силан.

— Неочаквано удоволствие, Цезар — измърка доволно Сервилия и му поднесе бузата си за целувка.

Брут нищо не каза. Още от деня, в който Бибул се оттегли в дома си, за да гледа небесата, Брут усещаше, че нещо не е наред. Най-напред, защото оттогава бе имал само два случая да види Юлия. Другата причина бе, че беше свикнал да вечеря поне веднъж на два или три дни в Държавния дом, а напоследък, дори сам да предложеше, му отказваха под предлог, че Цезар чакал важни гости, с които да обсъжда поверителни въпроси. А Юлия изглеждаше толкова красива и толкова недостъпна. Имаше чувството, че тя не се интересува от него,

по-скоро се интересуваше от нещо друго, ключът, към което оставаше скрит за него. Е, беше се преструвала, че го слуша! Но явно не беше чула нито дума, само гледаше в пространството със своята мила усмивка. Дори не му позволяваше да я целуне. При първото посещение се оправда с главоболие. При второто не ѝ се целувало. Беше внимателна, извиняваше се, но все така му отказваше целувка. Ако не познаваше толкова добре средата, в която тя живееше, Брут би си помислил, че се целува с друг.

Ето, че днес идваше баща ѝ, при това на официално посещение, предизвестен от куриер, облечен в церемониалните одежди на върховен понтифекс. Дали Брут не беше унищожил мечтите си, когато се осмели да поиска Юлия предварително? Нещо му подсказваше, че посещението е свързано с Юлия.

Върховният понтифекс не седна, което наемкваше, че темата на разговор няма да е приятна.

— Бруте — рече Цезар, — досега не съм открил начин, по който смисълът на една лоша вест да се смекчи. Затова ще бъда съвсем пряк. Разтрогвам твоя годеж с Юлия. — На масата изведнъж се появи тънък свитък. — Това е писмено нареждане до моите банкери за отпускане на сто таланта. Това беше договорената сума, в случай че не се ожените. Много съжалявам.

Сякаш огромна тежест се стовари върху Брут и той се отпусна на близкия стол. Наблюдаваше Цезар, както някое старо куче гледа любимия стопанин, който е решил да го заколи, защото вече няма полза от него.

— Много съжалявам — повтори Цезар.

От изненадата Сервилия беше скочила на крака, но и тя известно време не можеше да продума. Забеляза как пламъчетата в очите на Брут изгасват, но тя дори не би могла да си обясни какво се случва със сина ѝ — по темперамент Брут беше толкова далеч от нея, колкото Антиохия е далеч от Херкулесовите стълбове.

Не Сервилия, а Цезар усети болката на Брут. Макар че никога не е бил така подвластен на жена, както Брут се оказваше подвластен на дъщеря му, все пак добре разбираше какво означава Юлия за годеника си. Дори се замисли дали ако е знаел колко силни са чувствата на младежа, би действал така. Е, да, Цезар би действал при всички случаи решително. Вече го е правил и пак ще го прави. Но не му се беше

случвало да убие човек, който да продължи да го гледа и след смъртта си. Горкото момче! Никога нямаше да се възстанови. От четиринайсетгодишен беше влюбен в Юлия. Цезар го бе убил — или най-малкото бе умъртвил малкото животно, който Сервилия му беше оставила. Колко ужасно е две чудовища като Сервилия и Цезар да те размятат като парцалена кукла помежду си. Силан също беше попаднал помежду им, но не бе пострадал толкова тежко като Брут. „Да — мислеше Цезар, — аз го убих! Отсега нататък той не е човек, а фантом.“

— *Защо?* — задъхваше се от безсилие Сервилия.

— Налага се да призная, че Юлия ми е нужна, за да склуча нов политически съюз.

— По-добър съюз от този с Цепион Брут! Няма такъв!

— От гледна точка на заслуги няма. От гледна точка на коректността, разбирането, почтеността, достойнството — също. За мен е било привилегия синът ти да прекара толкова дълги години като член на моето семейство. Но това не променя факта, че Юлия ми е необходима, за да склуча нов съюз.

— Искаш да кажеш, че ще жертваш моя син, за да укрепиш собствената си политическа позиция? — попита Сервилия.

— Да. Както и ти би жертвала дъщеря ми, за да постигнеш собствените си цели, Сервилия. Ние правим и раждаме деца, за да наследят славата и положението на семейството, а цената, която децата ни плащат за това, е винаги и във всичко да служат на нашите интереси и на интересите на нашите семейства. Те не познават недоимъка, трудностите на живота, не им липсва образование и възпитание. Но само един глупав баща би пропуснал да обясни на детето си истинската цена на знатното потекло, богатството, лукса и високото образование. Пролетариите са свободни да обичат и да глежат децата си. Но нашите деца са слуги на своите семейства, както на свой ред и те ще създадат деца и ще очакват същото от тях. Родът е нещо вечно. Ние и нашите деца сме само брънка в безкрайната верига на поколенията в един род. Римляните сами създават своите богове, Сервилия, и всички истински римски богове са покровители на семейното огнище. Огнището, килерът, домакинството, предците, родителите и децата — това закрилят нашите богове. Дъщеря ми

разбира своята функция като наследник на рода на Юлиите. Както и аз я разбирах навремето.

— Не вярвам, че в Рим ще се намери човек, който да ти предложи по-надеждна политическа подкрепа от Брут!

— След десет години може и така да бъде. След двайсет — със сигурност. Но на мен ми трябва допълнителна политическа тежест сега. Ако бащата на Брут беше жив, нещата щяха да стоят другояче. Но главата на вашето семейство е двайсет и четири годишен, няма друг представител нито на Цепионите, нито на Брутите. На мен ми трябва съдействието на човек от моето поколение.

Брут слушаше Цезар и майка си, но не можеше да реагира. Думите бяха изречени, носеха смисъл, който той разбираше. Щеше да ги запомни дори. Но защо майка му не се ядосаше повече?

В интерес на истината Сервилия беше разгневена, но времето я беше научило, че откритите атаки срещу Цезар никога няма да донесат успех. Макар че едва ли имаше нещо, което повече да я разяри, от думите, които той сега произнасяше. Но трябваше да се овладее, трябваше да напипа слабото му място, трябваше да е готова да се вмъкне през защитната му стена и да нанесе своя смъртоносен удар.

— Кой е мъжът? — попита предизвикателно Сервилия.

„Цезаре, нещо не е съвсем наред с теб — мислеше си той в този момент. — Ти се забавляваш. Или ти се ще да се забавляваш, но те възпира единствено младежът с разбито сърце. Докато изречеш цялото име на въпросния, пред очите ти ще се разкрие зрелище, засенчващо отдалеч сцената при отказа ти да се ожениш за Сервилия. Нещастната любов не е в състояние да убие Сервилия. Но обидата, която сега ще понесе, може би...“

— Гней Помпей Велики.

— *Кой?*

— Добре ме чу.

— Не би посмял! — Тя поклати глава. — Не би посмял! — Очите ѝ се изцъклиха. — Не би посмял! — Краката ѝ се подкосиха и тя се добра до стола най-далеч от този на Брут. — Не би посмял!

— Защо не? — попита с привидно безразличие Цезар. — Покажи ми по-добър политически съюзник от Великия и ще наруша споразумението с него, както разтрогнах този годеж.

— Той... той е парвеню! Той е никой! Той е политически профан!

— За първото съм съгласен с теб. Колкото до второто и третото, не съм. Великия в никакъв случай не е никой. Той е Първият сред римляните. И не е никакъв политически профан. Дали ти харесва или не, Сервилия, малкият касапин от Пицен прокара през римската гора по-широка пътека, отколкото Сула го беше сторил навремето. Разполага с баснословно състояние, а личната му власт е още по-голяма. Можем само да благодарим на късмета си, че той не пожела да стигне толкова далеч, колкото Сула. Не му достига смелост. И най-вече — той просто желае да бъде възприет като един от нас.

— Той *никога* няма да бъде един от нас! — зарече се Сервилия и изскърца със зъби.

— Сватбата му с Юлия е стъпка в правилната посока.

— Заслужаваш да те бият с камшик, Цезаре! Между тях има трийсет години разлика. Той е старец, а тя е още девойка!

— О, я млъквай! — прекъсна я Цезар. — Ето, дръж.

Той подхвърли в скута ѝ някакъв миниатюрен предмет, след което се доближи до Брут.

— Наистина много съжалявам за вас, момче — изрече и докосна Брут по рамото. Младежът дори не се опита да се отърси от допира; вдигна очи към Цезар, но в тях светлината беше угаснала.

Трябваше ли Цезар да каже, че Юлия е влюбена в Помпей? Не, това щеше да е прекалено жестоко. Дори Сервилия не можеше да го предизвика към подобна злост. Цезар си помисли дали да каже на Брут, че ще си намери друга. Но и това беше излишно.

Затова побърза да си тръгне.

В скута си Сервилия държеше камъче с ягодов цвят. Понечи да го захвърли в градината, но щом го вдигна срещу светлината, необичайните отблясъци я спряха. Не, това не беше камъче. Малкият предмет в ръката ѝ блестеше като истинска перла. *Перла?* Да, перла! Това, което Цезар толкова небрежно бе ѝ подхвърлил, беше перла, голяма колкото най-сочната ягода, отгледана някога по полята на Кампания — същинско чудо на природата.

Сервилия обичаше накитите, но от всички скъпоценности най-много обожаваше океанските перли. Гневът ѝ мигом се стопи, сякаш

това камъче в ръката ѝ го беше попила до капка. Колко необикновено усещане! За съвършенство и наслада.

Някакъв шум я прекъсна. Сервилия надигна глава и установи, че Брут се е свлякъл в безсъзнание на пода.

След като Брут беше отнесен в леглото му и упоен с биле от треви, Сервилия си наметна дреха с качулка и отиде да навести Фабриций, известния търговец на бисери от Портик Маргаритария. Той много добре си спомняше точно тази перла, знаеше откъде и как е дошла и тайно се чудеше как може човек да подари такава прелест на жена, която не е красива и не е млада. Фабриций оцени бисера на шест милиона сестерции и се съгласи да направи специална кутийка от златна тел, която да окачи на ланец от масивно злато. Фабриций и Сервилия не биха пожелали в перлата да се пробие дупка за винтче: подобно чудо на природата трябваше да остане непокътнато.

От Портик Маргаритария до Държавния дом имаше само една крачка и Сервилия се отби, за да разговаря с Аврелия.

— Ти естествено си на негова страна! — нападна тя Цезаровата майка.

Аврелия учудено вдигна изящните си черни вежди, после невъзмутимо отвърна:

— Естествено.

— Но той я дава на *Помпей*! Цезар предава нашата класа!

— Хайде сега, Сервилия, познаваш достатъчно добре Цезар! Той знае как да улови питомното, без да гони дивото. Винаги прави това, което иска. Ако традицията е била нарушена, толкова по-зле. Цезар има нужда от Помпей, ти си достатъчно умна, за да го разбереш. И си с достатъчно широк поглед, за да видиш, че Цезар не би могъл да разчита на Помпей, ако не го е вързал здраво за себе си. С тази котва корабът на Помпей не би отплавал и при най-жестоката буря. — Аврелия се намуси. — Разтрогването на годежа и без това е струвало доста на Цезар, ако се вярва на разказа му за разговора с Брут. Трагедията на сина ти дълбоко го е покъртила.

На Сервилия дори не бе ѝ хрумвало да гледа на Брут като на трагична фигура. Сервилия обичаше Брут, колкото обичаше и Цезар, но възприемаше сина си за второ свое превъплъщение, затова все си

мислеше, че той чувства нещата като нея. Затова и не можеше да си обясни защо с годините поведението му все по-силно се отличаваше от нейното. Представяте ли си, да вземе да припадне!

— Бедната Юлия! — подхвърли Сервилия, като може би имаше предвид перлата, която Цезар бе предпочел да подари на нея.

Но бабата взе, че шумно се засмя.

— Бедната Юлия ли? Нищо подобно! Тя не може да си намери място от радост!

Сервилия пребледня и този път дори мисълта за перлата не можеше да ѝ вдъхне сили.

— Да не искаш да кажеш...

— Цезар не ти е казал? Сигурно му е станало жал заради Брут! Това е брак по любов, Сервилия.

— Не може да бъде!

— Истина е. Юлия и Помпей са влюбени един в друг.

— Но тя обича Брут!

— Не, никога не го е обичала, точно тук е неговата трагедия. Щеше да се омъжи за него само защото баща ѝ така е пожелал. Защото всички искахме това от нея, а тя е едно мило и изпълнително момиче.

— Тя търси баща си — тросна се Сервилия.

— Може би.

— Но Помпей не е никакъв Цезар. Тя ще съжалява.

— Аз пък мисля, че ще бъде много щастлива. Юлия разбира, че Помпей е различен от баща ѝ, но все пак двамата имат и много сходни черти. И двамата са воители по душа, смели, способни на героизъм. Юлия никога не е била чак толкова обсебена от общественото си положение, тя не изпитва никакво преклонение към патрициите. Това, което ти намираш за недостойно и отблъскващо у Помпей, за нея няма значение. Мисля, че тя ще успее да го цивилизова донякъде, но като цяло той ѝ харесва такъв, какъвто е.

— Разочарована съм от нея — ядоса се Сервилия.

— Тогава можеш само да се радваш за Брут, че се е отървал. — Аврелия стана, за да посрещне Евтих, който лично бе дошъл с виното и сладките. — При скачените съдове водата винаги застава на едно равнище, нали? — рече домакинята, докато разливаше виното и водата в скъпите чаши. — Ако Юлия харесва Помпей, а тя го харесва, значи не би харесала Брут. И в това няма нищо обидно за Брут. Погледни на

цялата тази история откъм добрата ѝ страна, Сервилия. Убеди и Брут. Той ще си намери друга.

Бракът между Помпей Велики и дъщерята на Цезар се състоя на следващия ден в атрия на Държавния дом, служещ и за светилище. Понеже месецът не се смяташе за щастлив за бракосъчетания, Цезар принесе за благо на дъщеря си всички жертви, за които можа да се сети, докато майка му извърши същото с женските божества. Макар древната форма на брак, така нареченото конфареацио, да беше изпаднала в почти пълна забора дори сред патрициите, Цезар предложи на Помпей да спазят старите правила, а Помпей се съгласи.

— Не настоявам, Велики, но бих се радвал.

— О, и аз бих се радвал! Така и така това е последният ми брак, Цезаре.

— Надявам се. Да разтрогнеш брак, сключен при тези условия, е почти невъзможно.

— Развод няма да има — увери го Помпей.

Юлия носеше сватбените одежди, които баба ѝ сама бе изтъкала и ушила за собствената си сватба четирийсет и шест години по-рано. На младоженката те ѝ се сториха по-меки и удобни от всички други, които би могла да си купи от Улицата на тъкачите. Косата ѝ — гъста, мека и права, толкова дълга, че можеше да седне на нея — беше сплетена на шест плитки и закачена с дървена игла под тиара, подобна на тези, които носеха весталките — от седем дебели увити едно в друго вълнени влакна. Робата ѝ беше жълта, обувките и тънкото ѝ було — огненочервени.

Младоженецът и младоженката трябваше да представят по десет свидетели всеки, доста голямо неудобство при церемония, която трябва да бъде тайна за обществото. Помпей реши въпроса, като пристигна в Държавния дом придружен от десетина свои клиенти от Пицен, дошли по случайност тези дни в Рим. Цезар разчиташе на Кардикса, Бургунд, Евтих (и тримата отдавна бяха получили гражданство) и шестте весталки. Ритуалът изискваше специална мебел, сглобена от два стола, покрити с овча кожа, както и присъствието едновременно на върховния понтифекс и на Фламен Диалис — улеснение, тъй като Цезар на практика съвместяваше двете

длъжности (до смъртта му друг не можеше да бъде Фламен Диалис). Аврелия, десетият свидетел от Цезарова страна, играеше също така ролята на пронуба, почетната римска матрона.

Помпей дойде облечен в пурпурна триумфална тога, бродирана със златни нишки, а под нея носеше туника с избродирани палмови листа — символ на победителя. Всички ахнаха от възхита при вида му и с готовност го отведоха на двойния стол с овчата кожа, където вече чакаше забулена Юлия. Помпей трябваше да се скрие под тежкото огненочервено було, което Цезар и Аврелия хвърлиха през главите на младоженците. Аврелия хвана десните им ръце и ги завърза с кожен каиш в същия огненочервен цвят. Той олицетворяваше силата на брачната връзка. Двамата вече бяха мъж и жена. Налагаше се само да се разчупи свещен хляб, омесен от лимец, половината да се изяде от младоженеца, половината — от невестата, докато свидетелите тържествено положат клетва, че ритуалът е бил извършен, както си му е редът. Помпей и Юлия вече бяха мъж и жена.

Цезар принесе на олтара в жертва прасе и отдели най-сочните мръвки за Юпитер Фарей — онази същност на великия бог, която бди над растежа на най-старата житна култура — лимеца — и тъй като именно от лимец се месеше сватбеният хляб, съответно над плодоносния брак. Великият бог щеше да се зарадва, че се жертва цяло животно и щеше да премахне лошите поличби, задето сватбата е била сключена през май. Никой друг родител или жрец не се бе старал толкова усърдно да отдалечи от младоженците майските прокоби.

Празникът мина весело и приятно, гостите искрено се радваха заради щастието на младоженците. Помпей грееше като слънце и не пускаше ръката на Юлия. Щом се нахраниха, всички се вдигнаха от Държавния дом и придружиха Помпей до неговата внушителна и пищно украсена къща в Карина. Той избърза напред, за да се увери, че всичко е наред, докато три малки момчета правеха компания на Юлия и останалите сватбари. Помпей ги пресрещна на прага и пренесе съпругата си през него. Вътре ги чакаха два съда: единият с разпален огън, а другият с ледена вода. Невестата прокара дясната си ръка през пламъците, след което я потопи във водата. Нищо не ѝ се случи, което беше щастлив знак. Тя беше пълновластна господарка на новия си дом, огънят и водата бяха длъжни да ѝ се подчиняват. Аврелия и Кардикса,

които се бяха омъжвали само веднъж през живота си, я отведоха до спалнята, разсъблякоха я и я завиха в брачното легло.

Щом двете възрастни жени излязоха, настъпи тишина. Юлия се надигна и обхвана с две ръце коленете си. Дългите ѝ коси се спускаха като воал над лицето ѝ. Това не беше спалня в римски стил: вместо да напомня на малка кутийка, както беше традиция в римските домове, тя беше по-просторна от трапезарията в Държавния дом! Където и да обърнеш поглед, всичко тънеше в позлата, иначе основните тонове бяха черното и червеното. Стенописите изобразяваха различни богове и герои в плен на плътска страст. Например Херкулес (който трябваше да е доста силен, за да носи огромния си пенис при ерекция) с Омфала; Тезей с амазонката Хиполита (която обаче имаше две гърди); Пелей с морската богиня Тетида (успяваше все някак да оползотвори женския ѝ задник, който от средата си преминаваше в рибя опашка); Зевс с ужасената крава, олицетворяваща Йо; Венера и Марс готови за сблъсък, все едно са бойни кораби; Аполон готов да се съвокупли с дърво, чиято хралупа силно наподобяваше женски срамни части (вероятно се имаше предвид Дафна).

Аврелия беше твърде консервативна, за да позволи подобни творения на изкуството в дома си, но Юлия, като всяка млада римлянка, беше достатъчно добре запозната с тематиката и трудно би се отблъснала от подобни еротични сцени. В домовете на нейни приятелки еротиката отдавна бе излязла от спалните, за да се появи навсякъде из къщата. Като малко дете тя просто се кикотеше при вида на подобни картини, но с времето се натъжаваше, защото не можеше да си представи всички тези сцени с участието на Брут. Тъй като беше девствена, еротиката я интересуваше по-скоро като нещо любопитно, отколкото като част от реалния живот.

Помпей влезе в стаята.

— Как се чувстваш? — попита той леко притеснено и се приближи до леглото.

— Много добре — увери го Юлия.

— Хммм. Да не би нещо да не е наред?

— О, не, просто разглеждах фреските.

Помпей се изчерви и вдигна ръце.

— Нямах време да променя обстановката, съжалявам.

— Ама аз нямам нищо против.

— Муция много си падаше — оправда се той и седна на кревата.

— Да не би да обзавеждаш спалнята си за всяка нова съпруга? — На Юлия ѝ стана любопитно.

Това изглежда му вдъхна повече увереност, защото се усмихна.

— Така е по-мъдро. Жените обичат да оставят отпечатъка си върху всичко, до което се докоснат.

— Значи и аз така. — Тя му подаде ръка. — Не се притеснявай, Гней... Гней ли трябва да те наричам?

Той стисна нежно ръката ѝ.

— Предпочитам Велики.

— И на мен така повече ми харесва. — Юлия доближи лице до неговото. — Защото ми се струваш нервен?

— Защото всички други бяха просто жени — обясни той и прокара другата си ръка през косите ѝ. — А ти си богиня.

Тя не отговори. За пръв път усещаше своята власт; току-що се бе омъжила за най-могъщия и прочут човек в Рим, а той се плашеше от нея. Това подежда като мехлем за душата ѝ. Обладана от очакване за приятни усещания, тя се отпусна на възглавниците и впери поглед в него.

Което означаваше, че той трябва да направи *нещо*. Това беше много важно! Имаше пред себе си дъщерята на Цезар, пряка наследница на самата Венера. Как ли се е справил Анхиз, когато Любовта се е явила пред него и му е съобщила, че го харесва? Дали той е треперил като листо? Дали се е питал как да изпълни задачата? Но накрая Помпей си спомни за онази тайнствена Диана, която влезе в сумрачната трапезария, и забрави изобщо за Венера. Все така тръпнец от възлнение, той се излегна до нея и зави двамата с покривалото на леглото. Разгледа я отблизо: кожата ѝ беше бяла като мрамор и пак като мрамор бе пронизана от сините жилки на вените; източени и крехки ръце, тесен ханш, тънка талия. Каква неземна красота!

— Обичам те, Велики — рече Юлия. — Но съм много слаба! Ще те разочаровам.

— Ще ме *разочароваш*? — Помпей я загледа изненадано. Ако не друго, то сам забрави страха си да не разочарова нея. Беше толкова чувствителна и уязвима, толкова млада! Е, щеше да разбере как изглежда разочарованието му.

Той допря устни до бедрото ѝ и усети как цялата потръпва. Ръката на Юлия се вкопчи в косата му. Със затворени очи той притисна лице към корема ѝ и се вмъкна под чаршафите. Богиня, същинска богиня... В знак на почит щеше да я целува, пък ако ще от сладост да му прилошее, щеше да докаже колко цени това безценно съкровище. Сребристите ѝ плитки се спускаха и криеха гърдите ѝ. Помпей отмести множеството кичури, подреди ги встрани и с омаян поглед се взря в малките и гладки зърна, толкова бледи, че почти се сливаха с кожата ѝ.

— О, Юлия, Юлия, обичам те! Ти си моята богиня, Диана от лунната нощ!

Имаше достатъчно време да се заеме с девствеността ѝ. Днес ѝ се полагаше да вкуси само от удоволствията. Да, най-напред удоволствията — всички онези, които можеше да ѝ достави с устни и език, с ръце и тяло. Нека знае на какво ще може да се радва всеки ден отсега нататък. Нека знае какви наслади е способен да ѝ донесе Помпей Велики.

— Направихме крачка, от която връщане назад няма — заяви Катон на Бибул същата вечер, докато двамата стояха насред вътрешната градина и следяха с поглед небето. — Не само че си поделиха Кампания и цяла Италия, все едно им е бащиния, ами сега подпечатват скверните си връзки с цената на девствени момичета.

— Падаща звезда в долния ляв квадрант! — съобщи Бибул на писаря, седнал на почтително място встрани, за да запише на светлината на маслената лампа всички звездни феномени, забелязани от господаря му. Бибул се изправи, прочете молитвите, с които се слагаше край на всяка звездобройна сесия, и въведе Катон в дома си.

— Какво изненадващо в това, че Цезар е продал дъщеря си? — попита Бибул. Нямахме смисъл да пита един от най-големите пиячи на вино в Рим, дали иска да му го разреде с вода. — Аз дълго се чудех как би могъл да обвърже трайно Помпей за своята кауза. Сигурен бях, че ще измисли нещо! И измисли най-умното. Хората разправят, че дъщеря му била голяма красавица.

— Значи и ти не си я виждал?

— Никой не я е виждал, но без съмнение това скоро ще се промени. Помпей ще я разхожда из града, все едно е завоювана плячка.

На колко години е тя, на шестнайсет?

— Седемнайсет.

— Сервилия едва ли се е зарадвала...

— О, той и с нея е намерил начин да се спогоди — отговори Катон и стана, за да си налее повторно. — Подарил ѝ перла на стойност шест милиона сестерции. Освен това платил на Брут зестрата от сто таланта.

— Откъде знаеш всичко това?

— От самия Брут. Идва да ме види през деня. Поне нещо, което Цезар стори в наша полза. От днес нататък Брут е с нас, добрите люде. Дори се зарече да се представя само като Брут, не като Цепион Брут.

— Брут едва ли ще е за нас от същата полза, от каквата е Помпей за Цезар — отбеляза скептично Бибул.

— На първо време, не. Но се надявам, че щом вече се е освободил от майка си, Брут ще оправдае надеждите, които винаги съм му възлагал. Най-жалкото е, че не иска да чуе лоша дума за момичето. Предложих му Порция, щом навърши години за женене, но той отказа. Зарича се никога да не се жени. — Хоп, и тази чаша беше обърната. Катон нервно се позавъртя, сграбчил металния съд между пръстите си. — Марк, иде ми да повърна! Това е най-гнусната и безцеремонна политическа маневра, за която някога съм чувал! След срещата ми с Брут се опитвам да си наложя спокойствие, да гледам на случая обективно, да намеря някакво рационално обяснение, но не мога! Нищо от онова, което сме правили ние, не може да се сравнява с това! И което е най-лошото, Цезар само ще спечели от тази си мерзост!

— Седни си на стола, ако обичаш! Вече казах, че Цезар ще спечели. *Дръж се спокойно!* Нищо няма да му сторим, ако стоим и скърцаме със зъби, още по-малко — ако публично изразим неодобрението си. Щом си се опитал да разсъждаваш рационално, давай в същия дух.

Катон го послуша и седна, но не и преди да си е налял нова чаша. Бибул свъси вежди. Защо Катон пиеше толкова много?

— Спомняш ли си Луций Ветий? — попита Бибул.

— Онзи конник, когото Цезар нареди да бият с пръчки? Дето след това раздаде мебелите му на тълпата?

— Същият. Вчера дойде да разговаря с мен.

— И?

— Ненавижда Цезар — отвърна доволно Бибул.

— Не се изненадвам. След онзи инцидент всички го вземат на подбив.

— Предложи ми услугите си.

— И това не ме изненадва. Но как можеш да го използваш?

— Чрез него ще пъкна клин между Цезар и новия му зет.

Катон го изгледа с недоверие.

— Невъзможно е.

— Съгласен съм, че след сватбата ще е по-трудно, но не е невъзможно. Помпей се отнася с подозрение към всички, включително и към Цезар. Само Юлия изглежда изключение. В крайна сметка момичето е младо, едва ли представлява някаква опасност. Но и тя ще изтощи Великия човек с физическите си желания и с онези тънки сплетни, които неузрелите жени се чувстват задължени да създават край себе си. А те ще станат факт, ако внушим на Помпей да се пази от тъст си.

— Единственият начин да го постигнем — рече Катон и си наля вино за четвърти път — е да го убедим, че Цезар иска да го убие.

Този път Бибул го зяпна.

— Дотам никога няма да стигнем! Имах предвид как да създадем политическо съперничество между двамата.

— Но бихме могли, знаеш ли? — кимна загадъчно Катон. — Помпеевите синове са още доста млади, за да наследят общественото му положение. Цезар би могъл лесно да ги измести. След като дъщеря му е омъжена за Помпей, след евентуалната смърт на Помпей много негови клиенти биха преминали под патроната на Цезар.

— Да, може би така ще сторят. Но как предлагаш да внушим на Помпей подобна мисъл.

— Чрез Ветий — отговори Катон и отпи, този път по-бавно; виното започваше да го хваща и мисълта му се избистряше. — И чрез теб.

— Не разбирам накъде биеш — призна си консулт.

— Преди Помпей и младата му булка да напуснат града, ти ще му пратиш вест и ще го предупредиш, че се готви заговор срещу него.

— Това бих могъл да сторя. Но защо? За да го изплаша?

— Не, за да отклониш подозренията, щом заговорът наистина бъде разкрит. — Катон зловещо се усмихна. — Помпей няма да се

изплаши, но по-късно, когато му дойде времето, ще е по-склонен да повярва в съществуващия заговор.

— Бъди по-конкретен, Катоне. Идеята започва да ми се струва добра — подкани го Бибул.

Помпей предложи на Юлия да я отведе в Анций, където да прекарат остатъка от май и целия юни.

— Точно в този момент тя е заета с промяната на интериора — съобщи победоносно младоженецът на Цезар. — Докато нас ни няма, декораторите ще пренаредят цялата ми къща в Карина. — Помпей шумно въздъхна. — Какъв вкус има тя, Цезаре! Всичко да е леко и ефирно, никакъв пурпур, по-малко злато — иначе било просташко. Птички, цветя, пеперуди. Не мога да си обясня как сам не съм се сетил! Макар че настоявам спалнята ни да бъде изрисувана с горски сцени в лунна нощ.

Цезар прехапа устни, за да не се изсмее.

— Кога заминавате? — попита той.

— Утре.

— Значи трябва да проведем нашия военен съвет днес.

— Точно затова съм дошъл.

— Марк Крас също трябва да присъства.

Помпей посърна.

— Наистина ли няма друг начин?

— Няма. Ела пак след вечеря.

Дотогава Цезар бе успял да убеди Крас да прехвърли няколко делови срещи на своите подчинени.

— Вторият поземлен закон ще мине въпреки Катоновата тактика и Бибуловото звездобройство — съобщи Цезар.

— А ти ще станеш патрон на цяла Капуа, нужно е да се отбележи — напомни Помпей, който лесно се отърсваше от сладките мисли, щом станеше въпрос за политика.

— Само доколкото законът носи моето име и доколкото чрез него обявявам всеобщо римско гражданство за всички жители на Капуа. И все пак, Велики, не аз, а ти ще стоиш на място и ще раздаваш нотариалните актове на щастливите заселници, ти ще шестваш из града. Капуанци ще се смятат твои клиенти, не мои.

— А аз ще бъда в източните краища на кампанската земя, затова и хората там ще ме имат за свой патрон — потри доволно ръце Крас.

— Това, за което сме се събрали, не е вторият поземлен закон — подчерта Цезар. — Проблемът е да ми се осигури провинция за догодина. Нямам никакво намерение да меря пътищата на говедата. Освен това трябва да разчитаме на свои хора във висшите етажи на властта. Ако не поставим съмишленици начело на управлението, много от законите, които ще успея да прокарам до края на годината, ще бъдат обявени за нищожни.

— Авъл Габиний — предложи мигновено Помпей.

— Съгласен съм с него. Избирателите го харесват, защото като народен трибун наложи някои много полезни мерки, да не говорим, че ти помогна в борбата срещу пиратите. А кой ще бъде втори консул?

— Какво ще кажеш за братовчед си, Цезаре? Луций Пизон — посочи Крас.

— Него ще трябва да го купим с пари — отсъди Помпей. — Той е делови човек.

— Ами просто ще им обещаем по една добра провинция на всеки — отговори, Цезар. — Сирия и Македония.

— Но за повече от една година — допълни Помпей. — Габиний ще е доволен, познавам го.

— За Луций Пизон не съм толкова сигурен — смръщи вежди Крас.

— Защо епикуреите са толкова ненаситни? — замисли се Помпей.

— Защото им се ще да ядат злато! — отговори лаконично Крас.

Цезар се усмихна.

— Ами какво ще кажете за един брак? Братовчедът Луций има почти осемнайсетгодишна дъщеря, но няма много желаещи за нея. Няма зестра.

— Хубаво момиче, доколкото си спомням — рече Помпей. — Не е наследила веждите и зъбите на баща си. Но не разбирам защо няма зестра.

— Ами в момента Пизон е на загуба — обясни Крас. — Напоследък Рим не води сериозни войни, а неговите пари изцяло са вложени в оръжейното производство. Наложил се да посегне на

зестрата на Калпурния, за да покрие разходите си. Но аз самият, Цезаре, отказвам да жертвам синовете си.

— А ако Брут се ожени за дъщеря ми, не мога да си позволя да рискувам с никое от момчетата! — сети се за предложението си Помпей.

Цезар едва не се задави от притеснение. Толкова беше разстроен при гостуването си у Сервилия, че дори забрави да съобщи на Брут за предлагания му съюз!

— А Брут *дали* ще се ожени за дъщеря ти? — погледна недоверчиво Крас.

— По-скоро не — намеси се хладно Цезар. — Брут сега не е много склонен да мисли за женитба, така че не разчитай на него, Велики.

— Добре, Брут отпада. Но кой ще се ожени за Калпурния?

— Ами защо не аз? — надигна вежди Цезар.

Двамата го стрелнаха с поглед и лукаво се ухилиха.

— Това ще бъде едно чудесно решение — подкрепи го Крас.

— Много добре тогава. Луций Пизон е нашият втори консул. — Цезар въздъхна. — Но няма да се справим толкова лесно със списъка за претори.

— Щом и двамата консули са наши, претор не ни е необходим — успокои го Помпей. — Най-хубавото с Луций Пизон и Габиний е, че са смели. Няма да се уплашат от добрите люде и няма да се хванат на уловките им.

— Остава обаче — заключи Цезар — въпросът как да ми се осигури желаната провинция. Италийска Галия и Илирик.

— Ватиний ще ти гласува един закон в плебейското събрание — намери елементарното решение Помпей. — Когато се изхитриха да ти пробутат земемерството, добрите люде не очакваха, че срещу тях ще застанем тримата едновременно. Прав се оказа, Цезаре. С обединени усилия тримата можем да си издействаме каквото пожелаем от народа!

— Не забравяйте, че Бибул сега стои и брои звездите — изсумтя Крас. — Какъвто и закон да прокарате, ще подлежи на оспорване. Дори и след години. Освен това, Велики, пълномощията на твоя човек Афраний, който сега управлява Италийска Галия, са подновени. За клиентите ти няма да е коректно да му отнемеш империума и да го дадеш на Цезар.

Помпей се изчерви и гневно го стрелна с поглед.

— Много добре се изрази, Красе! — тросна се той. — Афраний ще прави каквото му се каже. Той на драго сърце ще предаде властта на Цезар. Хвърлих милиони, за да му купя консулско място. А той знае, че с нищо не е успял да ми се отплати за разходите! Не се притеснявай ти за Афраний, да не получиш някой сърдечен удар!

— Ще ти се — усмихна се злорадо Крас.

— Аз ще поискам обаче повече от теб, Велики — намеси се Цезар. — Искам Италийска Галия да бъде моя от момента, в който законът на Ватиний бъде потвърден. Не ми се чака до Нова година. Имам да свърша някои работи на място. Колкото по-рано, толкова по-добре.

Лъвът нямаше как да усети хладния повей. Той кимна и се усмихна, без дори да попита какво точно възнамерява Цезар да върши в Галия преди Нова година.

— Бързаш да се заловиш за работа, а? Не виждам защо не, Цезаре. — Помпей се размърда нетърпеливо. — Това ли е всичко? Ще ми се да се прибирам. Не искам Юлия да си мисли, че съм си хванал някоя нова приятелка!

И доволен от собствената си шега се запъти към вратата.

— Като остарее глупакът, става още по-голям глупак — отбеляза Крас.

— Бъди по-мил, Марк! Той е влюбен.

— В себе си. — Крас обаче се интересуваше повече от Цезар. — Какво си намислил, Цезаре? Защо искаш отсега да управляваш Италийска Галия?

— Освен другото, за да събера нови легиони.

— Великия дали знае, че си решил да го изместиш от мястото на най-велик римски завоевател?

— Не, засега съм скрил от него тази подробност.

— Е, със сигурност имаш късмет, трябва да го призная. На много други в твоето положение дъщерите им са по-скоро като Теренция. А твоята е колкото хубава, толкова и мила. Ще го държи в обятията си още дълги години. А един ден той ще се събуди и ще открие, че вече си го засенчил.

— Това е така — съгласи се Цезар.

— Но с или без Юлия, той ще се превърне в твой враг.

— Нека мислим за това, когато му дойде времето, Марк.

Крас подигравателно се изсмя.

— Така говориш! Но аз те познавам, Гай. Истината е, че не прескачаш препятствията, преди да си ги стигнал. Но няма ситуация, която ти да не си обмислил предварително. Ти си хитър, находчив, изобретателен и смел.

— Много точно го каза! — намигна му Цезар.

— Разбирам какви са ти плановете, щом станеш проконсул — рече Крас. — Ще завладееш всички земи и племена на север и на изток от Италия. Ще следваш бреговете на Дунав чак до Евксинския понт. Сенатът обаче държи връзките на кесията с държавните пари! Ватиний може да ти издейства плебисцит, с който да получиш Италийска Галия и Илирик, но пак ще трябва да се допитваш до Сената за средства. А сенаторите няма да са склонни да ти ги отпуснат, Цезаре. Дори добрите люде да не надигнат възмутени гласове, сенатът по принцип не е склонен да финансира открито завоевателни войни. Точно тук Великия се справи безупречно. Войните му бяха водени все срещу официално признати римски врагове — Карбон, Брут, Серторий, пиратите, двамата царе. Докато ти предлагаш пръв да удариш, ти да си агресорът. Сенатът няма да допусне подобен акт, дори сред собствените си поддръжници ще срещнеш опозиция. Войната струва пари. Парите ги дава сенатът. И за теб няма да има.

— Не ми казваш нищо ново, Марк. Нямам намерение да искам средства от Сената. Ще си намеря свои.

— Ще разчиташ на плячката? Много е рисковано!

— Ти все още ли не си се отказал да анексираш Египет? Просто съм любопитен — отвърна Цезар.

Крас примигна от изненада: Цезар доста рязко беше сменил темата.

— Бих се радвал, но няма да успея. Ще се наложи да мина през труповете на добрите люде.

— Добре! Тогава значи ще намеря средства за себе си — усмихна се Цезар.

— Започва да прилича на същинска мистерия.

— Която ще се разкрие, когато му дойде времето.

Когато на другата сутрин Цезар се отби да намери Брут, завари само Сервилия. Тя още му се сърдеше, но както той самият забеляза, не толкова, че се чувстваше смъртно засегната, а защото си обясняваше решението на Цезар с неговото желание да я засегне. Носеше златно колие, на което висеше в гнездо от златна тел огромната розова перла. Заради нея Сервилия се беше и облякла в розова дреха.

— Къде е Брут? — попита Цезар, след като я целуна.

— Пренесе се у вуйчо си Катон. Не ми направи добра услуга, Цезаре, в това отношение.

— Според Юлия между двамата винаги е съществувало привличане — възрази Цезар и седна. — Перлата ти стои чудесно.

— Всички ми завиждат. А Юлия как е? — попита мило Сервилия.

— Ами не съм я виждал скоро, но ако се вярва на Помпей, била много щастлива. Двамата с Брут трябва да се радвате, задето се спасихте от още по-големи разочарования. Дъщеря ми си е намерила уютно гнезденце. Оттам следва, че бракът ѝ с Брут не би се запазил дълго.

— И Аврелия така казва. Ох, бих могла да те убия, Цезаре, но Юлия винаги е била прищявка на Брут, не моя. След като станяхме любовници, гледах на годежа им като на начин да те задържа до себе си, но след като всички научиха, нещата неприятно се усложниха. Никога не съм държала да се похваля с кръвосмешение. Подобна суета не отговаря на положението ми.

— Значи всяко зло за добро.

— Евтините клишета не са в твой стил, Цезаре.

— Не са в ничий стил.

— Кое те води насам толкова скоро? Разумен човек на твое място би стоял по-дълго надалеч?

— Забравих да предам едно послание от страна на Помпей. — Цезар я изгледа доста лукаво.

— Какво послание?

— Ако случайно Брут поиска, Помпей с радост би му дал дъщеря си в замяна на моята. Беше напълно искрен.

Сервилия изви глава назад, все едно някоя отровна змия се кани да ухапе.

— Искрен! — просъска заканително тя. — Искрен значи! Кажу ми, че Брут най-искрено би си срязал вените по-напред! *Моят син* да се ожени за дъщерята на човека, който екуекутира баща му?

— Ще предам отговора ти. Е, с по-премерени думи, защото вече ми е зет.

Цезар протегна ръка към нея и ѝ даде знак, че е склонен към плътски утехи.

Сервилия изведнъж се изправи.

— Доста е влажно за това време на годината.

— Да, влажно е. На човек му се иска да не носи толкова много дрехи.

— Сега, като го няма Брут, поне къщата е на наше разположение — сподели Сервилия, след като се разположиха в кревата, на който друг мъж, дори Силян, не бе лягал.

— Ти имаш най-прекрасното цвете на земята — похвали я Цезар.

— Така ли? Никога не съм си го виждала. Освен това не мога да сравнявам. Но се чувствам поласкана. Ти сигурно вече си помирисал повечето цветя в града.

— Доста китки съм набрал с годините — похвали се той, докато работеше усърдно с пръсти. — Но твоята е най-прекрасна, да не говорим, че е и най-уханна. Тъмна като тирски пурпур, способна да мени цвета си според светлината. А черното ти руно е тъй меко. Не те харесвам като човек, но обожавам цветенцето ти.

Тя разтвори краката си още по-широко и притисна лицето му навътре.

— Тогава му въздай заслуженото, Цезаре! Гръм да те убие дано, ти си страхотен!

Птолемей XI Теос Филопатор Филадельф, прекръстен от народа на Авлет или Флейтиста, се бе качил на египетския трон по време на суланската диктатура, скоро след като разярените жители на Александрия бяха разкъсали предишния си владетел, управлявал само деветнайсет дни: така бяха отмъстили за убийството на своята царица, негова съпруга в продължение на деветнайсет дни.

Със смъртта на цар Птолемей Александър II се беше прекъснала линията на законните Птолемеи. Проблемът се усложняваше от

няколкото години плен, който Птолемей Александър II беше прекарал в Рим, и от завещанието, което диктаторът Сула го бе принудил да подпише, преди да замине за Египет и да се провали като владетел. Завещанието беше подарък, защото Сула добре знаеше, че толкова женствен човек като Птолемей Александър никога не би могъл да се сдобие с деца. Рим щеше да наследи Египет, най-богатата страна на света.

Когато Птолемей Александър се раздели с живота си на агората в Александрия, дворцовият управител си даде добре сметка, че новината за трагедията ще достигне до Рим едва след няколко дни. Знаеше също така за двама възможни наследници на египетския трон, които се намираха много по-близо до Александрия от Рим. Ставаше дума за двамата незаконородени синове на стария цар Птолемей Латир. Двамата бяха отгледани като малки в Сирия, след това бяха прехвърлени на остров Кос, където ги залови понтийският цар Митридат. Той на свой ред ги отвлече в царството си, за да ги ожени за две от дъщерите си: Авлет беше даден на Клеопатра Трифена, а по-малкият Птолемей — на Митридатида Ниса. Именно от ръцете на Митридат се бе откопчил след това Птолемей Александър, за да потърси доброволно закрилата на Сула. Двамата незаконородени Птолемеи обаче предпочитаха Понт пред Рим и останаха в двора на Митридат. Когато арменският цар Тигран завладя Сирия, Митридат прати двамата си млади заложници заедно със съпругите им при него. Освен това прати секретно послание на дворцовия управител в Александрия къде точно се намират двамата последни Птолемеи.

Смъртта на Птолемей Александър бе светкавично известена в Антиохия, където се намираше цар Тигран, и той с огромно задоволство се раздели с двамата си млади заложници и семействата им. По-големият брат Авлет беше провъзгласен за цар на Египет, докато по-малкият (наричан впоследствие Птолемей Кипърски) беше назначен за регент на остров Кипър, тогава египетско владение. Тъй като двете царици бяха родни дъщери на остарелия Митридат, той можеше да се радва, че наследниците му ще управляват Египет.

Прякорът Авлет означаваше флейтист или гайдар, но Птолемей Авлет не беше получил прозвището си заради безспорната си музикалност; за зла участ гласецът му беше тънък и треперлив като на флейта. За щастие обаче той не беше толкова женствен като брат си

Кипърца, който така и си остана бездетен: Авлет и Клеопатра Трифена можеха да се надяват, че ще осигурят наследници за египетския престол. Но годините, прекарани далеч от родината, бяха отучили Авлет да се съобразява с египетските жреци, които даваха тон на религиозния живот в тази необикновена страна: ивица земя, не повече от четири-пет километра широка по двата бряга на река Нил, като се тръгне от Делтата и се стигне до границите с Нубия. Защото не беше достатъчно да бъдеш цар на Египет: истинският владетел на страната трябваше да бъде също така фараон. А никой не можеше да се нарече фараон, ако не се ползваше с доверието на местното египетско духовенство. Авлет не проумяваше тази тънкост, затова и не търсеше начин да се сближи с жреците. Ако те наистина заемаха такова важно място в държавата, защо продължаваха да живеят в Мемфис, в началото на Делтата, вместо да се преместят в столицата Александрия? Авлет не разбра, че за местните египтяни Александрия е чуждо място, нямащо нищо общо с историята на Египет.

Ала беше повече от неприятно да научи, че цялото богатство на фараоните се съхранява в Мемфис под надзора на египетските жреци! О, в качеството си на цар Авлет упражняваше контрол върху държавните приходи, които бяха огромни. Но само ако го признаеха за фараон би могъл да разбърка с пръсти делвите с жълтици, да погали с длани златните кюлчета, да се пързала като малко дете из купчините сребро.

Царица Клеопатра Трифена, дъщеря на Митридат, се оказа доста по-мъдра от съпруга си, който страдаше от всички онези пороци на мисълта, които нарастват от поколение на поколение вследствие множеството бракове между братя и сестри, чичовци и племенници. Клеопатра знаеше, че заедно с Авлет не биха могли да се сдобият с деца, докато той не бъде признат за египетски цар, затова на своя глава започна да ухажва жреците. Като следствие от това четири години след идването на двамата в Александрия Птолемей Авлет официално бе коронясан за цар. За негово нещастие не и за фараон. Затова и церемониите се състояха в Александрия вместо в Мемфис. Последвани бяха от раждането на първото дете — дъщеря, кръстена Вереника.

После, по времето, когато умря старата еврейска царица Александра, на царското семейство им се роди втора дъщеря, на име Клеопатра. Годината на раждането ѝ беше зловеща, защото беляза

началото на края за Митридат и Тигран. И двамата бяха изтощени от войните с Лукул, а в Рим открито се говореше Египет да бъде анексиран и превърнат в поредната провинция. Бившият консул Марк Крас движеше много скрити лостове, за да даде ход на подобна политика. Когато малката Клеопатра беше на четири години, Крас стана цензор и се опита да прокара през Сената решение за присъединяването на Египет към римските провинции. Птолемей Авлет се уплаши и плати на мнозина римски сенатори, за да гласуват против предложението. Благодарение на подкупите римската заплаха бе отложена.

Но с пристигането на Помпей Велики на изток и очакваното сваляне на Митридат и Тигран от тронове им Авлет се оказваше изоставен от северните си съюзници. Египет не само че оставаше сам, но имаше за свой съсед Рим, и то от двете страни едновременно: римляните вече владееха и Киренайка, и Сирия. Промяната в баланса на силите донесе и един приятен резултат за Птолемей: от известно време той искаше да се разведе с Клеопатра Трифена, тъй като сестра му вече бе навършила възраст за женене. Щом Митридат умря, вече не съществуваха пречки. Не че на Клеопатра Трифена ѝ липсваше птолемейска кръв. Беше наследила предостатъчно и от баща си, и от майка си. Но не беше благородна за съпруга си. Когато дойде време Изида да дари царя със синове, Авлет вече си даваше сметка, че и старото население, и александрийци ще се зарадват повече, ако престолонаследниците бяха чисти Птолемеи по произход. Освен това подобна мярка отваряше донякъде пътя към фараонската титла, а пък тя на свой ред отваряше бездънната съкровищница, която би улеснила и за в бъдеще подкупването на римския Сенат.

Затова Авлет се разведе с Клеопатра Трифена и взе за жена природената си сестра. Синът им, който един ден щеше да управлява под името Птолемей XII, се роди в годината, когато римски консули бяха Метел Целер и Луций Афраний. По-голямата му сестра Вереника бе навършила петнайсет, а по-малката, Клеопатра — осем. Клеопатра Трифена все пак не беше убита. Дори не я принудиха да напусне страната. Остана да живее в царския дворец в Александрия заедно с двете си дъщери и поддържаше топли отношения с новата египетска царица. Един развод не беше достатъчно основание да се отнасяш зле с дъщеря на Митридат, освен това Трифена тайно подготвяше сватба

между съвсем невръстния престолонаследник и своята по-млада дъщеря Клеопатра.

За нещастие след раждането на сина му Авлет отново пренебрегна отношенията си с местното духовенство; двацет години след идването си в Александрия той беше далеч от фараонската титла, както и в началото. Строеше храмове по долното и горното течение на Нил, поднасяше жертви на всички възможни божества, като се почне от Изида и се свърши с Хор и Серапис. Вършеше всичко, което беше по силите му, с изключение на най-важното.

Време беше да влезе в контакти с Рим.

Така във втория месец от Цезаровото консулство в Рим се яви делегация от сто граждани на Александрия, които идваха да измолят от Сената потвърждаване на царската власт на своя египетски владетел.

Петицията до Сената бе представена според всички процедури през февруари, но отговорът не се очакваше скоро. Обидени и нещастни, пратениците — които по изричните указания на Авлет трябваше да направят всичко необходимо и да останат в града колкото се наложи, — се заловиха с изтощителната задача да разговарят поотделно с десетки сенатори, само и само да ги убедят да помагат, вместо да пречат. Естествено единственото, от което сенаторите се интересуваха, бяха парите. Ако египтяните успеяха да раздадат достатъчно пари, биха събрали необходимите гласове.

Водач на делегацията беше някой си Аристарх, който беше пръв министър на своя цар и най-висш царедворец.

Египет беше оплетен като в мрежа от сложните връзки на бюрокрацията, която бе давала живот на страната в продължение на две или три хиляди години. Новата македонска аристокрация, която се нанесе край Нил заедно с първия Птолемей, не можеше да ограничи властта на чиновниците. Вместо това бюрократичната система само се препореди, като най-горните етажи на властта се заеха от македонци, под тях застанаха наследниците на смесени бракове между македонци и египтянки, а чистокръвните египтяни (с изключение на жреците) се озоваха на дъното. Всичко това допълнително се усложняваше от факта, че армията се попълваше от евреи. Ловкият и дори коварен Аристарх беше пряк наследник на един от по-известните александрийски библиотекари и беше прекарал достатъчно дълго време като висш държавен служител, за да знае как функционира

египетската държавна машина. Тъй като египетското духовенство не желаше царството им да попадне под римско владение, Аристарх беше убедил жреците да склонят към по-висока годишна рента за Авлет, така че царят да може по-лесно да покрие изискванията на римляните. Между другото само Аристарх знаеше какви са истинските размери на царските доходи: Авлет тънеше в неведение.

След като престоя в Рим месец, Аристарх си даде сметка, че купуването на гласове сред педариите — сенаторите без право на изказване в Сената — и на онези техни колеги, които нямаше да се издигнат по-високо от претор, няма да е достатъчно за Авлет да се сдобие с желаното потвърждаване. На Аристарх му беше нужен консуларен сенатор, но не от средата на добрите люде. Трябваша му Марк Крас, Помпей Велики или Гай Цезар. Но тъй като египтянинът стигна до този мъдър извод, преди да се е разчуло за триумвирата, той не направи точния избор към кого от тримата да се обърне. Избра си Помпей, който беше толкова богат, че няколко хиляди таланта египетско злато го оставяха безразличен. Той беше изслушал безучастно Аристарх и накрая вяло обеща, че ще помисли.

Разговорите с Крас изглеждаха безсмислени, нищо че страстта му към златото беше всеизвестна. Именно Крас бе настоявал навремето Рим да анексира Египет, а доколкото Аристарх имаше представа за нещата, навярно продължаваше да го желае. Тогава оставяше само Гай Цезар, с когото Аристарх реши да разговаря наред суматохата около подготовката на втория поземлен закон и малко преди сватбата на Помпей с Юлия.

Цезар добре си даваше сметка, че Ватиний можеше да прокара през плебейското събрание плебисцит, който да осигури на консула управлението на някоя провинция, но народният трибун не можеше да направи нищо по финансовите въпроси. Сенатът щеше да си отмъсти за решението му да търси подкрепата на плебса и щеше да му остави трохи. Нещо повече: и ограничените субсидии, които Цезар би получил като управител, щяха да се бавят до последния възможен момент. А това беше съвсем неизгодно за него. В Италийска Галия имаше на разположение два легиона, а с тях не би успял да постигне това, което беше запланувал. Трябваша му най-малко четири, всеки от тях с попълнен личен състав и с цялото необходимо снаряжение. Но набирането и въоръжаването на два легиона струваше пари, каквито

той не би успял да измъкне от Сената при условие, че никой съсед не е нападнал страната. Цезар смяташе да води не защитни, а завоевателни войни, а това не отговаряше на римската и сенатската политика. Всеки се радваше, когато към империята се прикрепеше някоя свежа и богата на ресурси провинция, но подобно разширение можеше да бъде резултат единствено от отбранителни войни, подобни на онези, които навремето Помпей бе водил с източните царе.

Цезар разбра откъде ще дойдат парите за неговите легиони в мига, в който александрийската делегация стъпи на римска земя. Щеше да планира всичко най-подробно заедно с гадеския банкер Балб.

Когато в началото на май Аристарх се яви в Държавния дом, Цезар го посрещна любезно и го разведе из представителните части на сградата. Аристарх изразяваше своята възхита от видяното, но не беше трудно да се усети, че Държавният дом не интересува особено първия министър на Египет. Цезар се убеди, че човекът е дошъл по сериозни дела.

— Предполагам — рече той на Аристарх, — че след като вече три месеца стоиш в Рим, без да си постигнал нищо, предпочиташ да бъдем по-откровени един с друг.

— Истина е, че ми се ще да се прибера в Александрия възможно най-скоро, Гай Цезар — призна Аристарх, чиито светли коси и сини очи подсказваха, че е от македонско потекло. — Но не ми е позволено да си тръгна от Рим, без да отнеса със себе си радостни вести за царя.

— Радостни новини ще можеш да занесеш, когато пожелаеш, стига да се согласиш с моите условия — окуражи го Цезар. — Дали ще бъде достатъчно сенатът да потвърди официално властта на царя и да го обяви за приятел и съюзник на римския народ?

— Не смеех да се надявам за нещо повече от първото — отговори Аристарх, притеснен от цената. — Да бъде признат цар Птолемей Филопатор Филадельф за римски приятел и съюзник надминава и най-смелите ми мечти.

— Тогава ще трябва да дадеш воля на мечтите си, Аристарх! Всичко е възможно.

— Срещу определена цена.

— Разбира се.

— Каква е цената, Гай Цезар?

— Сенатският указ за потвърждаване законното заемане на престола ще ти струва шест хиляди таланта. От тях две трети ще бъдат предадени предварително, а последната — до една година, смятано от днес. А за издействането на статут на римски приятел и съюзник искам две хиляди таланта, платени наведнъж и предварително. — Цезар изгледа събеседника си. — Предложението не подлежи на обсъждане. Искаш или не искаш?

— Ти искаш да станеш най-богатият човек в Рим — отвърна с видимо и необяснимо разочарование Аристарх; надявал се беше, че Цезар се различава от останалите кръвопийци в града.

— Шест хиляди таланта да ме направят най-богатия човек в Рим?! — Цезар се разсмя. — Повярвай ми, египтянино, няма да са достатъчни! Освен това част от тях ще трябва да отидат за *моите* приятели и съюзници Марк Крас и Гней Помпей Велики. Мога да ти издействам сенатските укази, но само с тяхна подкрепа. А никой римлянин няма да си прави труда да помага на чужденци без полагащото се възнаграждение. Какво възнамерявам да правя с моя дял, не е твоя работа, но мога да те уверя, че няма да си стоя у дома и да се угоявам като Лукул.

— А указите ще подлежат ли на оспорване?

— В никакъв случай. Аз лично ще изработя текстовете.

— Общата цена възлиза следователно на осем хиляди златни таланта, от които шест хиляди трябва да се платят в аванс. — Аристарх вдигна рамене. — Много добре, Гай Цезар, така да бъде. Съгласен съм с подобна цена.

— Парите трябва да бъдат внесени в банката на Луций Корнелий Балб в Гадес, на негово име. Той ще разполага с тях по начин, който бих предпочел да запазя в тайна. Трябва да си пазя гърба, нали разбираш, затова никакви суми няма да бъдат влагани на мое име или на името на моите колеги.

— Разбирам напълно.

— Чудесно тогава, Аристарх. Когато Балб ми съобщи, че парите са преведени, ти ще се сдобиеш със своите укази, а цар Птолемей може спокойно да забрави, че предшественикът му е завещавал Египет на римския народ.

— Богове! — възкликна Крас, след като Цезар му съобщи за сделката. — Колко получавам аз?

— Хиляда таланта.

— Сребро или злато?

— Златни.

— А Великия?

— И той хиляда.

— Значи за теб стават четири хиляди. А догодина ще има още две хиляди.

Цезар започна да се смее.

— Остави всякаква надежда за останалите две хиляди, Марк! Щом Аристарх се прибере в Александрия, историята приключва. Как можем да си съберем парите, без да прибягваме до война? Не, реших, че шест хиляди таланта злато са твърде висока цена за Авлет, а Аристарх е достатъчно умен, за да го разбере.

— Четири хиляди таланта злато са достатъчни за въоръжаването и подготовката на десет легиона.

— Особено ако със снабдяването се заеме Балб. Имам намерение пак да го назнача за свой префект фабрум. Щом получим уверения от Гадес, че парите са депозирани, Балб заминава за Италийска Галия. Луций Пизон и Марк Крас — да не говорим за горкия Брут — ще се окажат затрупани с поръчки за оръжия.

— И все пак десет легиона?

— Не, не, за начало ще се задоволя с два. Огромния дял от парите ще го инвестирам. От началото до края моите начинания ще бъдат финансирани от моята кесия, Марк. Така е. Който държи парите, той поръчва музиката. Времето ми е дошло. Нима си помисли, че ще позволя на друг да контролира действията? *Сенатът* може би?

Цезар скочи на крака и размаха юмруци.

— Сенатът не представлява нищо! Добрите люде не представляват нищо! Помпей Велики не представлява нищо! Ще стигна толкова далеч, колкото ми е нужно, за да остана цял живот Пръв сред римляните! А след смъртта си ще бъда запомнен като най-великия римлянин за всички времена! Нищо и никой не може да ме спре! Кълна се в паметта на предците си, та чак и в името на Венера!

Отпусна ръце, седна на мястото си и изгледа приятеля си с известна горчивина.

— О, Марк. Трябва само да издържа тази година!

Крас преглътна.

— Ще успееш — увери го той.

Публий Ватиний свика плебейското събрание, за да обяви намерението си чрез отделен плебисцит да изтрие позорното петно от името на Гай Юлий Цезар, нарочен от Сената да се преквалифицира в земемер.

— Как така ще жертваме човек като Гай Цезар за дейност, която може и да отговаря на способностите на звездоброеца Бибул, но е далеч под достойнството на пълководец и провинциален управител като първия консул? В Испания той доказа на какво е способен, но това е още нищо. Искам да му дадем възможност да се заеме със задача, която да отговаря на способностите му! Управлението на една провинция е много повече от това да командваш войската, а да командваш войската е много повече от това да стоиш в палатката си и да чакаш врага да действа. Италийска Галия не е виждала добър управител повече от десетилетие. Вследствие на това далматите, либурните, япудите и техните съседи се постараха да превърнат източните предели на провинцията в доста несигурно и опасно за живеене място. Да не говорим за жалката администрация на Галия. Съдебните дела или изобщо не се разглеждат, или се отлагат до безкрайност, латинските колонии отгатак Пад замират.

Искам от вас да връчите на Гай Цезар управлението на провинция Цизалпийска Галия, заедно с Илирик, от мига, в който този закон бъде ратифициран! — извика от рострата Ватиний. — Освен това искам плебейското събрание да утвърди Гай Цезар за проконсул за период от пет години, смятано от днес! И да постанови изрично, че сенатът няма право да променя или ограничава, което и да е решение на плебейското събрание! Сенатът сам се лиши от привилегията си да определя проконсулските провинции, щом като не успя да намери по-достойна задача за човек като Гай Цезар от това да прокарва говеждите пътеки из Италия! Нека нашият звездоброец брои дърветата в гората, Гай Цезар ще се захване с по-сериозни дела!

Законопроектът на Ватиний беше представен на плебса и оттам нататък плебсът единствен се занимаваше с него. Един след друг в подкрепа на предложението говориха Гней Помпей, Марк Крас, Луций Кота и Луций Пизон.

— Не мога да убедя нито един от нашите трибуни да наложи вето. Страхливци! — беснееше Катон в присъствието на Бибул. — Дори Метел Сципион се страхува, представяш ли си? Единственото, което знаят, е, че им бил мил животът! *Мил им бил животът!* Ех, защо не съм народен трибун! Щях да им покажа аз на тях.

— И щеше да се простиш с живота си, Марк. Народът иска Цезар да управлява. Мисля, че той е тяхната дългосрочна инвестиция. При Помпей нямаше скрито-покрито. Докато при Цезар залагат със затворени очи. Конниците са убедени, че той носи със себе си късмет, и понеже са суеверни, залагат на него!

— Най-лошото е, че ние ще си останем да си прокарваме пътища и пътеки. Ватиний не пропусна да спомене, че един от двамата ви щял да бъде достатъчен да свърши необходимото.

— И че този един ще бъда аз — рече примиренчески Бибул.

— Трябва да го спрем все някак! Ветий не работи ли по въпроса? Бибул въздъхна.

— Не се справя толкова добре, колкото се надявах. Ще ми се, Катоне, не само да даваше идеи, а и да предлагаше начини да ги изпълним. Идеята ти беше много добра, но Ветий не е най-сигурният човек, на когото да разчитаме.

— Ще поговоря утре с него.

— Не, недей! — уплаши се Бибул. — Остави го на мен.

— Да отбележа, че Помпей ще говори пред Сената. Ще настоява да дадем на Цезар всичко, което поиска от нас. Пфу!

— Няма да получи допълнителния легион, за който настоява, в това поне сме сигурни.

— Аз пък защо имам предчувствието, че ще го получи?

Бибул горчиво се усмихна.

— Да не си повярвал и ти в късмета на Цезар?

— Да, подобен израз и мен ме дразни. Като че ли боговете са го благословили.

Помпей наистина говори в Сената в подкрепа на Ватиниевия проект за увеличените правомощия на проконсула Цезар. Но отиде още по-далеч в исканията.

— Беше доведено до знанието ми — обясни Великия пред сенаторите, — че заради смъртта на нашия високоуважаван колега, бившия консул Квинт Метел Целер, провинция Трансалпийска Галия остава без нов управител. Гай Помптин продължава да изпълнява длъжността от името на Сената. По всичко изглежда, че сенатът е доволен от неговата работа, но Гай Цезар не е на това мнение, нито пък аз, нито който и да е от доказаните римски пълководци. На вас ви достави удоволствие да гласувате публични благодарности за Помптин въпреки нашите възражения, но ето че аз ви заявявам открито: Помптин не е достатъчно компетентен, за да управлява и занапред Трансалпийска Галия. Гай Цезар е човек, надарен с огромна енергия и практичен дух, както вече доказа при своето управление на Далечна Испания. Това, което за повечето изглежда непосилна задача, за него не представлява дори предизвикателство. Както не би представлявало предизвикателство и за мен. Предлагам на Сената да повери на Гай Цезар управлението едновременно на Цизалпийска и Трансалпийска Галия. Това включва и командването на разположения от татък Алпите легион. Подобно решение крие много предимства. Ако двете провинции имат общ управител, той ще дислоцира войската си, където намери за добре, без да се съобразява с досегашните пречки, че легионът, настанен в едната провинция, не може да действа в другата. В продължение на три години в Трансалпийска Галия има размирици, а разбунтуваните местни племена се контролират с един-единствен легион. Но ако назначим един управител на двете провинции, Рим ще си спести разходите по набирането и въоръжаването на допълнителни легиони.

Катон махаше с ръка. Цезар широко му се усмихна и му кимна.

— Марк Порций Катон, имаш думата.

— Толкова ли си убеден в силите си, Цезаре — предизвика го той, — че дори сам ми предлагаш да говоря на воля? Е, може би си мислиш, че думите ми нямат значение, но поне съм сигурен, че протестът ми срещу този нагъл опит да си създадеш държава в държавата ще остане записан в протоколите. Колко предано зетят защитава каузата на своя тъст! Дотук ли бе доведен Рим — до

продажбата и покупката на млади момичета? Така ли ще уреждаме занапред политическите съюзи, като продаваме един на друг дъщерите си? Тъстът вече използва своя любимец с огромната пъпка на главата, за да си подсигури проконсулски империум, какъвто аз и останалите истински римски патриоти се опитвахме да му отнемем! Сега зетят иска да му подари нова провинция! Един човек, една провинция. Това се изисква от традицията, назначени отци! Не виждате ли опасността? Не разбирате ли, че ако отговорите на Помпеевото искане, сами предавате ключовете от крепостта на бъдещия тиранин? Не го допускате! Не го допускате!

Помпей го изслуша с видима досада, а Цезар — с вбесяващата си усмивка.

— Що се отнася до мен, мнението ти ми е безразлично. Предложението ми се ръководи от най-чисти подбуди. Ако римският Сенат иска и занапред да си запази традиционното право да разпределя провинциите между проконсули и пропретори, то няма да е добре сам да се отказва от него. Свободни сте да не се вслушате в думите му, назначени отци. Ваша воля! Но ако наистина така постъпите, Публий Ватиний ще отнесе и този въпрос пред плебса, който пък ще предаде и Трансалпийска Галия на Гай Цезар. Това, което ви съветвам, е вие да свършите работата вместо плебейското събрание. Ако вие назначите Гай Цезар за управител на Далечна Галия, ще запазите правото си на върховен надзор. Ще имате право на всяка Нова година да решавате дали да удължите мандата на проконсула или не. Но ако въпросът се решава от плебса, той ще реши в полза на петгодишен мандат на Гай Цезар в Трансалпийска Галия. Това ли искате? Всеки нов закон, който плебсът гласува по проблем, смятан досега за компетенция на Сената, представлява ново доброволно отстъпление на римския Сенат от позициите му. Мен не ме е грижа! Вие решавайте!

Помпей беше най-убедителен с такива кратки речи. Сенатът бързо можеше да осмисли чутото и да признае аргументите му. Затова гласува в полза на консула да управлява Трансалпийска Галия от идващата Нова година до следващата. Оттам нататък евентуално удължаване на мандата щяло да зависи единствено от волята на Сената.

— Глупаци! — разкрещя се Катон след гласуването. — Глупаци безподобни! Само преди малко Цезар разполагаше с три легиона, вие

му гласувахте четвърти! Четири легиони, три от които съставени от стари войници! За какво ще ги използва разбойник като Цезар? За да умиротворява своите провинции? Не! Ще ги използва в Италия, за да завземе Рим и да се провъзгласи за римски цар!

Подобно изказване не беше неочаквано, пък според разбиранията на Катон дори не беше кой знае колко язвително. Никой от присъстващите, дори и сред добрите люде, не беше склонен да вземе думите му насериозно.

Но Цезар не се сдържа — резултат на непосилното напрежение, на което беше подлаган през последните няколко месеца. Най-после получаваше това, което най-много бе искал, и можеше да говори на воля. Изправи се на крака с каменно лице и изпепеляващ поглед.

— Можеш да крещиш, колкото си иска, Катоне! Можеш да крещиш, докато небето се срути над главите ни или Рим потъне в морето! Да, всички в хора можете да крещите, пищите, квичите, мяучите, хленчите, мрънките, врънките, дрънките! Но мен не ме е грижа! Получих каквото желяех! А сега си сядайте по местата и млъквайте! Получих каквото искам, а ако ме принудите, току-виж съм го използвал, за да ви смажа!

Всички си седнаха по местата и млъкнаха вцепенени от страх.

Дали причината беше този злъчен протест на Цезар срещу поведението на опонентите му, което той намираше за несправедливо, дали бяха няколкото му невъздържани реакции и шумната сватба на дъщеря му, но оттам нататък популярността на първия консул и неговите съюзници осезаемо намаля. Общественото мнение, крайно отрицателно настроено към звездоброеца Бибул, заради което и благоволи да отреди и двете Галии на Цезар, сега се обърна в другата посока и след няколко дни Катон и Бибул можеха да се възползват от нарасналото доверие в тях.

Освен това двамата успяха да си купят услугите на младия Курион, който вече се беше разплатил с Клодий и гореше от желание да усложни живота на Цезар. С повод и без повод той се явяваше на рострата или пред храма на Кастор и подновяваше своите безкрайни сатири по адрес на Цезар и неговото подозрително минало — колкото безпощадни, толкова и неустойимо забавни. Бибул също се включи в

играта, като поръчваше да закачат на Цезаровото табло хапливи забележки, епиграми и дори цели законови укази.

Цезаровите закони все пак бяха приети: вторият поземлен закон, няколкото отделни акта, събрани заедно под името легес Ватиние, които уреждаха предаването на губернаторските правомощия на Цезар, както и много други полезни поправки в законите, които той от години се беше надявал един ден да реализира. Цар Птолемей XI Теос Филопатор Филадельф, с прозвището Авлет, беше потвърден като законен владетел на Египет и се сдоби със статута на приятел и съюзник на римския народ. В Балбовата банка в Гадес останаха на съхранение четири хиляди таланта злато. Помпей и Крас получиха каквото им се полагаше, а Балб, придружен от Тит Лабиен, спешно замина за Италийска Галия, където го очакваше много работа. Балб щеше да поръчва оръжия и снаряжения (по възможност от Луций Пизон и Марк Крас), докато Лабиен се зае да набира доброволци за третия легион на територията на Цизалпийска Галия.

Цезар все още разчиташе на война на североизток, затова гледаше на мандата си в Далечна Галия по-скоро като на необходимо зло. Дори не беше повикал Помптин, нищо че го ненавиждаше, ами се опита да разреши проблемите между племената в долината на Родан по дипломатически път. Царят на свевите Ариовист се беше превърнал в регионална сила; под властта му се намираще целият район между езерото Лемана и бреговете на река Рейн, отделяща Галия от Германия. Най-напред секваните бяха повикали Ариовист на помощ с обещанието, че неговите свеви ще получат една трета от земите на секваните за собствени ползи. Но свевите, прехвърлили Рейн, се оказаха толкова много, че в скоро време Ариовист настояваше за две трети от земите на секваните. Получи се верижна реакция, която прехвърли смутовете при хедуите, които от години се ползваха със статут на римски приятели и съюзници. Най-накрая хелветите, дял от голямото племе на тибурините, започнаха да слизат от своите селища високо в планините, с цел да търсят по-благоприятен климат и по-плодородни земи в самата Римска Галия.

Съществуваха заплахата от война, затова и Помптин се бе установил с единствения си легион на почти постоянен лагер недалеч от езерото Лемана и следеше събитията.

Цезар определи като най-сериозен виновник за смутите Ариовист, затова си издейства пълномощия от Сената и започна преговори с представители на германския цар, за да ги убеди да сключат договор. Договорът трябваше да защити римските владения и интереси, да върже ръцете на Ариовист и да успокои множеството галски племена, пряко засегнати от германското нашествие. Като сключи споразумение със свевите, Цезар на практика наруши подписаните навремето договори с хедуите. Това обаче изобщо не го притесни. За него бе по-важно да запази статуквото и да предпази Рим от по-далечни опасности.

Като резултат сенатът издаде декрет, обявяващ Ариовист за приятел и съюзник на римския Сенат и народ; новината беше съпроводена с много щедри подаръци лично от Цезар за владетеля на свевите и постигна целта си. Ариовист получаваше римското съгласие за настаняването си в Галия и можеше да въздъхне с облекчение.

Цезар не бе срещнал трудности с нито един от указите си за нови приятели и съюзници на римския народ.

Сенатът беше консервативна институция, не одобряваше разходите по поддръжката на армията, затова бързо схвана, че утвърждаването на Птолемеевата царска титла отнемаше на хора като Крас възможността да започват война с Египет. Договорът с Ариовист пък гарантираше мира в Галия. Дори не се налагаше Помпей да държи речи в подкрепа на Цезар.

Цезар губеше популярност, но пък се сдоби с трета съпруга: Калпурния, дъщерята на Луций Калпурний Пизон. Осемнайсетгодишна, тя се оказа идеалната съпруга за този етап от живота и кариерата му. Подобно на баща си беше висока и тъмнокоса, доста привлекателна девойка, спокойна по характер, възпитана и силно напomniaща на Аврелия, която беше първа братовчедка на бабата на Калпурния — Рутилия. Калпурния беше интелигентна, начетена, винаги готова да послужи и никога не притесняваше другите с капризи. Беше се родила, сякаш за да прекрачи някой ден прага на Държавния дом. И понеже беше почти връстничка на Юлия, донякъде запълваше празнината, останала след нейната сватба. За Цезар това беше от особено значение.

Той, разбира се, се беше справил, както се полагаше. Един от големите недостатъци на браковете по сметка, особено на онези, които са били сключени набързо; е липсата на подготовка у съпругата. Тя идваше при мъжа си напълно непозната, а тъй като Калпурния по природа беше мълчалива, свенливостта ѝ я ограждаше със стена, която трудно някой би прескочил. Но Цезар разбра това и се зае да разбива стената, преди да е станала непокатима. Държеше се с новата си жена по начина, по който се бе държал с Юлия, без да забравя, че Калпурния не му е дъщеря. В леглото беше нежен и внимателен; извън леглото пак беше нежен и внимателен.

Когато Калпурния бе разбрала от баща си, че е определена за първия консул и върховен понтифекс, тя здравата се беше изплашила. Как щеше да изпълнява отговорностите, които се полагаха на толкова високопоставена дама? Но мъжът ѝ се оказваше толкова мил и разбиращ! Всеки ден ѝ поднасяше някакъв малък подарък, като например гривна или шал, обици или лъскави сандалки, които случайно е зърнал на някоя сергия по пътя. Веднъж, както минаваше край нея, Цезар ѝ беше подхвърлил някакъв предмет в скута (Калпурния естествено нямаше как да знае, че това му е навик). Предметът обаче се размърда и тихо измяучи — оказваше се малко коте! Откъде знаеше Цезар, че тя обожава котките? Нещо повече: откъде знаеше, че майка ѝ ги е ненавиждала, заради което никога не ѝ е позволила да си вземе?

Със светнали от радост очи Калпурния притисна малката оранжева топка до бузата си.

— Още е малък, но ще ми го дадеш на Нова година и аз ще го кастрирам — предложи ѝ Цезар. Чувстваше се леко глупаво, задето така се радва на чуждото щастие.

— Ще го кръстя Феликс — усмихна се Калпурния.

Съпругът ѝ се засмя.

— Феликс означава „щастлив“, но най-вече в смисъл на плодоносен. След няколко месеца това ще се окаже доста ироничен прякор, защото вече няма да е плодоносен. Ако не го кастрираме, Калпурния, той, вместо да ти прави компания, ще се лута по улиците да си търси дружки. По-добре го кръсти Спадон^[2].

Без да оставя животинката, Калпурния стана от стола си, прегърна Цезар със свободната си ръка и го целуна по бузата.

— Не, той е Феликс.

— Аз съм щастливецът — заключи той.

— Къде си го намерил? — попита тя и без да знае, че Юлия го е правила стотици пъти, го целуна по белите бръчици над окото му.

На Цезар му се доплака, но се овладя и я притисна към себе си.

— Идва ми вдъхновение да те любя, жено, затова остави Феликс и ела с мен. С теб всичко е по-леко.

Мисъл, която сподели и пред майка си по-късно.

— С нея отсъствието на Юлия става по-леко.

— Да, така е. В къщата е необходим млад човек, поне за мен. Радвам се, че и за теб е така.

— Двете не си приличат.

— Ни най-малко, което е добре.

— Тя се зарадва на котето повече, отколкото на перлите си.

— Чудесен знак. — Аврелия се намръщи. — На нея ще ѝ е трудно, Цезаре. След шест месеца ти заминаваш и тя ще остане сама дълги години.

— Имаш предвид, че може да не се окаже достойна за Цезар?

— Щом е харесала котенцето повече от скъпоценностите, предполагам, че няма да даде повод да се съмняваш в нея. Ще бъде най-добре, ако я понатиснеш, докато си тук — едно дете би ѝ отворило повече работа. Но за тези неща не можем лесно да гадаем. Не съм забелязала да си лишил Сервилия от вниманието си. Един мъж има да се грижи за толкова неща едновременно, дори ти, Цезаре, трябва да се ограничаваш. Ще лягаш по-рядко със Сервилия и по-често — с Калпурния. Ти, изглежда, си склонен да правиш момичета, така че не се притеснявам да ти се роди момче.

— Майко, ти си непоправима! На всяка цена държиш да ми дадеш някой мъдър съвет, който аз да не приема.

Аврелия смени темата:

— Чух, че Помпей бил отишъл при Марк Цицерон да го моли да убеди Курион да престане с изявите си на Форум.

— Това е глупаво! — избухна Цезар. — Казвах му, че така само ще внуши на Цицерон колко е незаменим. Спасителят на отечеството напоследък се превръща в любимец на добрите люде, затова му доставя удоволствие да отказва всяко наше предложение. Не иска да бъде член на надзорната комисия, не желае да бъде легат в Галия

догодина, дори отказва да го пратя на пътешествие за сметка на държавата. И какво прави Великия? Предлага му пари!

— Той, разбира се, е отказал — добави Аврелия.

— Въпреки че дълговете му нарастват. Не познавам друг човек, толкова обсебен от манията да строи вили!

— Това означава ли, че догодина ще пуснеш Клодий в действие?

Цезар изгледа майка си доста хладно.

— Със сигурност.

— Какво толкова е казал Цицерон на Помпей, че ти така си се ядосал?

— Същото, което каза при процеса срещу Хибрида. Лошото е, че Великия се е държал така, като че ли не ми се доверява много, и Цицерон е останал с впечатление, че би могъл да откъсне Помпей от моето влияние и да се съюзи с него.

— Това вече не го вярвам, Цезаре. Няма логика. Юлия е господарката на сърцето му.

— Да, предполагам, че си права. Великия играе някаква своя игра. Пък и не би искал Цицерон да знае всичко, което си мисли той.

— Аз по-скоро бих се тревожила заради Катон. Бибул е по-организираният от двамата, но Катон се ползва с по-голяма обществена подкрепа. Жалко, че Клодий не би могъл да отстрани и Катон, не само Цицерон.

— Ако можеше, би защитил гърба ми, докато ме няма в града. За нещастие не виждам как би могъл да го стори.

— Помисли тогава. Ако успееш да елиминираш Катон, вече никой не би могъл с пръст да те докосне. Той е душата на опозицията.

Куриатните избори бяха насрочени за квинктил, но малко по-късно от обичайната дата. Кандидатите с най-големи шансове очевидно бяха Авъл Габиний и Луций Калпурний Пизон. Дватама се отнесоха крайно отговорно със задачата, но не дадоха и най-малък повод хрътката Катон да надуши каквото и да е купуване на гласове. Непостоянното обществено мнение отново се отдръпваше от добрите люде. За триумвирите се очертаваха успешни избори.

Точно в този миг, няколко дни преди изборите, Луций Ветий се събуди като зло изпод камък. Яви се пред младия Курион, който през

последните дни насочваше стрелите си по-често към Помпей, и му съобщи, че знаел за някакъв заговор срещу Великия. Дори накрая попита дали Курион е склонен да се присъедини към убийците. Курион внимателно го изслуша и дори показва известен интерес към акцията. След което издаде всичко на баща си, тъй като не му стигаше смелост и желание да бъде заговорник и убиец. Старият Курион и синът му открай време бяха в конфликт, но споровете им се отнасяха само до виното, сексуалните подвизи и харченето на чужди пари. Щом се появеше опасност обаче, Скрибониите затягаха редиците си.

Старият Курион веднага съобщи за заговора на Помпей, а той свика Сената на заседание. След броени мигове Ветий беше призван да даде показания. В началото опозореният конник яростно отричаше, но изведнъж отстъпи и дори назова имената на някои от съучастниците си: сина на бъдещия кандидат за консул Лентул Спинтер, Луций Емилий Павел и Марк Юний Брут, доскоро известен и като Цепион Брут. Тримата посочени бяха все хора извън всякакво подозрение, затова и никой не искаше да повярва на Ветий: младият Спинтер нито беше член на Клодиевия кръг, нито се славеше с някакви скандални изпълнения, Лепидовият син навремето беше участвал в бунта на баща си, но откакто се бе завърнал от изгнание, не бе дал и най-малък повод да го смятат за враг на републиката, а колкото до Брут, мисълта, че точно той ще стане убиец, беше направо забавна. Ветий обаче добави, че някакъв роб — писар, принадлежащ на Бибул, му бил донесъл от името на втория консул кама. Цицерон обяви, че било жалко, дето от цял Рим Ветий си намерил точно от консула да чака оръжие, но смисълът на акта беше недвусмислен: Бибул искал по този начин да изрази своята подкрепа за убийството.

— Това са глупости! — изведнъж скочи Помпей. — Марк Бибул лично си направи труда да ме предупреди още през май, че срещу мен се готвел заговор. Бибул не може да е замесен.

Повикаха младия Курион. Той напомни на всички, че точно по това време Павел се намира в Македония, и изтъкна, че цялата тази интрига навярно представлява лъжи, съшити с бели конци. Сенатът беше склонен да се съгласи, но намери за добре Ветий да бъде задържан за друг разпит. Споменът за Катилина беше жив; никой не искаше да си навлече позора, задето е езекутирал римлянин без присъда, пък дори да става дума за Ветий. Не биваше да се позволи

случаят да избяга от контрола на сенаторите. Цезар се вслуша в исканията и заповяда на ликторите си да отведат Луций Ветий в Лаутумиите, където да го оковат за стената — единствения начин да предотвратят евентуално бягство.

На пръв поглед заговорът изглеждаше странен, нелогичен и дори несериозен, но Цезар се тревожеше; това беше ситуация, подсказваше му вътрешният глас, в която трябва да стори всичко по силите си гражданите да бъдат информирани. Аферата не трябваше да се разисква при закрити врати. Щом заседанието на Сената приключи, Цезар свика народното събрание и разказа на всички дошли какво точно се е случило. На другия ден Ветий беше доведен за нови показания, този път на Форума.

Списъкът, който арестуваният представи пред народа, беше коренно различен. Да, бил забравил, че Павел се намира в Македония. Може би грешал за сина на Спинтер, трябва да е бил синът на Марцелин — в края на краищата и Спинтер, и Марцелин принадлежали към Корнелии Лентулите, и двамата щели да се кандидатира за консули. Ветий този път спомена съвсем различни имена: Лукул, Гай Фаний, Луций Ахенобарб и Цицерон. Все добри люде или близки до тях. Цезар бе отвлечен от поведението на арестувания и го прати обратно в тъмницата.

Ватиний обаче реши, че с Ветий трябва да се подходи по-строго, затова го докара повторно на рострата и го подложи на безмилостен разпит. Този път Ветий се кълнеше, че имената отговарят на истината, добавяйки две нови: първото беше на дълбоко уважавания стълб на обществения морал Пизон Фруги, отскорошен зет на Цицерон; другият беше сенаторът Ювенций, известен със своята липса на ясна политическа позиция. Събранието се разпусна, след като Ватиний предложи плебсът да гласува плебисцит, определящ извънредни процедури за водене на разследването на така наречената Ветиева афера.

Случаят продължаваше да изглежда необясним и единственото възможно заключение бе, че добрите люде са скроили заговор да убият Помпей. Но в действителност и най-проницателният тълкувател не би могъл сам да разплете конците, които Ветий бе завързал.

Самият Помпей вече беше убеден, че наистина са искали смъртта му, но твърдо отказваше да повярва, че добрите люде са замесени.

Нали Бибул го беше предупредил? Но ако не са били добрите люде заговорниците, тогава кой? Накрая и той като Цицерон се примири с мисълта, че щом Ватиний даде ход на разследването, рано или късно истината за Ветиевата афера ще излезе наяве.

Цезар обаче се безпокоеше от друго. Единственото, в което беше сигурен, бе, че Ветий го ненавижда до дъното на душата си. В такъв случай къде щеше да отведе всички Ветиевата афера? Дали тази заплетена комбинация не беше насочена именно срещу Цезар? Може би целта бе да се вбие клин между него и Помпей? Затова Цезар реши да не изчаква изхода на официалното разследване, което щеше да отнеме най-малко месец. Щеше да изведе отново Ветий на рострата, за да го подложи на нов разпит. Инстинктът му подсказваше, че не бива да губи време. Може би само така името на Гай Юлий Цезар нямаше да се окаже замесено.

Но Цезар бе изпреварен от събитията. Ликторите, които беше пратил до Лаутумиите, се върнаха с преbledнели лица и без Ветий. Луций Ветий все така си стоял окован в килията, но бил мъртъв. По врата му личали следите от нечии силни ръце, глезените му се били разкървали, докато се е опитвал да се отскубне от оковите и да избяга. Тъй като Ветий беше окован, на никого не му беше хрумвало да остави пазач. Който и да е дошъл през нощта, за да затвори устата на Ветий, не е бил забелязан от никого.

Катон очакваше поредния публичен разпит в приповдигнато настроение, но след дочутата вест внезапно преbledня. Можеше да се радва, че вниманието на тълпата е насочено към разгневения Цезар, който заповядваше на ликторите си да разпитат всички, живеещи или работещи близо до тъмницата. Докато някой се сети да попита Катон какво му е мнението за случая, той успя да се измъкне. Толкова бързо тичаше, че Фавоний трудно го следваше.

Катон нахълта в дома на Бибул, заварвайки го в перистила. Бибул се загледа в тримата си посетители — Метел Сципион, Луций Ахенобарб и Гай Пизон.

— Как смееш, Бибуле? — изрева отдалеч Катон.

Четиримата го изгледаха смаяни и леко уплашени.

— Какво как смеея? — попита домакинят.

— Убил си Ветий!

— *Какво?*

— Цезар преди малко прати ликторите си да доведат отново Ветий на рострата. Намерили го мъртъв. Удушен, Бибуле! Защо? Защо го направи? Никога нямаше да дам съгласие, много добре го знаеш! Едно е да кроим политически интриги, особено щом са насочени срещу звяр като Цезар, но убийството е позорно деяние!

Щом Катон свърши с пледоарията си, Бибул с мъка се изправи и с колеблива походка се насочи към него.

— Катоне, Катоне! Толкова ли зле ме познаваш! Защо ми е да убивам отрепка като Ветий? Щом не съм убил Цезар, *кого друго* да убия?

Гневът в сивите очи угасна; Катон не знаеше как да отговори и протегна дясната си ръка.

— Не си бил ти?

— Не, не съм бил аз. Съгласен съм с теб, винаги съм мислил като теб и ще продължавам да мисля. Убийството е позорно деяние.

Останалите трима също се отърсиха от шока; Метел Сципион и Ахенобарб се доближиха до Катон и Бибул, само Гай Пизон остана на мястото си и затвори очи.

— Ветий наистина ли е мъртъв? — попита Сципион.

— Така казаха ликторите на Цезар. Аз им вярвам.

— Кой тогава? — попита Ахенобарб. — *Кой?*

Катон се приближи до масата с виното и чашите и си наля.

— Ами аз наистина реших, че си ти, Марк Калпурний — призна си той и надигна чашата. — Съжалявам. Трябваше да се досетя.

— Е, поне знаем, че не сме ние — заключи Ахенобарб.

— Тогава кой?

— Трябва да е бил Цезар — предположи Бибул и на свой ред се почерпи.

— Той какво би могъл да спечели? — свъси недоверчиво вежди Сципион.

— Дори аз не мога да ти отговоря, Сципионе — отвърна Бибул и в този миг погледът му се спря върху Гай Пизон — единствения седнал от петимата. Бибул изведнъж се изпълни със страх и от вълнение дъхът му се учести. — Пизоне! — извика той. — Пизоне, не би го сторил!

Кървясалите му очи се впиха в подпухналото лице на Гай Пизон.

— О, Бибуле, кога ще пораснеш? — отвърна му с досада Пизон. — Как иначе би могла тази глупост да успее? Да не би двамата с Катон

да сте разчитали, че Ветий ще намери сили да доведе всичко докрай? Той наистина ненавиждаше Цезар, но също така се страхуваше до смърт от него. Що за аматьори! Изпълнени с благородни предразсъдъци и високи идеали! Само знаете да кроите планове, които никой от вас не е достатъчно хитър или талантлив, за да изпълни. Понякога чак ми прилошава, като ви гледам!

— Чувствата ни са взаимни! — размаха юмрук Катон.

Бибул сложи ръка на рамото му.

— Не усложнявай нещата, Катоне. — Лицето му беше посивяло от мъка и разочарование. — Честта на всички ни си отиде заедно с Ветий. И то заради този неблагодарник. Напусни дома ми, Пизоне — заповяда Бибул, — и повече никога не се връщай!

Гай Пизон блъсна стола зад себе си, изгледа предизвикателно присъстващите и шумно се изхрачи в краката на Катон.

— Ветий беше мой клиент — напомни им той. — Бях достоен да бъда използван, когато трябваше да му се обясни ролята! Сега обаче се оказвам недостоен да помогна със съвет! Е, отсега нататък ще се борите без мен! И да не сте помислили да ме обвинявате публично! Дума да сте казали, и ще свидетелствам срещу всички ви!

Катон се отпусна ни жив, ни умрял на каменната балюстрада на фонтана под ефирната дъга, която пръските образуваха на слънчевата светлина. Скри лице в ръцете си и се затресе в конвулсивен плач.

— Само да видя Пизон на улицата, ще му размажа фасона! — закани се Ахенобарб. — Що за наглец!

— Следващия път, когато видиш, Пизон, Луций, ще се държиш много мило с него — настоя Бибул, на когото също му се плачеше. — Нашата чест е погубена! А дори не можем да накажем Пизон. Ако го обвиним, всички сме заплашени с изгнание.

Смъртта на Луций Ветий беше още по-сензационна именно с това, че беше необяснима; такава брутално убийство придаваше на обърканите показания на убития смисъл и дори внушаваше усещането, че Ветий не е приказвал измислици. Някой наистина е кроил заговор срещу Помпей Велики, Луций Ветий е знаел кой е този някой, но някой друг му беше запушил устата. Ужасен, защото бе чул собственото си име от устата на Ветий (както и името на своя почтен и

предан зет), Цицерон прехвърли цялата отговорност върху Цезар, а след него мнозина сред по-малко влиятелните добри люде сториха същото. Бибул и Катон отказаха да коментират случая, а Помпей се луташе като в лабиринт. Логиката изискваше на Ветиевата афера да се гледа като на пълна безсмислица, но замесените в нея лица не разсъждаваха логично.

Общественото доверие отново се отдръпваше от триумвирите. Появяваха се какви ли не слухове по адрес на Цезар. Неговият претор Фуфий Кален беше публично освиркан в театъра по време на Аполоновите игри, защото според мълвата Фуфий — по нареждане на Цезар — щял да премахне отново правото на осемнайсетте първи центурии да седят на местата зад сенаторите. Гладиятоските игри, организирани от Авъл Габиний, на свой ред се превърнаха в арена на грозни сцени.

Убеден, че тактиката му да използва религиозните правила, е успешна, Бибул нанесе своя удар. Отложи изборите за магистрати чак за осемнайсетия ден от октомври, като публикува писмено решението си на роstrата, на площадката пред храма на Кастор и на Цезаровата дъска за обнародване на закони. Не само че на Форумата се усещала неприятната миризма от разложения труп на Луций Ветий, обясняваше Бибул своето решение, но освен това бил видял голяма падаща звезда в неправилния край на небето.

Помпей изпадна в паника. Неговият човек сред народните трибуни бе подканен да свика плебейското събрание, пред което Великия изложи надълго и нашироко своето виждане за Бибуловата безотговорност: според словата му тя се виждала далеч по-ясно, отколкото която и да е падаща звезда из нощните небеса. И понеже той самият бил авгур, можел да обясни на гражданството, че никакви лоши предзнаменования не са били забелязани. Бибул умишлено си измислял, за да съсипе Рим. След това Великия подкани и Цезар на свой ред да свика народното събрание и да осъди Бибул, но той не успя да събере достатъчно ентузиазъм, за да произнесе пламенна реч и в крайна сметка тълпата не се поддаде на никакви внушения. Вместо народът да последва Цезар до дома на втория консул, за да измоли заедно с него отказа на Бибул от глупавото му решение, всички се разотидоха по домовете си.

— Това доказва, че гражданите не са изгубили разсъдъка си — заключи Цезар пред Помпей, докато двамата вечеряха в Държавния дом. — Не подходяме по правилния начин, Велики.

Помпей беше видимо потиснат. Излегнат на една страна, забол поглед в земята, той вдигна рамене.

— По правилния начин ли? — попита мрачно той. — Правилен начин просто няма, там е работата.

— Има, има.

— Кажете ми тогава кой е правилният начин.

— Изборите се провеждат по традиция през квинктил, нали така? Тогава са повечето игри и цяла Италия се събира в Рим, за да се забавлява. Едва ли в тези дни на Форума се явяват редовните политически наблюдатели. Откъде да знаят хората от провинцията какво се е случвало в Рим през последните месеци? Те чуват за някакви лоши поличби, знаят, че вторият консул брои звездите, научават, че някакъв заговорник бил удушен в тъмницата, и са наясно, че между висшите магистрати се води жестока борба за длъжности. От едната страна сме двамата с теб, от другата — Катон и невидимият Бибул. За човек, който не живее цялогодишно в Рим, нашите спорове са неясни като варварски ритуал.

— Ъ? — Помпей не го слушаше особено внимателно. — Единственото, в което съм сигурен, е, че Габиний и Луций Пизон ще изгубят на изборите.

— Ти си прав, но само ако изборите се провеждат тия дни. — Цезар се опитваше да му вдъхне кураж. — Бибул направи голяма грешка, Велики. Не му трябваше да пренасрочва изборите, трябваше да ги остави за този месец. Ако сега се гласуваше, народът без никакво колебание щеше да избере и на двете консулски места поддръжници на добрите люде. Отлагайки изборите, Бибул ни дава шанс да си възстановим позициите.

— Не можем да си възстановим позициите.

— Ако действваме срещу последното решение на Бибул, да. Но ние няма да продължим в тази посока. Ще приемем отлагането като напълно оправдано и законно, дори лично ще подкрепим Бибул по въпроса. Остава ни да използваме времето и да възвърнем доверието на избирателите. До октомври остава много време, докато дойдат

изборите, ние отново ще сме на гребена на вълната, Велики. Така че ще спечелят нашите кандидати: Габиний и Луций Пизон.

— Ти това наистина ли го мислиш?

— Убеден съм, че е така. Ти най-добре се прибери при Юлия във вилата си, Велики! Не се тревожи повече за политическата ситуация. Аз самият ще запазя мълчание през идните два месеца, чак до деня, когато ще предложи на Сената законопроект за ограничаване на управленския произвол в провинциите. През тези два месеца ще се снишим до земята и нищо няма да правим. Така няма да оставим и повод на Бибул и Катон да крещят срещу нас. Дори младият Курион ще трябва да замлъкне, защото хората ще изгубят интерес към приказките му.

Помпей се ухили.

— Разправят, че онзи ден Курион наистина е успял да ти забие нож в гърба.

— Като е започнал да нарича годината „в консулството на Юлий и Цезар“, вместо „в консулството на Цезар и Бибул“? — Цезар на свой ред се усмихна.

— В консулството на Юлий и Цезар звучи много добре.

— Да, човекът е находчив! Когато го чух за пръв път, се смях от сърце. Но дори и това ще проработи в наша полза, Велики. Като се замисли човек, Курион не се е сетил току-така: излиза, че той самият не смята Бибул за истински консул, че аз съм заел местата и на двамата ни. До октомври избирателите ще са се убедили, че нещата стоят точно така.

— Ти знаеш как да повдигнеш духа ми, Цезаре — въздъхна Помпей. Но се замисли за нещо друго. — Между другото по всичко изглежда, че между Катон и Гай Пизон е настъпил жесток разрыв. Метел Сципион и Луций Ахенобарб били на страната на Катон. Това го знам от Цицерон.

— Рано или късно щяха да стигнат дотам — поклати глава Цезар. — Защото рано или късно Катон щеше да научи, че Ветий е бил убит по заповед на Пизон. Бибул и Катон са глупаци, но стигне ли се до политически убийства, разсъждават като почтени глупаци.

Другият го зяпна.

— Значи Гай Пизон го е убил?

— Убеден съм. И е имал всички основания да го направи. Жив, Ветий не представляваше реална заплаха за нас. Но ако го намерят убит, могат да обвинят мене.

Цицерон навярно се е опитал да ти го обясни, а, Велики?

Помпей се изчерви.

— Ами...

— Ето, виждаш ли! Цялата Ветиева афера имаше за цел да те накара да се съмняваш в мен. Затова когато започнах публично да разпитвам Ветий и стана ясно, че няма лесно да се уморя, Гай Пизон е разбрал, че планът ще пропадне. Това е довело до смъртта на Ветий, с която се слага край на разследването, но се дава ход на всякакви спекулации и подозрения.

— Аз наистина се усъмних в теб — призна си неохотно Помпей.

— И съвсем обяснимо. Но все пак, Велики, помни, че за мен си много по-необходим жив, отколкото мъртъв! Вярно е, че ако случайно си отидеш, аз бих наследил много от твоите клиенти. Но ако си жив и здрав, ще мога да разчитам на всички твои клиенти. Аз никога не разчитам на смъртта като на политически коз.

Тъй като плебсът избираше своите магистрати, без да зависи от ауспициите, указът на Бибул за отлагане на изборите не се отнасяше до плебейските едили и народните трибуни. Както повеляваха законите, изборите се състояха в края на квинктил и Публий Клодий, с най-много дадени гласове в трибите, се оказа председател на колегията на народните трибуни. В това нямаше нищо изненадващо: плебсът беше склонен да оценява жестове като този един патриций да се лиши от привилегирования си статут, само и само да се сдобие с трибунската длъжност. Освен това Клодий се знаеше като щедър човек, заради което имаше множество клиенти, беше женен за внучката на Гай Гракх и наследяваше част от неговия някогашен авторитет сред народа. Плебсът гледаше на Клодий като на защитник на народните свободи от сенатския произвол: ако поддържаше сенатското съсловие, никога не би се отказал от патрицианството си.

Разбира се, добрите люде успяха да наложат избора на трима свои хора сред народните трибуни. Цицерон, който умираше от страх Клодий да не го осъди, заедно е екзекутирал римски граждани без

присъда, се включи лично в предизборната кампания, като с щедри подкупи за своя сметка гарантира избора и на един свой човек: Квинт Теренций Кулеон.

— Не че много ме е страх от тях — хвалеше се задъхан от възмущение Клодий на Цезар. — Ако трябва, ще ги изхвърля всички във водите на Тибър!

— Не се и съмнявам, Клодий.

— Да не мислиш, че ме притежаваш, Цезаре? — попита внезапно Клодий.

На което консулт отговори със смях.

— Не, Публий Клодий, не! Не бих си позволил да те обиждам, затова дори не съм си и мечтал да те притежавам. Един Клавдий, пък ако ще и плебей, е притежание единствено на самия себе си.

— Но на Форума се говори, че съм бил твой човек.

— Толкова ли те вълнува какво се говори на Форума?

— Мисля, че не, стига това, което се говори, да не ми вреди на интересите. — Клодий изведнъж скочи от стола си. — Е, както и да е, дойдох само да се уверя, че не ме смяташ за свой подчинен. Време е да си вървя.

— О, не ме лишавай толкова скоро от компанията си — подкани го любезно Цезар. — Седни за малко.

— Защо?

— Имам две неща да ти казвам. Едното е да те попитам какво възнамеряваш да правиш през идващата година. Другото е да ти предложи помощта си, ако сметнеш, че ще ти бъде необходима.

— Това някаква уловка ли е?

— Не, просто изгарям от любопитство. Освен това се надявам, Клодий, че си достатъчно разумен, за да съзнаваш колко по-голяма тежест биха имали законите ти, ако получат моята лична подкрепа.

Клодий помълча, но накрая кимна.

— Това го разбирам и знам една област, в която бих могъл да разчитам на теб.

— Кажу ми я.

— Трябва ми да установя по-тесни контакти с истинските римляни. Имам предвид дребните хорица, стадото. Как бихме могли ние, патрициите, да знаем какво точно иска народът, ако не познаваме никого от средите на народа? Ето това те прави толкова различен от

останалите, Цезаре. Ти познаваш всички: от най-висшите до най-нисшите съсловия. Как го правиш? Трябва да ме научиш.

— Познавам всички, защото съм роден и израсъл в Субура. Всеки ден съм се срещал с дребните хорица, за които говориш. Сега поне не усещам, че си търсиш клиенти. Защо ти е тогава да опознаваш дребните хорица? Те няма да са ти от полза, Клодий. Техните гласове са без значение.

— Гласовете им не, но броят им има — изтъкна Клодий.

Къде се беше прицелил? Уж задаваше въпросите си просто от уважение, Цезар се изтегна назад и внимателно изгледа Публий Клодий. Някой нов Сатурнин? Не, не си приличаха. Планираше може би някой нов скандал? Без съмнение. Но какво можеше да направи? Въпрос, на който Цезар трябваше да си признае, че не може да отговори. Клодий беше такъв новатор и враг на традициите, че вероятно вървеше в посока, в която никой друг не би и помислил да тръгне. Но какво можеше да постигне в действителност? Дали се надяваше да събере на Форумата хилядите бедни и безименни римляни, за да спласи Сената и първата класа, че е крайно време да изпълнят желанията на дребните хорица? Но това можеше да стане само ако гладуват, а макар че цените на зърното се бяха покачили, законът на Катон не позволяваше продажната цена да се покачва над нивата, постижими за бедняците. Навремето Сатурнин беше застанал начело на огромна тълпа и дори възприе идеята да я използва за собствените си интереси, а именно да поеме в ръцете си римското управление. Но когато най-накрая повика пролетариите да го подкрепят в щурма към властта, никой не се отзова. Затова Сатурнин загина. Ако Клодий се опитваше да имитира Сатурнин, смъртта щеше да сполети и него. Дългите години на познанство с дребните хорица — що за необичаен начин да бъдат определени — беше помогнало на Цезар да ги опознае. Е, може би Клодий наистина искаше да последва Сатурнин, но ако беше тъй, щеше да се увери, че дребните хорица никога не биха се събрали заедно, за да трошат и да събарят. Те не бяха склонни към разрушения.

— Онзи ден срещнах на Форумата човек, когото ти си познавал — отбеляза малко по-късно Клодий. — Беше точно по времето, когато убеждаваше тълпата да те последва до дома на Бибул.

Цезар направи кисела гримаса.

— Това беше глупаво от моя страна.

— Същото каза и Луций Декумий.

Лицето на Цезар изведнъж грейна.

— Луций Декумий? А, ето това е един забележителен дребен човечец! Ако искаш да научиш нещо повече за дребните хорица, Клодий, ще трябва да отидеш при него.

— Той какъв е?

— Вилик, сиреч пазител на колегията на кръстопътя, която навремето се помещаваше в къщата на майка ми — същата, в която съм се родил. Напоследък е потиснат, защото колегията му изгуби официалния си статут.

— Къщата на майка ти? — учуди се Клодий.

— Майка ми притежава инсула. На ъгъла на Вик Патриции и Субура Минор. Напоследък колегията се превърна в редова кръчма. Но бившите пазители все още се събират там.

— Ще потърся Луций Декумий — заключи доволно Клодий.

— Бих се радвал да ми кажеш какво възнамеряваш да направиш като народен трибун.

— Ще започна с промени в лекс Елия и лекс Фуфия. Това поне е сигурно. Лудост е да се позволява на консули като Бибул да се възползват от религиозните закони по подобен начин. След като ги преработя, законите на Елий и Фуфий вече няма да представляват интерес за Бибулевци.

— Това го одобрявам! Но ела да ти помогна при съставянето на текстовете.

Клодий го изгледа лукаво.

— Искаш да го прокарам през плебса като закон, действащ със задна дата? Да е незаконно не само да броим звездите за в бъдеще, но и да сме ги гледали в минало време?

— Което пък ще ми трябва, за да защитя собствените си закони?

— Цезар изгледа отвисоко госта си. — Ще се справя и без закон с обратна сила, Клодий. Какво друго?

— Ще осъдя Цицерон, задето е екзекутирал римски граждани без присъда, и ще го накажа с вечно изгнание.

— Прекрасно.

— Освен това смятам да възстановя колегиите на кръстопътищата и всички други братства, които братовчед ти Луций

Цезар навремето разтури.

— Което е истинската причина да се запознаеш с Луций Декумий. А после?

— Ще наложа нов правилник за цензорите.

— Това е интересно.

— Ще забраня на служителите в хазната да се занимават с частна търговия.

— Отдавна трябваше да е сторено.

— Ще осигуря на народа безплатен хляб.

Цезар чак подсвирна от изненада.

— Охо! Възхитително, Клодий, но добрите люде няма да ти позволят.

— Никой няма да пита добрите люде — отговори мрачно Клодий.

— Как ще заплатиш безплатното зърно? Цената ще е непосилна.

— Ще прокарам нов закон, обявяващ анексирането на Кипър. Не забравяй, че Египет и всички негови владения — а Кипър е най-голямото — бяха завещани на Рим от Птолемей Александър. Ти се отказа официално от Египет, като накара Сената да се съгласи със заемането на престола от Птолемей Авлет. Указът обаче не се разпростира до брата на Авлет, който в момента царува в Кипър. Това означава, че според някогашното завещание Кипър все още принадлежи на Рим. Ние никога не сме се възползвали от правото си, но аз имам намерение да го сторя. В края на краищата Сирия вече е лишена от своите царе, а Египет не е в състояние сам да води война срещу нас. В двореца в Пафос сигурно стоят и чакат десетки хиляди таланти злато някой римлянин да дойде и да ги прибере.

Мотивите на Клодий изглеждаха принципни и безкористни. Обаче Цезар беше твърде проникателен: ако той не усетеше двойната игра на Клодий, значи никой друг не би могъл. Но Цезар не знаеше за омразата на Клодий към Птолемей Кипърски. Когато пиратите бяха пленили Клодий, той се бе опитал да имитира Цезар и ги бе убедил да поискат за него откуп от десет таланта вместо два. Откупа трябваше да плати Птолемей, но кипърският владетел се бе изсмял и бе отказал да заплати повече от два таланта. За него самозваният адмирал Публий Клодий не заслужаваше и пукната пара. Смъртна обида. Е, Птолемей Кипърски щеше да плати доста повече от някакви си два таланта, за да

утоли Клодиевата жажда за мъст. Цената на възмездието щеше да покрие всичко, което Птолемей притежава: от регентската власт до последния златен пирон във вратата на тронната зала.

Но дори да знаеше историята, Цезар пак не би се трогнал: и той имаше на кого да си отмъщава, затова сега се чудеше как да използва случая.

— Страхотна идея! — похвали той новоизбрания трибун. — Мисля, че се сещам за човека, най-достоеен за такава деликатна мисия като присъединяването на Кипър. Не бива да пращаш човек с крадливи пръсти, иначе за Рим ще остане само половината от това, което му се полага, а закупуването на житото ще се затрудни. Не можеш и сам да отидеш. Ще трябва да издействаш специално поръчение за анексирането на Кипър, а аз се сещам за идеалния човек, на когото да връчиш поръчението.

— Сещаш ли се? — Клодий изгледа върховния понтифекс с типичната си лукава усмивчица.

— Ще връчиш задачата на Катон.

— *На Катон?*

— Именно. Няма по-подходящ от Катон! Той ще надуши и последната драхма, изтърколила се в ъгъла, ще ни представи най-прецизни отчети, ще даде правилна оценка на всяко бижу, на всяка златна чаша, на всяка статуя или картина — а това означава, че хазната ще се сдобие с големия дял. Трябва да ме послушаш, Клодий! Рим се нуждае от Катон, за да се свърши работата, както ни се иска! *Ти* се нуждаеш от Катон! Дай задачата на него и можеш да си сигурен, че парите ще стигнат за закупуването на безплатно жито.

Клодий си тръгна доволен. Цезар знаеше, че току-що е постигнал най-големия си успех през последните няколко години. Най-заклетият противник на специалните поръчения Катон щеше да се окаже в положение, от което не можеше да се измъкне. Ей на това му се казваше красотата на Красавеца, както се изразяваше Цицерон, намеквайки за родовия прякор на Клодий — Пулхер. Да, Клодий беше хитър човек. Беше разбрал добре Цезаровия съвет. Друг човек би оставил на Катон вратичка, но Клодий нямаше да го допусне. Катон нямаше друг избор, освен да се съобрази с волята на плебса, а

следователно щеше да отсъства поне две-три години от Рим. Катон, който се страхуваше да напусне града, да не би враговете да се възползват от отсъствието му, заминаваше за другия край на морето. Само боговете знаеха що за суматоха се канеше да сътвори Клодий, но дори това, че правеше услуга на Цезар, прогонвайки от Рим Цицерон и Катон, беше достатъчно той да се чувства доволен.

— Ще принудя Катон да анексира Кипър! — съобщи Клодий на Фулвия, щом се прибра у дома си. Лицето му се изкриви в недоволна гримаса. — Трябваше сам да се сетя, но идеята всъщност ми я даде Цезар.

Тя вече знаеше как да се оправя с вечно променящите се настроения на мъжа си.

— О, Клодий, колко си гениален! — похвали го. — Цезар е свикнал да използва другите, а ето, че ти започна да използваш него! Мисля, че и занапред ще е добре да се възползваш от Цезар.

Подобна интерпретация на случая подейства благотворно на Клодий. Той побърза да изтъкне изключителната си съобразителност.

— О, аз *ще* го използвам, Фулвия. Той дори може да изготви някои от законите ми вместо мен.

— Религиозните — със сигурност.

— Мислиш ли, че трябва да му се отплатя с една-две услуги?

— Не — отговори невъзмутимо Фулвия. — Цезар не е чак толкова глупав да очаква от един патриций да му заплаща за услуга с услуга. А по рождение ти си оставащ патриций и това не може да се промени.

Тя тронаво се надигна; отново беше бременна и детето вече натежаваше, което я дразнеше. Точно когато се очакваше Клодий да разгърне своята законодателна дейност, Фулвия щеше да е в напреднала бременност. Не че това беше причина да не присъства при борбите на Форума. Напротив, Фулвия с наслада очакваше мига, когато би скандализирала цял Рим, явявайки се на площада в осмия или деветия месец. Дори не смяташе да губи повече от ден-два при раждането: тя беше жена с късмет, можеше да носи и да ражда децата си без никакви усложнения. Отново се излегна на кушетката до Клодий, когато на вратата се показа Децим Брут. Приятелят им сияеше от радост заради убедителната победа на Клодий в изборите.

— Разполагам с едно име: Луций Декумий — посрещна го Клодий.

— Искаш да кажеш: човек, който да те свърже с дребните хорица? — попита Брут и се разположи на кушетката отсреща.

— Именно.

— Кой е той? — Децим Брут бръкна в чинията пред себе си.

— Пазител на колегия на кръстопътя в Субура. Декумий твърди, че е бил голям приятел на Цезар. Навремето му сменял пелените, а след това двамата заедно скитали из квартала.

— Е, и? — Брут не изглеждаше особено въодушевен.

— Ами аз вече се запознах с Луций Декумий и човекът много ми хареса. Той също ме хареса и което е по-важно — Клодий демонстративно понижи глас, сякаш се страхуваше някой да не го подслушва, — най-после намерих начин да се свържа с нисшите съсловия, или поне с онези техни представители, които могат да ни бъдат от полза.

Двамата му събеседници наостриха уши и забравиха за вечерята.

— Бибул доказва тази година само едно — започна да обяснява Клодий, — а именно до каква пародия може да се докара политиката, ако се следва сляпо конституцията. В името на закона Бибул принуди триумвирите да действат извън закона. Цял Рим си дава сметка, че Бибул е използвал религията за своите цели, но работата е там, че успя. Има опасност Цезаровите закони да бъдат отхвърлени. Е, аз ще се постарая подобни трикове занапред да бъдат невъзможни! А щом преодолее тази пречка, вече никой няма да оспори *моите* закони.

— Освен ако плебсът откаже да ги гласува — присмя му се Децим Брут. — Мога да ти изброя една дузина народни трибуни, които са пропуснали този съществен фактор! Да не говорим и за правото на вето. В колегията има поне четирима души, които биха ти наложили вето с най-голямо удоволствие.

— Точно затова Луций Декумий ще се окаже от изключителна полза за нас! — развика се от вълнение Клодий. — Ние ще си спечелим сред долните класи привърженици, от които Форумът да тръпне в страх. Уличният натиск ще разубеди всеки сенатор, който смята да ми налага вето! Отсега нататък плебсът ще гласува всеки законопроект, който му предложи!

— Сатурнин опита навремето точно това, но се провали — напомни му Брут.

— Сатурнин гледаше на долните класи като на тълпа от хора без лица, той никого не е познавал по име, никога не е пил виното си с тях — наблегна Клодий. — Той не стори именно това, което всеки демагог, търсещ успеха, трябва да направи — да подходи избирателно. На мен не ми трябва огромна тълпа бедни хора на площада. Достатъчни ми са няколко дружини безскрупулни разбойници. Един поглед върху Луций Декумий и вече знаех, че имам пред себе си нужния човек. Отидохме да си поговорим в една кръчма на Вия Нова. Той се оплакваше, че са отнели религиозния статут на колегията му. Хвалеше се, че на младини е бил наемен убиец, а не виждам защо да не му вярвам. Но което ми направи по-голямо впечатление — Декумий ми подхвърли, че неговата колегия заедно с няколко други са се занимавали с охранителния занаят от... от векове!

— Охранителен занаят? — погледна го неразбираща Фулвия.

— Срещу пари осигуряват на търговците и занаятчиите закрила от кражби и грабежи.

— И от кого по-точно ги закрилят?

— Ами от самите себе си, разбира се! — засмя се Клодий. — Ако не си платиш, чака те бой. Или пък ще ти разграбят стоката. Или пък ще ти унищожат занаятчийските инструменти. Системата работи безотказно.

— Забележително! — иронично подхвърли Брут.

— Всичко е много просто, Децим. Ще използваме братята от кръстопътя вместо армия. Няма нужда да пълним Форума с тълпи недоволни. Достатъчно ни е да разполагаме с нужните хора в нужния момент, на нужното място. Двеста-триста души ще са ми напълно достатъчни. Именно затова ни е нужно да разберем как точно се организират, къде се събират, кога действат. След това ни остава да ги използваме.

— А как ще им плащаме? — попита Децим Брут. Той беше умен и способен младеж. Мисълта да се заеме с нещо, от което на добрите люде и останалите консерватори да им стане горещо, го привличаше неустойимо.

— Ще им се отплатим, като ги черпим за наша сметка. Едно от нещата, които отдавна знам за хората без образование, е, че са готови

на всичко за теб, стига да им платиш пиенето в кръчмата.

— Няма да е достатъчно — поклати глава Децим Брут.

— Това ми е ясно — съгласи се Клодий. — В замяна на услугите им ще прокарам и два закона. Първият ще възстанови юридическия статут на всички някогашни римски колегии, братства, кръгове и така нататък. Вторият ще гарантира безплатен хляб за всички бедни. — Клодий целуна жена си и стана. — Сега двамата с Децим отиваме в Субура. Ще се срещнем с Луций Декумий и ще започнем да готвим планове за декемврийските си действия.

Цезар прокара своя законопроект срещу злоупотребите на провинциалните управители през секстил — търпеливо изчакайки събитията от предишния месец да отшумят и духовете, включително и неговият, да се уталожат.

— Мотивите ми съвсем не са алтруистични — обясни той пред полупразната зала на Сената, — нито пък имам нещо против един способен управител да се обогати, стига да спазва закона. Целта на този лекс Юлия е да не се позволява на провинциалния управител да лъже римската хазна, както и да не позволява на жителите на провинцията си да бъдат несправедливо ограбвани. В продължение на повече от век управлението на провинциите е било под всякаква критика. Нашата администрация продава римско гражданство срещу пари, срещу подкупи укрива данъците на частни лица, продава и препродава правото да се събират данъци, мита и такси. Като тръгне за своята провинция управителят взема със себе си хиляди паразити, които да изсмучат докрай ресурсите на страната. Водят се войни с една-единствена цел: управителят да си издейства триумф при завръщането в Рим. Ако местните жители, които не се ползват с гражданство, откажат да дадат дъщеря си на някой римлянин, или пък не се съгласят с отнемането на нивата си, биват бичувани с метална жица, а понякога дори им режат главата. Парите, предвидени за снабдяването на войската, не се усвояват по предназначение. Цените се фиксират единствено в полза на управителя, неговите банкери или протежетата му. Поощрява се раздаването на заеми срещу огромна лихва. Трябва ли да продължавам?

Цезар вдигна рамене.

— Марк Катон твърди, че законите ми не са валидни, защото колегата ми наблюдавал небето. Досега не съм позволил на Марк Бибул да застане на пътя ми, няма да му позволя да спре и този закон. Ако обаче сенатът откаже да ми даде своето писмено съгласие, ще трябва да отнеса въпроса пред народното събрание. Както виждате от многото свитъци в краката ми, законът е дълъг и сложен. Само сенатът разполага със сили да го прегледа и да го оцени, само сенатът е наясно с истинската тежест на административните злоупотреби. Законопроектът е от компетенцията на Сената, затова и трябва да се гласува от Сената. — Цезар се усмихна на Катон. — Може да се каже, че поднасям подарък на Сената. Ако го откажете, ще се наложи да го хвърля на улицата.

Може би събитията от квинктил бяха подействали отрезвително на всички; може би напрежението между политическите фракции беше толкова голямо, че един най-малък конфликт би довел до непредсказуеми последици; дали заради едното или другото мерките, предвидени от Цезар, против злоупотребите в провинциите, срещнаха единодушното одобрение на Сената.

— Законът е превъзходен — похвали го Цицерон.

— Не мога да оспоря и най-незначителната алинея — потвърди Катон.

— Трябва да бъдеш поздравен — заяви Хортензий.

— Проектът е толкова обстоен, че ще остане за вечни времена — отбеляза Вация Исаврик.

И така лекс Юлия репетундарум беше отнесен в народното събрание, придружен със специално решение на Сената в негова подкрепа. До средата на септември вече беше гласуван.

— Много съм доволен — сподели Цезар пред Крас, докато двамата присъстваха на римските игри, които бяха довели в града хиляди жители от селските райони.

— Така и трябва, Гай. Всеки път, щом добрите люде не знаят какво да ти възразят, трябва да ти гласуваме триумф.

— Добрите люде не можеха да възразят и срещу поземлените ми закони, но това не им попречи да се опитат да ги унищожат — напомни му Цезар.

— Да, но с поземлените закони винаги е различно. Поставят се под въпрос твърде големи суми от наеми и ренти. Докато злоупотребите на провинциалните управители удрят хазната. Все пак ми прави впечатление, че си ограничил действието на закона си само върху представителите на сенаторското съсловие. Конниците също грабят на воля из провинциите — упрекна го Крас.

— Но само със съгласието на управителите. Когато обаче стана за втори път консул, ще прокарам втори закон, насочен този път срещу конниците. Законите срещу финансовите злоупотреби отнемат твърде много време. Човек не може да си позволи два в рамките на един мандат.

— Значи смяташ да се кандидатираш втори път за консул?

— Разбира се. Ами ти?

— Не бих имал нищо против — рече замислено Крас. — Много ми се ще да воювам с партите, та да си спечеля най-сетне някой триумф. Но няма да стане, ако не съм консул.

— Ще бъдеш.

Крас смени темата:

— Дали вече си определил списъка на легатите и военните трибуни в Галия?

— Не е окончателен.

— Тогава дали би взел моя Публий със себе си? Иска ми се да се научи на военния занаят при теб.

— Ще се радвам да запиша и него.

— Изборът ти за висш легат направо ме изумява. Тит Лабиен? Та той никога нищо съществено не е направил.

— Освен че е бил народен трибун под мой контрол, искаш да кажеш — намигна му Цезар. — Не го тълкувай като проява на глупост, скъпи Марк, ако обичаш! Познавам Лабиен от Киликия, когато управител беше Вация Исаврик. Лабиен обича конете, доста рядко срещана черта у римлянин. А на мен ми трябва способен началник на конницата, предстои ми да воювам с племена, които воюват предимно на коне. Лабиен ще се справи добре.

— Не си се отказал от плана да завоюваш бреговете на Дунав?

— Когато свърша своите завоевания, Марк, римските владения ще включват и Египет. А ако ти победиш партите след втория си консулски мандат, Рим ще бъде господар на целия свят от

Атлантическия океан чак до реката Инд. — Цезар въздъхна. — Предполагам, това означава, че междуременно трябва да покоря и Далечна Галия.

Крас го погледна, все едно го беше ударил гръм.

— Гай, какви ги говориш? Всичко това ще ти отнеме не пет, а десет години!

— Знам.

— Не само сенатът, ами и народът ще те разпъне на кръст! Да водиш завоевателни войни в продължение на десет години? Никой не го е правил!

Двамата се намираха насред Мацел Купеденис и край тях постоянно се движеха хора. Не един и двама поздравяваха Цезар, който им отвърщаше с усмивка, а понякога ги питаше как е семейството, върви ли работата, някой не се ли е оженил напоследък. Крас така и не спираше да се чуди: колко жители на Рим познаваше лично Цезар? При това не се отнасяше само за римляни, ами и за някогашни роби с шапките на свободата, фригийци с тюрбани, дългокоси гали, обръснати сирийци, евреи с шапчици, закачени за темето. Ако те можеха да гласуват, Цезар щеше да остане до края на живота си на власт. А иначе той никога не излизаше извън рамките на традиционната политика. Дали добрите люде съзнаваха, че Рим лежи в краката на Цезар? Едва ли. Ако знаеха истината за него, нямаше да стоят и да броят звездите. Камата, която Бибул бил пратил на Ветий, щеше да влезе в употреба. И то срещу Цезар, не срещу Помпей.

— Омръзнало ми е от Рим! — възкликна Цезар. — Вече близо десет години не мога да мръдна оттук, сякаш съм затворник. Чакам с нетърпение да замина! Десет години на бойното поле? О, Марк, каква величествена перспектива! Най-после ще се занимавам с това, към което душата ми винаги е тегнела; ще жъна класовете на римската нива, ще градя славата си и най-вече няма да търпя хленчовете на добрите люде. На бойното поле ще бъда с неограничена власт. Никой няма да ми възразява. Ще бъде чудесно!

Крас тихичко се засмя.

— Що за самодържец!

— Да не би ти да не си?

— Да, но разликата е в това, че аз не искам да управлявам целия свят. Достатъчни са ми световните финанси. Цифрите са точни и

конкретни — толкова точни и конкретни, че хората се срамуват да се залавят с тях, освен ако не им е дадена дарбата да ги командват. Докато политиката и войната са мъгляви понятия. Всеки си мисли, че с повече късмет ще се докаже най-добре при тях. Аз нито заплашвам традициите, нито настройвам мнозинството сенатори срещу себе си, нищо че ги командвам. Ето това е разликата.

Помпей и Юлия се завърнаха в Рим навреме, за да подпомогнат кампанията на Авъл Габиний и Луций Пизон преди изборите на осемнайсетия ден от октомври. Цезар не бе виждал дъщеря си от деня на сватбата ѝ, затова беше много изненадан. Сладкото и чувствително момиче, което беше съпровождал в мислите си през цялото време, се оказваше изместено от самоуверена, остроумна и кипяща от жизненост млада господарка. Заедно с Помпей представляваха двойка, каквато никой не бе очаквал да види, а и не ставаше ясно кой от двамата е причината за промяната. Старият Помпей също си бе отишъл и на негово място беше дошъл един начетен, влюбен в литературата интелектуалец, който можеше с часове да говори за този или онзи художник или скулптор, вместо да се интересува от завоевателните амбиции на тъста си и да се притеснява, че Цезар може да докаже по-голям пълководчески талант. И най-странното бе, че властта в семейството принадлежеше на Юлия! Без никакво колебание Помпей се беше поддал на властната ѝ женственост. Юлия нямаше да се запознае със затворническия живот в затънтения Помпей! Където и да заминеше съпругът ѝ, тя щеше да го следва неотлъчно. Младоженците вече дори напомняха на Фулвия и Клодий.

— Ще построя на римляните каменен амфитеатър — заричаше се Великия. — Вече съм купил терена между септата и хангарите за колесниците. Истинска лудост е да строим по шест пъти в годината дървени трибуни, а след края на поредните игри да ги разглобяваме. Не ме интересува, Цезаре, дали според традицията театърът е упадъчно и неморално изкуство. Истината е, че цял Рим се изсипва да гледа представленията — при това, колкото по-просташки са те, толкова по-възторжена е публиката. Юлия твърди, че най-знаменателният паметник за моите завоевания ще бъде да завещая на Рим огромен каменен амфитеатър с красива колонада и отделна зала в

далечния край, която да може да приюти целия Сенат. По този начин, обяснява тя, мога да заобиколя забраните: залата за Сената ще бъде осветена като храм, а в горния край на трибуните ще построя изящно малко светилище на Венера Виктрикс. Е, няма как да не е на Венера, след като Юлия е пряка нейна наследница, но тя сама предложи храмът да бъде посветен на Венера Победоносна в чест на моите победи. Умно пиле е моето! — добави с умиление Помпей и погали сресаните по модата плитки на жена си. Която изглеждаше, забеляза с известно неудобство Цезар, твърде доволна от себе си.

— Това е чудесно — отбеляза той.

Юлия продължи вместо Помпей:

— Двамата с моя лъв склучихме сделка — усмихна се тя на съпруга си, сякаш криеха хиляди тайни от околните. — Аз ще избира материалите и украсата за театъра, а моят лъв — за перистила, колонадата и новата курия.

— Освен това ще построим скромна малка вила в съседство, успоредно на четирите храма — добави Помпей. — В случай, че ни се наложи пак да прекарваме девет месеца на Марсово поле. Замислям се в скоро време да се кандидатирам за второ консулство.

— Големите умове мислят еднакво — подхвърли Цезар.

— Какво каза?

— А, нищо...

— О, татко, трябва да видиш никой ден двореца на моя лъв в Алба! — възторгваше се Юлия, без да пуска ръката на Помпей. — Той е удивителен, точно копие на лятната резиденция на царя на партите. — Обърна се към Аврелия: — Бабо, ти кога ще дойдеш да ни погостуваш? Никога не излизаш от Рим!

— Нейният лъв, представяте ли си! — фучеше Аврелия, след като влюбените се оттеглиха в новообзаведената резиденция на Помпей в Карина. — Не я е срам!

— Има си подход — отвърна Цезар, — който се различава от твоя, майко. Съмнявам се някога да си се обръщала към баща ми с друго, освен Гай Юлий. Дори Цезар не си му викала.

— Нежните приказки са глупаво забавление.

— Ще ми се да прекръстя дъщеря си на Лео Домитрикс.

— Опитомителката на лъва. — Аврелия най-после се усмихна. — Е, явно тя държи и камшика, и стола в ръцете си.

— Меко казано, майко. У нея живее един истински Цезар. Помпей е неин роб.

— Добра работа свършихме, като ги запознахме. Помпей добре ще ти пази гърба, докато ти си на поход.

— И аз така се надявам. Надявам се също да убеди избирателите, че догодина консули трябва да бъдат Луций Пизон и Габиний.

Избирателите се оставиха да бъдат убедени: Авъл Габиний бе избран за първи консул, а Луций Калпурний Пизон — за негов колега. Добрите люде с всички сили се бяха опитали да предотвратят катастрофата, но Цезар се бе оказал прав. Общественото мнение, което през квинктил бе твърдо на страната на консерваторите, сега се бе обърнало изцяло в полза на триумвирата. Дори всички онези гнусни инсинуации как девствените момиченца били продавани в робство на мъже, които можеха да им бъдат дядовци, не разколебаха гласуващите, които предпочетоха кандидатите на триумвирите пред подкупите. Може би всичко се обясняваше с простия факт, че през октомври в Рим не идваха да гласуват хора от селата, а именно те най-много разчитаха на подкупите, за да покрият разходите си по време на игрите.

Дори при липсата на сериозни доказателства Катон реши да даде под съд Авъл Габиний, обвинен в корупция. Този път обаче не му се удаде. Макар да се свързва с всички претори, симпатизиращи на консервативната кауза, никой не се съгласи да поеме случая. Метел Сципион предложи да отнесе въпроса направо пред плебейското събрание, затова и свика заседание на плебса, което да гласува закон, осъждащ Габиний за купуване на гласове.

— Тъй като никой действащ съд и никой действащ претор не е склонен да обвини Авъл Габиний, на плебса се полага правото да го стори вместо тях! — викаше Метел Сципион на тълпата, скупчила се в подножието на роstrата.

Може би защото времето беше студено, а в Рим валеше ситен дъждец, дошлите на Форум бяха малцина. Нито Сципион, нито Катон обаче си дадоха сметка, че Публий Клодий ще използва случая за пробен тест на своята бързо нарастваща Клодиева армия, съставена от членове на различните градски братства и колегии. Според плана на Клодий на Форум трябва да се явят само онези членове на

колегиите, които имаха почивен ден, а общият им брой в никакъв случай не биваше да надвишава двеста. Това изискваше Клодий и Децим Брут да привикат членовете само на две колегии: тази на Луций Декумий и една, ръководена от негов стар приятел.

Когато Катон излезе на рострата, за да се обърне към плебса, Клодий шумно се прозя и протегна ръце в ленив жест. Жестът можеше спокойно да се изтълкува като израз на добро настроение: Публий Клодий отскоро принадлежеше към плебса и демонстративно показваше задоволството си, че участва в заседанията, вместо да ги следи от страни.

Но Клодий далеч не се водеше от подобни чувства. Едва си беше затворил устата и ето, че не по-малко от сто и осемдесет души се озоваха на и около рострата, сграбчиха Катон, свалиха го от трибуната и го отнесоха в самото дъно на Кладенеца на комициите. Започнаха да го налагат жестоко. Останалите седемстотин присъстващи разбраха намека и бързо се разбягаха. Метел Сципион остана сам на рострата, ако не се брояха тримата му съмишленици сред народните трибуни. Трибуните по закон нямаха право да се обкръжават с ликтори или каквито и да е телохранители; ужасени и безпомощни, те бяха превърнати в неми свидетели на инцидента.

Заповедта бе Катон да бъде жестоко наказан, но все пак да не се посяга на живота му. Заповедта беше изпълнена и след като си свършиха работата, разбойниците се пръснаха и се изгубиха в дъжда. Катон остана да лежи в безсъзнание под дъжда.

— Богове, вече те бях отписал! — въздъхна с облекчение Метел Сципион, щом двамата с Анхарий успяха да свестят пребития.

— Какво толкова направих? — недоумяваше Катон.

— Предизвика Габиний и триумвирите, без да се ползваш с неприкосновения статут на народен трибун. Това беше послание, Катоне — рече мрачно Анхарий — Остави на мира триумвирите и техните марионетки.

Цицерон добре разбра смисъла на посланието. Наближаваше денят, в който Клодий щеше да встъпи в длъжност, а Цицерон сънуваше кошмари. Постоянните заплахи на Клодий да го съди му бяха надлежно предавани от трети лица, но колкото и да молеше

Помпей за закрила, Цицерон все се сблъскваше с вяли уверения, че Клодий не говорел сериозно. Лишен от подкрепата на Атик (който беше заминал за Епир и Гърция), той не виждаше кой друг би могъл да му помогне. Затова когато Катон беше пребит посред бял ден на Форума и се пусна слухът, че зад злодеянието стои Клодий, бедният Цицерон се отчая напълно.

— Красавецът ще ми одере кожата всеки момент, а Сампсикерам дори не го е грижа! — оплакваше се той пред Теренция, която вече трудно го издържаше и се чудеше с кой точно предмет да го замери, за да млъкне. — Не мога да разбера това поведение у Сампсикерам! Когато си говорим насаме, все ми обяснява колко потиснат се чувствал, а на другия ден го виждам на Форума, хванат под ръка от момиченцето си и ухилен до уши!

— Защо не казваш просто Помпей, вместо да използваш този безсмислен прякор? — дразнеше се Теренция. — Ако продължаваш така да го наричаш, някой ден ще вземеш да се изпуснеш на публично място.

— Какво значение? Аз вече съм се отписал, Теренция, свършено е с мен! Красавеца ще ме прати в изгнание!

— Чудя се как още не си паднал на колене пред онази кучка Клодия?

— Атик достатъчно се пробва вместо мен. Клодия разправяла, че не можела с нищо да въздейства на брат си.

— Защото ѝ се иска лично да ѝ се молиш, това е причината.

— Теренция, аз не съм и никога не съм бил обвързан с тази палатинска Медея! Ти си толкова трезво мислеща жена, защо упорстваш в тези си безумни подозрения? Погледни само приятелчетата ѝ! Всички са млади момчета, които биха могли да са ѝ синове. Например милият ми Целий! Такова мило момче! Стене и въздиша по Клодия, както половината жени в Рим стенат и въздишат по Цезар! Цезар! Още един патрициански неблагодарник!

— Той може би се ползва с по-голям респект пред Клодий, отколкото Помпей — предположи Теренция. — Защо не се обърнеш към него?

Спасителят на отечество най-после си възвърна гордостта.

— По-скоро — процеди той през зъби — бих прекарал остатъка от живота си на заточение!

Когато Публий Клодий встъпи в длъжност на десетия ден от декември, цял Рим чакаше със затаен дъх. Чакаше с нетърпение и ядрото на Клодиевия кръг, най-вече Децим Брут, когото Клодий бе назначил за пълководец на градската му армия. Кладенецът на Комициите беше твърде тесен, за да побере огромната тълпа, насъбрала се на Форумата, за да чуе с ушите си какво възнамерява Клодий да направи, затова той премести заседанието пред храма на Кастор и обеща да прокара закон, според който всеки мъж римски гражданин щял да има право на пет модия безплатно жито на месец. Само онази част от присъстващите — доста незначителна на брой, — която принадлежеше към колегиите на кръстопътищата, знаеше какво предстои: иначе новината прозвуча като истинска сензация за всички останали.

Радостният рев, който се понесе над площада, беше толкова мощен, че го чува отвъд Колинската и Капенската порта. Сенаторите, застанали на стълбите пред Курия Хостилия, бяха буквално зашеметени от този триумфален вой, а погледите им се замаяха от хилядите предмети, които започнаха да летят из въздуха: шапки, обувки, колани, хапки храна и какво ли още не. Радостта се предаваше от уста на уста, от улица на улица. Отнякъде се появиха и цветя; Клодий и останалите девет народни трибуни бяха засипани с тях, а самият Клодий стоеше хванал двете си ръце над главата в знак на благодарност. Изведнъж се наведе и с лудешки смях започна на свой ред да замерва слушателите си с цветя.

Катон, който все още носеше белезите от побоя, горко заплака.

— Това е началото на края — изпъшка той. — Нямаме с какво да заплатим толкова много жито! Рим ще бъде разорен.

— Бибул наблюдава небето — вдъхна му кураж Ахенобарб. — Новият житен закон на Клодий ще бъде обявен за невалиден, както и всичко друго, гласувано и прието през тази година.

— Абе ти няма ли най-после да поумнеееш? — подхвърли му Цезар, който стоеше наблизко и слушаше какво си говорят. — Клодий не е и на една десета толкова тъп, колкото теб, Луций Домиций. До Нова година той ще провежда само предварителни заседания. Нищо няма да бъде гласувано, преди да изтече годината. Освен това не съм

сигурен дали тактиката на Бибул може да важи пред плебейското събрание. Неговите заседания не зависят никак от ауспициите.

— Аз ще се противопоставя — заяви Катон.

— Ако го направиш, Катоне, ще си отидеш доста скоро оттук — закани се Габиний. — Може би за пръв път в историята си Рим се е сдобил с народен трибун, който нито ще се спре от скрупули, както се обрекоха на неуспех Гракхите, нито ще позволи да го оставят сам на вълците, както се случи със Сулпиций. Не мисля, че някой или нещо може да уплаши Клодий.

— Какво ли друго ще измисли? — питаше се преbledнял от уплаха Луций Цезар.

Нагатък беше обявен законопроект, възвръщащ юридическия статут на римските колегии, братства и всякакви други сдружения. Макар че това не предизвика ентузиазъм като житния закон, плебеите дотолкова се зарадваха на предложението, че представителите на въпросните колегии вдигнаха Клодий на раменете си и го приветстваха, докато гласовете им не пресипнаха.

А след това Клодий обяви, че няма да позволи повече на Марк Калпурний Бибул да разстройва работата на управляващите. Елиевият и Фуфиевият закон щели да бъдат преработени така, че да позволяват свикването на народното и плебейското събрание, както и гласуването на закони на консула, пък дори някой от консулите да си стои вкъщи, за да наблюдава небето; за да обяви въпросните събрания или закони за невалидни, консултът трябва публично да докаже наличието на неблагоприятно знамение, появило се в рамките на деня, за който е било насрочено заседанието. Никой не можел да отлага сключването на сделки до след провеждането на отложени избори. Промените в законите не важаха със задна дата, не защитаваха Сената и неговите обсъждания и не засягаха съдилищата.

— Подсилва народното и плебейското събрание изключително за сметка на Сената — ужасяваше се Катон.

— Да, но поне отказа да помогне на Цезар — радваше се Ахенобарб. — Обзалагам се, че това е голямо разочарование за триумвирите!

— Разочарования другия път! — тросна се Хортензий. — Още ли не си усетил Цезаровия дух в изброените закони? Реформите са смели, но няма да отидат по-далеч от това, което позволяват обичаите и

традициите. Цезар е много умен човек, по-умен дори от Сула. Никой не забранява на консулите да си стоят по домовете, за да гледат звездите, само се заобикалят процедурните усложнения. Какво го е грижа Цезар за положението на Сената в държавата? Властта на Цезар не се опира на Сената, никога не се е опирала и никога няма да се опира.

— Къде е Цицерон? — попита изведнъж Метел Сципион. — Откакто Клодий пое длъжността, той не се е показал на площада.

— Няма и да се покаже, предполагам — отговори Луций Цезар. — Цицерон е дълбоко убеден, че ще бъде обявен извън закона.

— Нищо чудно така да стане — съгласи се Помпей.

— Ти одобряваш ли подобна мярка, Помпей? — попита младият Курион.

— Във всеки случай няма да му гарантирам никакви протекции.

— Ти защо не си долу, при радващите се, Курионе? — попита Апий Клавдий.

Курион въздъхна.

— Сигурно вече съм поузрял.

— Гледай да не прецъфтиш бързо-бързо — усмихна се кисело Апий Клавдий.

Курион разбра смисъла на забележката на следващото заседание на плебейското събрание, когато Клодий оповести, че ще промени условията, при които цензорите изпълняваха длъжността си: бащата на Курион беше цензор.

Никой цензор, заяви Клодий, нямало да може да зачерква от списъците на първата класа граждани, преди да се е провело щателно разследване на доходите и общественото им положение и преди да се е взело писменото съгласие и на двамата цензори. Клодий умишлено използва като аргумент случая с човек, чийто призрак безжалостно преследваше Цицерон: вторият баща на Марк Антоний, обясняваше Клодий, Лентул Сура (Клодий не пропусна да отбележи, че Сура е бил незаконно екзекутиран по волята на Марк Тулий Цицерон и със съгласието на Сената) бил изхвърлен от сенаторското съсловие по решение на цензора Лентул Клодиан единствено въз основа на лично отмъщение. „Няма да има повече чистки сред сенаторите и конниците!“ — обяви на всеослушание Клодий. Четири различни законопроекта, представени за обсъждане през декември — Клодий

реши, че това е достатъчно за начало. Цицерон беше на ръба на умопомрачението: непрекъснато се питаше дали Клодий ще го съди. Никой не знаеше, а и Клодий мълчеше по въпроса.

От месец април насам никой в Рим не бе виждал лицето на втория консул Марк Калпурний Бибул. Но на последния ден от декември, малко преди слънцето да се скрие в своите невидими покои, той се измъкна от дома си и се запъти към Форума, за да се откаже от службата, която почти не беше изпълнявал.

Цезар отдалеч го наблюдаваше как приближава, съпроводен от добрите люде и предшестван от дванайсетте ликтори, нарамили за пръв път фасциите си от осем месеца насам. Колко се беше променил Бибул! Той винаги си е бил дребен на ръст, но сега изглеждаше смален и прегърбен. Лицето му, с бледа кожа и остри черти, не изразяваше нищо, а сребристите му ириси излъчваха хладно презрение. Погледът му се спря за миг върху първия консул и очите му неволно се разшириха. Бибул не беше виждал Цезар повече от осем месеца и гледката очевидно го смайваше. Докато той се бе прегърбил, Цезар се бе извисил още повече.

— Всичко, което Гай Юлий Цезар е сторил през тази година, е невалидно! — извика Бибул към насъбралото се множество в Кладенеца на комициите. Но гражданите го изгледаха с мълчалив и враждебен укор. Бибул потръпна от уплаха и нищо повече не каза.

След края на молитвите и жертвоприношенията Цезар излезе напред и положи клетва, че е изпълнил задълженията си на първи консул възможно най-добре според разбиранията и възможностите си. Идваше ред на отчета му пред народа — реч, която дълго беше обмислял и за която така и не бе решил точно какво да съдържа. Щеше да бъде кратка и да няма пряка връзка с това ужасно консулство, което отминаваше.

— Аз съм римски патриций от рода на Юлиите. Моите предци са служили на Рим още по времето на цар Нума Помпилий. Аз самият на свой ред съм служил на Рим като Фламен Диалис, като войник, като понтифекс, като военен трибун, като квестор, като куриатен едил, като съдия, като върховен понтифекс, като градски претор, като проконсул в Далечна Испания, като първи консул. Всяка длъжност съм заемал

единствено и само след навършването на необходимата възраст. Прекарал съм в Сената повече от двацет и четири години и съм бил свидетел как от ден на ден властта му се изгубва, както се губи силата на човешкото тяло у стареца. Защото сенатът е един престарял старец.

Реколтата идва и си отива. Веднъж е щедра, друг път е оскъдна. Виждал съм римските хамбари пълни, виждал съм ги празни. Бил съм свидетел на първата истинска диктатура в римската история. Виждал съм как народните трибуни се превръщат в бледи фигуранти и как впоследствие си възвръщат старите пълномощия. Виждал съм как изглежда Форум Романум под ледените лъчи на месеца, замлъкнал като гроб и побелял като надгробна плоча. Виждал съм Форума залят с кръв. Виждал съм човешки глави да стърчат от рострата. Виждал съм как пламъци поглъщат храма на Юпитер Оптимус Максимус, но съм видял и как се издига отново от руините. Станал съм свидетел и на появата на нова сила — тази на безимотните, лишени от доходи войници, които смирено молят своята родина за някаква пенсия, от която да живеят, и много често съм гледал как родината им отказва поисканото.

Преживял съм паметни мигове, защото от деня на моето раждане преди четирийсет и една години Рим се е разпрострял на нови обширни пространства.

Провинциите Киликия, Киренайка, Витиния-Понт и Сирия бяха добавени към нашата империя, а провинциите, които Рим владееше отпреди, се преустроиха до неузнаваемост. По мое време Вътрешното море се превърна в Нашето море — изцяло наше от единия до другия край.

Гражданската война опустошаваше всички краища на Италия, не веднъж, а седем пъти. По време на моя живот римлянин за пръв път поведе своята армия срещу града Рим, своята родина, макар че Луций Корнелий Сула не беше последният, който го стори. Но пак през моя живот никога чуждоземен неприятел не е могъл да стъпи на италийска земя. Един могъщ цар, който воюваше с Рим в продължение на четвърт век, беше победен и намери смъртта си. Борбата с него струваше на Рим живота на повече от сто хиляди римски граждани. Но дори и тя не отне толкова човешки жертви, колкото отнеха гражданските войни. И то само в рамките на един човешки живот.

Виждам съм много мъже да загиват смело в бой. Виждам съм други да умират в плен на унизителен ужас. Виждам съм войници да убиват войници за назидание, виждам съм пленници бавно да мрат по дървените кръстове. Но винаги съм се трогвал най-много от страданията на достойните и съм бил отвратен от слепотата на недостойните.

Това, какво е бил Рим, какво е в момента и какво ще бъде за в бъдеще, зависи единствено от нас, римляните. Любимци на боговете, ние сме единственият народ в човешката история, чиято мощ се е разпростирала в две посоки едновременно: напред и назад, нагоре и надолу, наляво и надясно. Така римляните са установили своеобразно равноправие със своите богове, на каквото никой друг народ не може да се радва. Защото никой друг народ не разбира. Ние трябва да се стараем да разбираме самите себе си. Да разбираме какво изисква от нас нашето положение в света. Да разберем, че непрестанните борби и погледите, обърнати единствено и само към миналото, ще ни доведат до разруха.

Днес аз прекрачвам зенита на своя живот, от върховната власт на консула се прехвърлям на друг пост, с други задължения. Пред мен се разкриват различни хоризонти, така както нищо в живота не е постоянно. Аз съм римлянин и преди да умра, целият свят ще разбере що за римлянин съм аз. Моля се на Рим. Моля се за Рим. Аз съм римлянин.

Цезар прикри лицето си с пурпурния ръб на тогата си.

— И, всемогъщи Юпитер Оптимус Максимус, ако желаеш да бъдеш наричан с това име, иначе ще се обръщам към теб, с което име пожелаеш да чуеш, ти, който принадлежиш, на който пол предпочиташ, ти, който си духът на Рим, моля се да продължаваш да изпълваш Рим и всички римляни със своите жизнени сили, моля се ти и Рим да ставате все по-всемогъщи, моля се навеки да изпълняваме условията на договорите, които сме сключили с теб, както и те умолявам по всички възможни начини и ти да уважаваш тези договори. Да живее Рим!

Никой не помръдна. Никой не продума. Лицата край него бяха напълно безизразни.

Цезар се прибра в задната част на рострата и любезно кимна на Бибул.

— Кълна се пред Юпитер Оптимус Максимус, Юпитер Феретрий, Сол Индигес, Телура и Ян Клузивий, че аз, Марк Калпурний Бибул, изпълних своя свещен дълг на римски консул, като се оттеглих в дома си и според това, което свещените книги разпореждат, прекарах времето си да наблюдавам небето. Кълна се, че моят колега в консулството, Гай Юлий Цезар, носи нещастие, защото наруши моя указ...

— Вето! Вето! — изкрещя Клодий. — Това не е клетвата!

— Тогава ще произнеса речта си без клетва! — тросна се Бибул.

— Налагам вето над речта ти, Марк Калпурний Бибул! — разгневи се Клодий. — Чрез вето те свалям от длъжност, без да ти дам възможност да оправдаеш цяла една година бездействие! Върви си у дома, Марк Калпурний Бибул, и гледай небето! Слънцето залезе, за да скрие от очите ни най-лошия консул в историята на републиката! А ти благодари на звездите, задето няма да изтрия със закон името ти от календара и няма да отбележа годината като годината в консулството на Юлий и Цезар!

Жалка, тъжна и горчива гледка, помисли си отвратен Цезар и си тръгна, без да чака другите да го последват. Пред входа на Държавния дом плати щедро на ликторите си, благодари им за върнатата служба през изтеклата година и попита Фабий дали той и колегите му биха желали да го придружат в Италийска Галия, която щеше да управлява като проконсул. Фабий прие от името на всички.

Случайността събра един до друг Помпей и Крас, наредили се на няколко метра зад Цезар, който бързаше да се изгуби в мъглата и вечерния здрач.

— Е, Марк, дори ние се държахме по-добре, когато бяхме консули, отколкото Цезар и Бибул тази година. Нищо че не се обичахме — отбеляза Помпей.

— Цезар имаше нещастieto Бибул да го преследва при всяка нова длъжност. Прав си, ние се справихме по-добре въпреки всичките си различия. Поне сложихме край на мандата си в дружелюбна атмосфера, никой от нас не се промени като човек. Докато изминалата година промени жестоко Цезар. Той е станал много по-нетолерантен.

Много по-безскрупулен. Сърцето му охладня, а мен това никак не ме радва.

— Може ли някой да го вини? Някои бяха решени на всяка цена да го съборят от власт. — Помпей направи няколко крачки и накрая добави: — Ти разбра ли смисъла на речта му, Кресе?

— Мисля, че да. Поне това, което се усещаше. Цезар нарочно говори така, че да можем да тълкуваме думите му по много начини.

— Аз си признавам, че не я разбрах. Всичко звучеше толкова... *мрачно*. Сякаш ни предупреждаваше. А какво искаше да каже с това, че светът „щял да разбере“?

Крас се обърна към него и на лицето му се изписа необичайно широка усмивка.

— Имам странното усещане, Велики, че един ден и ти ще разбереш.

На мартенските иди дамите в Държавния дом се бяха събрали на следобедно празненство. В трапезарията присъстваха шестте весталки, Аврелия, Сервилия, Калпурния и Юлия: всички в прекрасно настроение.

Аврелия, която изпълняваше ролята на домакиня (Калпурния дори не би допуснала да ѝ отнеме тази привилегия), черпеше гостенките си с всички възможни деликатеси, за които се беше сетила, включително бисквити с мед и лешници за малките. Щом вечерята привърши, Квинктилия, Юния и Корнелия Мерула бяха пратени да си играят в градината, а дамите придърпаха столовете си една до друга и се насладиха на спокойствието, доволни, че младите няма да ги подслушват.

— Цезар повече от два месеца стои на Марсово поле — поде Фабия, която изглеждаше преуморена от работа и притеснения.

— По-важното, Фабия, е как Теренция приема събитията — отбеляза Сервилия. — Вече няколко дни минаха, откакто Цицерон избяга.

— О, тя наглед приема всичко спокойно, но си мисля, че доста страда.

— Цицерон не трябваше да бяга — рече Юлия. — Знам, че Клодий прокара закон, забраняващ екзекуцията на римски граждани

без присъда, но моят л... но Великия казва, че е било грешка от страна на Цицерон доброволно да се оттегли в изгнание. Според него, ако Цицерон бе останал в града, Клодий просто не би събрал смелост да прокара нов закон, насочен срещу Цицерон. Но след като Цицерон доброволно се махна, задачата се оказа лесна. Великия не успя да разубеди Клодий.

Аврелия нищо не каза. Мнението на Юлия за Помпей се различаваше коренно от нейното, а по-добре една влюбена до ушите си млада жена да не бъде подтиквана към сложни преценки.

— Представяте ли си? Да разграбят и да запалят такава хубава къща! — възмущаваше се Арунция.

— От Клодий друго не можеш да очакваш. Пък и като се имат предвид онези странни хора, които тичат напоследък по петите му — добави многозначително Попилия. — Той е толкова... *ненормален!*

Сервилия отново взе думата:

— Научих, че Клодий щял да издигне храм на мястото на Цицероновата къща.

— И навярно за върховен жрец ще бъде избран самият Клодий. Пфу! — възмути се Фабия.

— Цицерон няма да стои вечно в изгнание — държеше си на своето Юлия. — Великия вече се е захванал да работи за помилването му.

Сервилия сдържа въздишката си и погледът ѝ срещна този на Аврелия. Двете се разбираха без думи, но все пак не бяха толкова нетактични, че да се издадат с някоя лукава усмивчица.

— А защо Цезар още стои на Марсово поле? — чудеше се Попилия. Надигна малко тежката вълнена тиара от главата си и отдолу се показва зачервеното ѝ чело.

— Ще прекара още известно време край Рим — отговори Аврелия. — Трябва да се увери, че законите му ще останат непокътнати на таблиците.

— Татко казва, че Ахенобарб и Мемий са изпаднали в пълно отчаяние — обади се Калпурния и погали Феликс, който дремеше в скута ѝ. Спомняше си колко мил се бе показал Цезар, предлагайки ѝ да го посещава по-често на Марсово поле. Калпурния беше твърде добре възпитана, пък и твърде добре знаеше що за човек е съпругът ѝ, за да го ревнува, и все пак тържествуваше, че Цезар нито веднъж не е

поканил Сервилия на Марсово поле. Беше ѝ подарил само някаква си перла. Докато Феликс беше жив и отвръщаше на любовта с любов.

Сервилия добре разбираше какво си мисли в този момент Калпурния, затова си придаваше тайнствено изражение. „Аз съм много по-зряла и мъдра от нея, знам колко тежка е раздялата. Вече съм се сбогувала. Няма да го видя с години, но тази бедна глупачка никога няма да означава за него това, което аз бях за него. Ох, Цезаре, защо? Нима честта е чак толкова важна?“

Изведнъж в трапезарията нахълта Кардикса.

— Заминал е — съобщи тя.

Всички застинаха.

— Защо? — попита преbledнялата Калпурния.

— Дошла някаква вест от Галия. Хелветите били започнали да се преселват. Заминал е с Бургунд за Генава. Двамата са поели със скоростта на вятъра.

— А аз не му казах довиждане! — разплака се Юлия. — Ще отсъства толкова дълго! Ами ако никога повече не го видя?

— Цезар — успокой я баба ѝ, като побутна Феликс — е като него, има сто живота.

Фабия обърна глава към трите момичета, които се кикотеха и се гонеха в градината.

— Беше им обещал да ги покани при себе си да се сбогуват. Сега ще има да плачат!

— Пък нека плачат — рече Сервилия. — Като нас и те принадлежат към жените на Цезар. Обречени като нас да стоят и да чакат нашият господар и повелител да се прибере у дома.

— Да, така стоят нещата — съгласи се невъзмутимо Аврелия и стана да разлее сладкото вино. — Като най-старша сред жените на Цезар предлагам утре всички да отидем да прекопаем градината на Бона Дея.

[1] За да се избегне излишното натрупване на специфични латински термини, понятията се опростяват и оттам се стига до лека двусмислица: оригиналният термин за „ден за събрание“ всъщност е „ден за комиции“, т.е. ден, на който според римските обичаи и в зависимост от това, дали дните са „на добър или лош късмет“ (фасти и нефасти), могат да заседават трибутните или центуриатните комиции:

двете форми на народното събрание. Тъй като подобни заседания не могат да се провеждат в празник, Бибул на практика забранява свикването на народното събрание изобщо през годината. Но забраната не се отнася за сенатските заседания. — Б.пр. ↑

[2] Скопец. — Б.пр. ↑

Издание:

Колийн Маккълору. Жените на Цезар. Част III: Божествената
Юлия

Превод: Борис Тодоров

Коректор: Лилия Анастасова

Художник на корицата: Димитър Стоянов — Димо

ИК „Плеяда“, 2001 г.

ISBN: 954-409-205-6

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.